

ครอบครัว “Nanda” หน้าที่รับผิดชอบจัดงานเทศกาลของแต่ละครอบครัว จะเวียนกันตามลำดับอายุของสามี ดังนั้น ความรับผิดชอบนี้จึงเป็นหน้าที่ของชาวคริอองทั้งหญิงและชายที่แต่งงานแล้ว โดยจะเรียนจากชายที่มีอายุมาก ไปสู่ชายที่มีอายุน้อยในหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าการจัดงานจะเป็นความรับผิดชอบหลักของคนสองคน เมื่อถึงคราวที่ชายหญิงคู่ใดคู่หน้าที่จัดงานเทศกาลของหมู่บ้าน ครอบครัวขยาย เช่น ญาติ พี่น้อง ก็จะมาช่วยงาน ซึ่งทำให้โดยเฉลี่ยแล้ว ในหนึ่งชั่วโมง ชายหญิงคู่หนึ่งจะต้องเป็นแม่งานใหญ่ในการจัดงานเทศกาลประมาณ 1 ครั้ง และมีหน้าที่ในการช่วยงานภูติพี่น้อง ประมาณ 3-5 ครั้ง หน้าที่ของครอบครัว Nanda คือ การดูแลความเรียบง่ายของงาน อันได้แก่การจ้างพ่อครัวแม่ครัวมาทำอาหารในช่วงเทศกาล ทำเหล้าเก็บไว้ล่วงหน้า ดูแลสถานที่ และบริหารรายรับรายจ่ายเงินกองทุนของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเงินที่นำมาใช้ในการจัดงานเทศกาล

เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการจัดเลี้ยงระหว่างงานเทศกาล เป็นเงินที่มาจากกองทุนของหมู่บ้าน กองเรียร์ฝ่ายหญิงที่มาร่วมงานจึงไม่ต้องเตรียมอาหารมาเลี้ยงผู้เข้าแข่งขันและเพื่อการสังสรรค์ แต่สิ่งสำคัญที่ทั้งหญิงและชายจะต้องนำติดตัวมาด้วย เวลา마ร่วมงานเทศกาล คือ เงินสด ทั้งนี้ เพราะเทศกาลยังคงนึกคือเทศกาลของการเล่นการพนันนั่นเอง การพนันที่ถูกจัดขึ้นที่งานเทศกาลในภูมิภาคฯ ไม่ได้มีแต่เฉพาะการแข่งขันยิงธนูเท่านั้น แต่มีการพนันหลายประเภท เช่นการเล่นไฟ ไฮโล เกมส์ต่างๆ รวมทั้งการซื้อผลตอบแทนประจำวัน นอกจากนั้น การแข่งขันยิงธนูเล่นไฟ เล่นเกมส์ ในคราวนี้ก็ไม่ได้มีแต่การเรียเงิน เช่น เมื่อครั้งยังอยู่ในหมู่บ้าน แต่เป็นการแข่งขันอย่างแท้จริง ที่ผู้ชนะสามารถเก็บเงินได้ แต่ประเด็นที่สำคัญอยู่ที่ว่า ผู้ชนะต้องนำเงิน 10-15% ที่ได้จากการเล่นการพนัน สมทบเข้ากองทุนหมู่บ้าน เงินจำนวนนี้ส่วนหนึ่งใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดงานเทศกาลซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับรายได้ ส่วนที่เหลือจะถูกนำไปใช้เพื่อกิจกรรมอย่าง คือ 1.) นำไปบริจาค ทำบุญ เป็นเงินทุนสำหรับสร้างวัด และ 2.) นำไปบริหารในรูปของเงินกู้ ดอกเบี้ยราคากู้ (1% ต่อปี) สำหรับการลงทุนทำธุรกิจการค้า ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เทศกาลยังคงนั้น นอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อสมานฉันท์สร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์หลักคือการระดมเงินทุนเพื่อใช้ในกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสร้างวัด โรงเรียน และเพื่อใช้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันได้แก่การระดมเงินทุนเพื่อการลงทุนค้าขาย

การมาร่วมงานของสมาชิกในหมู่บ้านจึงเป็นข้อบังคับ โดยเฉพาะสำหรับสมาชิกที่อยู่ในวัยทำงาน มีรายได้แล้ว ดังนั้น บุคคลที่ต้องมาร่วมงานคือ ชายที่มีอายุเกิน 18 ปี และหญิงที่แต่งงานแล้ว โดยจะมาร่วมงานเทศกาลของหมู่บ้านฝ่ายสามี หากบุคคลสองกลุ่มนี้ไม่มาร่วมงานก็จะต้องเสียค่าปรับ ยกเว้นแต่จะติดภารกิจการเดินทางไปค้าขายในต่างประเทศ ซึ่งจะต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้าก่อนเป็นเวลา 3 สัปดาห์ มิฉะนั้นก็จะต้องเสียค่าปรับ โดยคิดค่าปรับเป็นวันและเป็นชั่วโมง สำหรับฝ่ายชาย คิดค่าปรับเป็นจำนวน 200 รูปี/ 2 ชั่วโมง เริ่มตั้งแต่เวลา 10.00 น. สำหรับฝ่ายหญิง คิดค่าปรับเป็นจำนวน 200 รูปี/ ครึ่งวัน ในช่วงระยะเวลา 8 วันนี้ การแข่งขันยิงธนูจะเริ่มขึ้นในตอนเช้า ประมาณ 9.30 น. (รูป 3.5 รูปถ่ายแสดงการแข่งขันยิงธนู หมวดจากกรุงเทพฯ และธนูจากเคลือห์ ซึ่งเมื่อไปค้าขาย) โดยครอบครัว Nanda จะเริ่มบริการอาหารเข้า พร้อมชาใส่เนยและเกลือ ซึ่งเป็นเครื่องดื่มหลักของชาวคริอองให้กับผู้ร่วมแข่งขันและกองเชียร์ซึ่งนั่งชมอยู่ในบริเวณลานวัด การมาร่วมทำการแข่งขันยิงธนูเป็นโอกาสหนึ่งที่หญิงชาวคริอองจะได้มาพบปะ สังสรรค์ และพูดคุยกัน (รูป 3.6 รูปถ่ายแสดงกองเรียร์) ในบางครั้งหญิงที่แต่งงานกับสามีต่างหมู่บ้านก็กลับมาร่วมงานด้วย เพื่อจะได้พบปะญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง หรือเพื่อมาช่วยงานพี่ชายหรือน้องชายที่เป็นครอบครัว Nanda ประจำปี ในขณะที่ฝ่ายหญิงกำลังสังสรรค์และฝ่ายชายกำลังแข่งขันยิงธนู จะมี

การบริการอาหาร ของว่าง และเหล้าอยู่ตลอดเวลา โดยครอบครัว Nanda ต้องค่อยดูแลไม่ให้ขาดตกบกพร่อง (รูป)

3.7 รูปถ่ายแสดงครอบครัว Nanda ยุ่งอยู่กับการจัดเตรียมอาหาร ในช่วงป่ายหลังรับประทานอาหารกลางวัน ขณะที่การแข่งขันยิงธนูยังดำเนินต่อไป จะมีการเปิดวงไฟฟ้า วงเล่นเกมส์ต่างๆ ในเวลานี้ ครอบครัว Nanda จะนำลอดเดอร์ซึ่งจะออกวางไว้ในตอนเย็นของทุกวัน มาขาย ในช่วงป่ายนี้ ไม่เฉพาะชายชาวเชื้อสายเท่านั้นที่ร่วมเล่น เกมส์การพนัน แต่ทั้งหญิงและชาย ทุกชั้น齢 ต่างก็ร่วมเล่นเกมส์อย่างสนุกสนาน จับกลุ่มต่างๆ กันไปตามเพศ และวัย เด็กเล็กๆประมาณ 10 ขวบหลังจากวิ่งเล่นกันเพื่อผ่อนคลายแล้ว จะล้อมวงกันเล่นเกมส์บนไม้กระดาน (board games) ด้วยเงินพนันคราวละ 20-50 รูปโดยขอจากพ่อแม่ วงไฟฟ้ายังและชายส่วนมากจะแบ่งตามอายุ ตามหัวข้อสอนหน้า (รูป 3.8 รูปถ่ายแสดงวงไฟฟ้า การเล่นเกมส์ของเด็กๆ การล้อมวงเล่นการพนันอย่างเป็นทางการภายในบ้านเป็นภาพที่ยากจะจินตนาการได้ในบุบบ้าน เช่นในสังคมไทย นอกจากนั้นเงินที่ได้จากการเล่นการพนันส่วนหนึ่งก็นำไปใช้ในการสร้างบ้าน) กิจกรรมต่างๆเหล่านี้จะดำเนินไปเรื่อยๆตลอดป่าย จนกระทั่งครอบครัว Nanda นำอาหารว่างมื้อเย็นมาบริการ ประมาณเวลา 16-17.00 น. ซึ่งเป็นเวลาที่สมาชิกแต่ละคนสามารถหยอกล้อบ้านได้โดยไม่ต้องเสียค่าปรับ อย่างไรก็ตาม มีชาวเชื้อสายจีนจำนวนมากไม่น้อยที่ยังคงล้อมวงเล่นไฟฟ้าไปอย่างติดพัน โดยครอบครัว Nanda จะนำอาหารเย็นมาบริการอีกครั้งเวลาประมาณ 21- 22.00 น. ก่อนที่จะต้อง “ปิดบ่อน” ภายในเวลา 23.00 น. เพื่อให้ครอบครัว Nanda สามารถเดินทางกลับถึงบ้านได้ก่อนเที่ยงคืน เพื่อที่จะมาเริ่มกิจการในวันรุ่งขึ้น ตอนเช้าวันต่อไปได้ ในช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองในแนวปalytics สงบ และการเดินทางไปค้างคืนนอกตัวเมืองยัง มีความปลอดภัย ชุมชนชาวเชื้อสายจีนจำนวนมาก ได้จัดงานเทศกาลยิงธนูในรูปแบบของการไปค้างแรมร่วมกันเป็นเวลา 1 สัปดาห์ ในพื้นที่บ้านเชียงใหม่ เช่น ที่สวนพฤกษาศาสตร์ โดยแต่ละครอบครัวนำเต็นท์มาเอง และครอบครัว Nanda นำเต็นท์หลังใหญ่มาการจำห้ามรับการจัดกิจกรรมกลุ่ม เช่น การเล่นไฟฟ้า รับประทานอาหารร่วมกัน

จากการที่ปรากฏต่อสายตาของคนชาวเนปาลทั่วไป เทศกาลยิงธนูของชาวเชื้อสาย คือ การลังสรรค์เพื่อ ความสนุกสนาน จากสายตาของชาวเชื้อสายเช่น เป้าหมายสำคัญของการจัดเทศกาลยิงธนู คือ การสร้างความ สมานฉันท์ภายในชุมชน ในระหว่างจัดงานเทศกาลยิงธนูปีหนึ่งประธานกรรมการหมู่บ้านให้สัมภาษณ์ต่อผู้หันหน้า ที่มีความพิเศษ ชาวเชื้อสายจีนที่มีความภาคภูมิใจกับความสามารถในการรวมตัวกันของชุมชน อันสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคี ภัยในชุมชนที่เหนียวแน่น และความสามารถของชาวเชื้อสายจีนในการรักษาประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่ม ถึงแม้ว่าจะ เป็นชนกลุ่มน้อยในภูมิภาค แต่เป้าหมายที่สำคัญยิ่งนั้นคือ งาน แม้จะไม่มีชาวล่าอาชีวกริ่งอย่างตรงๆ คือ การ กระจายรายได้ในรูปของการระดมเงินทุนรวม เพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม

เมื่อชาวเชื้อสายจีนร่วมงานเทศกาลดนตรี ไม่มีสายคันใดสามารถปฏิเสธการไม่ร่วมแข่งขันยิงธนูได้โดยสิ้นเชิง อย่างน้อยเมื่อมาร่วมงานแล้วก็ต้องเข้าร่วมการแข่งขัน หากแต่ชาวจีนร่วมแข่งขันมากหรือน้อย ด้วยเงินพนันจำนวน เท่าใด เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของป้าเจกในระดับหนึ่ง แต่มีแรงกดดันของสังคมทางอ้อมที่จะทำให้ป้าเจก แต่ละคนสมัครใจร่วมเล่นการพนันมากขึ้น การเล่นไฟฟ้า เล่นเกมส์ และการซื้อผลิตภัณฑ์เช่นเดียวกัน ล้วนเหล่านี้ทำให้ การเล่นการพนันเป็นภาระรายได้ในลักษณะหนึ่ง โดยที่ป้าเจกที่มีเงินทุนมากก็อาจจะพนันด้วยเงินจำนวนมาก กว่าและบ่อยครั้งกว่าป้าเจกที่มีเงินทุนน้อย แต่ในการเล่นการพนันบางประเภท มีข้อกำหนดให้ผู้มีฐานะดีร่วมพนัน มากกว่า โดยข้อกำหนดนี้ถูกนิยามว่าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเกมส์ เช่น กติกาเกี่ยวกับการอกรอบเดอร์ร่วงวัลใหญ่ในวัน สุดท้าย ในวันสุดท้ายของการจัดงานเทศกาลดนตรี ในรูปแบบที่ใหญ่เป็นพิเศษ หลายรางวัล ด้วย

ราคากล่องเตอร์ที่สูงกว่าวันอื่นๆ (300 รูปี/ใบ เมื่อเทียบกับ 100 รูปี/ใบ ในวันอื่นๆ) อาจกล่าวได้ว่า การออกแบบวัสดุกล่องเตอร์ในวันสุดท้ายนี้จะเป็น highlight ของเทคโนโลยีห้องปฏิบัติงานก็ว่าได้ ([รูป 3.9 ลวดเตอร์และรายการเงินรางวัล รางวัลที่ 1 มีมูลค่า 30,000 รูปี โดย 20% ของเงินที่ได้จากการขายกล่องเตอร์จะถูกหักเข้ากองทุนหมุนเวียนที่จะนำเงินจำนวนที่เหลือมาจัดสรรงามเป็นรางวัล](#)) ภูมิประเทศของการซื้อขายกล่องเตอร์ในวันสุดท้ายคือ ชายหญิงที่แต่งงานมีครอบครัวแล้วแต่ยังไม่มีบ้านและที่ดินเป็นของตัวเอง จะต้องซื้อขายกล่องเตอร์ราคา 300 รูปี/ใบ จำนวน 2 ใบ ส่วนครอบครัวที่มีบ้านและที่ดินเป็นของตัวเองจะต้องซื้อขายจำนวน 5 ใบ แต่นอกเหนือจากจำนวนกล่องเตอร์ที่บังคับใช้แล้ว ยังมีชาวโรมองคิกายคนที่ต้องการซื้อขายกล่องเตอร์เพิ่มเติม จำนวนมากนิยมซื้อให้ในนามของคนอื่น เช่น ลูกเชยซื้อให้แม่เย้าย ลูกซื้อให้แม่ พี่ซื้อให้น้อง และในการประกาศรางวัลก็มีการประกาศด้วยว่ากล่องเตอร์ที่ได้รับรางวัลนั้น เป็นกล่องเตอร์ที่ใครซื้อให้คร

การเล่นการพนันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่ตระหนี่ถี่ เนื่องจากย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในสังคมของชาโตร องที่ให้ความสำคัญกับความใจกว้าง การให้ ไม่ว่าจะเป็นการให้ระหว่างปัจเจก หรือจากปัจเจกต่อชุมชน เป็นความมี หน้าเมือง เป็นเกียรติยศหรือเสียงที่ต้องประกาศให้สังคมรับรู้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น ในขณะที่มีการแข่งขันยิงธนูหรือ เล่นไฟ ชาวโตรรองแต่ละคนจะสังเกตว่าใครพนันมากน้อยแค่ไหน และข้อมูลนี้เป็นสิ่งที่ถูกบอกรับเที่ยบ เป็นประเด็นที่ ถูกกล่าวถึงอยู่เสมอ เมื่อนบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้รับเงินรางวัลพิเศษจากการชนะการแข่งขันยิงธนูโดยการยิงถูกตรง เป้ากลาง จะมีการป่าวประกาศให้รู้โดยทั่วกัน โดยเริ่มจากการตีซ่องเป้าแต่ หลังจากนั้นเพื่อนฝูงของภราดร์ชัน จะนำข้อมูลที่เป็นสถิติลงมาให้ภราดร์ชัน ได้แก่ แบ่งที่ใช้ทำอาหาร ผ้าสีขาว (Kato) พร้อมเหล้า 1 หยอกซึ่งประดับ ที่ฝาด้วยเนยก้อนเล็กๆ 1 ก้อน เพื่อความเป็นสถิติคงค หลังจากนั้นภราดร์ชันจะนำแบงเทลงบนศีรษะสามี ของตน นำผ้าสีขาวคล้องคอ มอบเหล้าให้กับ และนำเนยไปประดับที่หน้าอกของสามี เช่นเดียวกับการเจิม ซึ่งสามีก็ จะมอบของที่เป็นสถิติคงค ต่างๆ เหล่านั้นให้ภราดร์ในลักษณะเดียวกัน (รูป 3.10 รูปถ่ายแสดงการเฉลิมฉลองของผู้ ได้รับเงินรางวัลพิเศษจากการยิงธนูถูกเป้า) หลังจากที่ได้ประกาศให้คนในสังคมได้รับรู้แล้วว่าใครได้รับเงินรางวัล พิเศษจากการยิงธนูเข้าเป้า ผู้ชันจะนำเงินรางวัลที่ได้รับส่วนหนึ่งมาซื้อเหล้า อาหาร และเครื่องดื่มเพิ่มเติม เพื่อเลี้ยง คนที่มาร่วมงานเทศกาล และแน่นอนว่าอีก 15% ของเงินรางวัลที่ได้รับจะต้องถูกหักเข้าสมบทหนกของท่านหมู่บ้าน

หากไม่นับการบริจาคเงินโดยตรงของป้าเจกเพื่อการสร้างวัดในช่วงเทศกาลทางศาสนา เทศกาลยิงธนูเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ระดมเงินทุนกลุ่มได้มากที่สุด จำนวนเงินที่หมุนเวียนอยู่ในเทศกาลยิงธนูอยู่ในหลักหมื่น แสนล้าน ในการแข่งขันยิงธนูในวันที่ 5 พ่อค้าชาวไฮรอนคนหนึ่งบ่นว่า ตั้งแต่เริ่มเทศกาลมานา เสียเงินไปแล้ว 30,000 ล้านบาท ครอบครัว Nanda กลุ่มนี้ประมวลให้ฟังว่า กองทุนหมุนบ้านมีเงินประมาณ 22-27 ล้านรูปี⁴ การจัดงานเทศกาลยิงธนูในแต่ละครั้งซึ่งมีระยะเวลา 8 วันมีค่าใช้จ่ายประมาณ 3-4 ล้านรูปี แต่อาจมีรายได้สูงถึง 10-15 ล้านรูปี ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่จะนำไปสมบทกองทุนหมุนบ้าน ส่วนหนึ่งนำไปใช้สร้างวัด อีกส่วนหนึ่งนำไปอุดหนี้⁵ สำหรับค่าใช้จ่ายจิตภูมิอันเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของหมุนบ้าน มักจะนำมาจากดอกเบี้ยของเงินกองทุน นอกจากการอุดหนี้ประจำ

⁴ 1 รูปีเท่ากับ 0.56 บาท

⁵ แต่คาดว่าเงินจำนวนนี้ส่วนใหญ่จะนำไปออกเงินปู เนื่องจากมีเทศบาลทางศาสนาอีก 2-3 ครั้งต่อปี ที่ชาวโกรงจากหัง 7 หมู่บ้านร่วมกันระดมเงินทุนสร้างวัดและสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะ นอกจากนั้นหากชาวโกรงมีโครงการสร้างวัด สูง ที่พกนักแสวงบุญในที่ต่างๆ เช่น ที่ล้มพิน พธมคยา จะมีการระดมเงินทุนเกือบต่างหากเพื่อกิจกรรมนั้นโดยเฉพาะ

ยาวยแล้ว เงินจากกองทุนหมู่บ้านนี้ยังถูกนำมาปล่อยเงินกู้ระหว่างสั้นให้สำหรับลูกบ้านที่มีสภาพคล่องต่ำ เงินสดขาดมือ เพื่อหักยืมสำหรับเล่นการพนันได้โดยไม่คิดดอกเบี้ย แต่การหักยืมนั้นต้องนำมาราชคืนในวันรุ่งขึ้น หรืออย่างซ้ำเมื่อสิ้นสุด เทศกาล หากลูกบ้านคนใดไม่นำมาคืน จะเป็นหน้าที่ของครอบครัว Nanda ในแต่ละปีที่ต้องตามเก็บ ซึ่งหากไม่ ประสบความสำเร็จอาจต้องป่วยประการศร้ายซึ่งผู้ที่ติดหนี้หมู่บ้านให้ทราบโดยทั่วกัน

ในวันสุดท้ายของงานเทศกาล หลังรับประทานอาหารกลางวันเสร็จแล้ว ชาวโกรองจะเข้ามาร่วมกันภายใน วัดเพื่อร่วมประชุมหมู่บ้าน สารสำคัญคือการแจ้งให้ทราบว่าใครคือครอบครัว Nanda ในปีต่อไป และทุกๆ 2 ปีจะ มีการเลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านชุดใหม่ ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านนี้มีหน้าที่บริหารเงินกู้ดอกเบี้ยต่อของหมู่บ้าน และบริหารการตัดสินใจของหมู่บ้านเกี่ยวกับการบริจาคเงินเพื่อการสร้างวัดและกิจกรรมทางศาสนา หลังการ ประชุมหมู่บ้านเสร็จสิ้นลงแล้ว มีการเล่นเกมส์ต่างๆ ระหว่างสมาชิกในชุมชนทุกเพศทุกวัย เช่น การแข่งขันกินกล้วย ปิดตาตีหม้อ วิงสามขา เดินคาดข้อนถือไข่ต้ม (รูป 3.11 รูปถ่ายแสดงการแข่งขันเล่นเกมส์ในวันสุดท้าย) และนี่คือ ภาพอีกด้านหนึ่งของพ่อค้ารายไก่ชาวโกรอง เมื่อสังสรรค์อยู่กับครอบครัวและสมาชิกในชุมชน.

จะเห็นได้ว่า เทศกาลยิ่งใหญ่เป็นการรวมตัวทางสังคมอย่างหนึ่งเพื่อระดมทุนจากภายนอกชุมชน ถึงแม้จะ เป็นการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการมากนัก เมื่อเทียบกับการระดมทุนโดยสถาบันทางการเงิน เช่น ธนาคารซึ่งคิดดอกเบี้ย 7% แต่จำนวนเงินที่เราทำลังพูดถึงอยู่นั้นก็เป็นตัวเลขที่ไม่น้อยเลยที่เดียว การระดมทุนภายในชุมชนใน ลักษณะนี้เกิดขึ้นได้ส่วนหนึ่ง เพราะฐานของอุดมการณ์ทางสังคมของชาวโกรองที่ให้ความสำคัญกับการแสดงออกถึง ความไม่ตระหนักรู้ในสังคม ความมั่งคั่งของบุคคลไม่ใช่เป้าหมายในตัวเอง แต่ความสามารถในการให้ของปัจเจกต่อ สังคมและชุมชน คือสิ่งที่นำมาซึ่งเกียรติศักดิ์ศรีและความเคารพถือจากคนในสังคม อย่างไรก็ตาม การให้ใน สังคมของชาวโกรองก็ไม่ได้ญูกันอยู่กับสถานภาพทางสังคมเท่านั้น การให้โดยเฉพาะในทางศาสนา เช่น การทำบุญ ยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโลกทัศน์ทางศาสนาและเป้าหมายในการดำเนินชีวิต เราจะพิจารณา มิติทาง สังคม ศาสนา เศรษฐกิจ ของการให้ในสังคมโกรองเพิ่มเติม ในหัวข้อ 'พ่อค้า: นักธุรกิจส่งออก – นำเข้า กับบุญ บап และการหลุดพ้น'

จากที่กล่าวในตอนต้น การระดมทุนภายในชุมชนอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นภายในหลังจาก ที่ชาวโกรองย้ายเข้ามายังในภูมิภาค แล้วปัจจัยหนึ่งที่นำมารสูตรเปลี่ยนแปลงนี้ คือความแตกต่างของสถานภาพ ทางเศรษฐกิจของสมาชิกภายในชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น หลังจากที่สมาชิกหลายคนในชุมชนประสบความสำเร็จในการ ระดมทุนขนาดใหญ่จากการอพยพชุมชน

การระดมทุนจากการลงทุนที่มีความเสี่ยงสูง การระดมทุนขนาดใหญ่จากการอพยพชุมชนมาจากไหน โอกาสในการสะสมทุนของพ่อค้ารายย่อยในระดับชุมชนหรือ ที่ลงทุนค้าขายที่ลະเล็กที่ลະน้อยเพื่อการยังชีพนั้น มีจำกัด การหักยืมจากกลุ่มคนหรือสถาบันที่มั่งคั่ง ซึ่งมีปัจจัยหนึ่งที่เงินลงทุนในการทำการค้าขาย ก็ทำได้จำกัด เพราะสถานภาพทางเศรษฐกิจของพ่อค้ารายย่อย เช่นชาวโกรองจำกัดวงเงินที่พ่อค้าจะสามารถหักยืมได้จากกลุ่มคน และสถาบันเหล่านี้ การลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีต้นทุนต่ำ มีความเสี่ยงสูง และมีผลตอบแทนมาก ดูจะ เป็นทางเลือกที่เหลืออยู่ โอกาสในการระดมทุนขนาดใหญ่จากการอพยพชุมชนที่สำคัญอันหนึ่ง ที่มีผลต่อการ เปลี่ยนแปลงสถานภาพทางเศรษฐกิจและบทบาททางการค้าของชาวโกรอง คือ การค้าทองคำจากยุคก่อนในระหว่าง

ปี ค.ศ. 1970 ถึงกลางทศวรรษที่ 1980 โอกาสทางการค้าต่างนี้สัมพันธ์กับนโยบายทางเศรษฐกิจของเนปาลและอินเดียในเวลานั้น นั่นคือ กฎหมายจำกัดการนำเข้าทองคำจากต่างประเทศ เพื่อจำกัดการไหลออกของเงินตราจากในประเทศ กฎหมายนี้ทำให้ทองคำเป็นที่ต้องการและมีราคาสูงในเอเชียใต้ ซึ่งชาวโ居ร่องสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ทางการค้าเพื่อหาตลาดและช่องทางในการค้าข้าม ความสามารถในการระดมเงินทุนขนาดใหญ่จาก การค้าทองคำเป็นฐานสำคัญที่ทำให้ชาวโ居ร่องสามารถรวมเงินทุนในลักษณะที่ไม่อาจทำได้จากการค้าข้ามเล็กๆ น้อยๆ และเงินทุนก้อนใหญ่ต้องนิ่งในบบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางเศรษฐกิจและบทบาททางการค้าของชาวโ居ร่อง เงินส่วนใหญ่ที่ได้จากการค้าทองคำถูกนำไปลงทุนในธุรกิจต่างๆ ในภาคที่เป็นทางการ เช่น ธุรกิจในภาคบริการ ได้แก่ โรงเรียนระดับ 3-4 ดาวในย่านนักท่องเที่ยวของภูมิภาค เช่น กทม. ร้านอาหาร อุตสาหกรรมการผลิตขนาดเบา เช่น โรงงานผลิตพร้อมท่อน้ำ การลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ เช่น การซื้อที่ดิน และการลงทุนในตลาดการเงินผ่านการซื้อหุ้นในต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าบทบาททางเศรษฐกิจของชาวโ居ร่องในช่วงนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในเศรษฐกิจภาคที่ไม่เป็นทางการเท่านั้น

นอกจากการค้าทองคำแล้ว การเคลื่อนย้ายสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับชาวโ居ร่อง โดยไม่ต้องมีต้นทุนสูงมากนัก คือ การเคลื่อนย้ายเงินตราสกุลต่างๆระหว่างประเทศ การยกย้ายเงินตราของชาวโ居ร่องมีความสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของชุมชนชาวเนปาลต่างแดนอีกกลุ่มนึง (Nepali Diaspora) ในพื้นที่ที่พ่อค้าชาวโ居ร่องค้าขายอยู่ นั่นคือแรงงานแปลงที่เหลือไปทำงานในต่างประเทศ เช่น ในมาเลเซีย สิงคโปร์ สหรัฐฯ รวมทั้งประเทศไทยในตะวันออกกลาง การเปลี่ยนแปลงตรงนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากบทบาทของทหารกรุข่าที่เคยรับจ้างรัฐบาลอังกฤษ เมื่อสิ้นสุดสงครามและกองทัพอังกฤษเริ่มลดการว่าจ้างทหารกรุข่าที่ประจำอยู่ในประเทศไทยเครือจักรภพอังกฤษ หรือประเทศไทยในอดีตของอังกฤษ ทหารกรุข่าเหล่านั้น มักจะได้รับสิทธิพิเศษในการอยู่อาศัยและทำงาน ด้วยเหตุนี้ เมื่อถูกหลานของอดีตทหารกรุข่าที่กลับมาตั้งรกรากที่เนปาลเริ่มเข้าสู่วัยทำงาน การไปทำงานในต่างประเทศจึงเป็นโอกาสทองของคนกลุ่มนี้ แรงงานเนปาลที่ไปทำงานในต่างประเทศ หรือที่ชาวเนปาลเรียกว่า "Lahore" มีบทบาทอย่างมากต่อเศรษฐกิจของเนปาล⁶ การขยายตัวของ "Waged-Labour Diaspora" เปิดโอกาสให้ชาวโ居ร่องชี้่งเดินทางไปมาระหว่างประเทศเสมอ มีรายได้จากการให้บริการโดยย้ายโอนเงินตรา โดยที่เงินตราตัวเองไม่ต้องถูกเคลื่อนย้าย หรือที่รู้จักกันในนามว่า "สูนดี"

การยกย้ายเงินตราแบบ "สูนดี" อาจทำได้สองวิธี วิธีแรกซึ่งมีต้นทุนค่อนข้างน้อย คือการนำเงินตราต่างประเทศของแรงงานรับจ้างกลับไปขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินรูปที่เนปาล ขณะเดินทางกลับหลังขายสินค้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว เข้าใจว่าการให้บริการนี้เป็นที่แพร่หลายในกลุ่มพ่อค้าพลอยมากกว่าพ่อค้ากลุ่มอื่น เพราะพ่อค้าพลอยมักเดินทางกลับเมืองล่า หรือซื้อสินค้าอื่นกลับไปขายจำนวนไม่มากนัก การยกย้ายเงินตราอีกวิธีหนึ่ง โดยที่ตัวเงินไม่ต้องเคลื่อนย้าย ซึ่งอาจต้องใช้ต้นทุนบ้าง ทำได้ดังนี้ เช่น หากนาย ก ซึ่งทำงานอยู่ในสิงคโปร์ ต้องการโอนเงินกลับมาให้ญาติที่เนปาล นาย ข ซึ่งให้บริการโอนเงินแบบ "สูนดี" จะรับเงินหรือญสิงคโปร์จากนาย ก จากนั้นนาย ข อาจนำ

⁶ รายได้จากการแรงงานชาวเนปาลที่ไปทำงานในต่างประเทศ เมื่อปี 1997 ประมาณได้เป็นจำนวน US.\$ 572 ล้าน (Seddon et al 2001: 52-53)

เงินหรือภูมิสังค์પิรนันไปซื้อสินค้าในสิงคโปร์เพื่อนำไปขายในเนปาล (หรืออาจนำเงินสกุลต่างประเทศนั้นไปขายต่อให้ผู้ที่ต้องการซื้อสินค้าต่างประเทศเพื่อนำเข้าเนปาล) เมื่อนาย ฯ หรือ เพื่อนนำสินค้าต่างประเทศไปขายในเนปาลได้เงินมาเป็นเงินรูปี ก็จะเอาเงินรูปีไปจ่ายให้ญาติของนาย ก ที่เนปาล ในสถานการณ์จริง หากนาย ฯ มีเงินสดให้แล้วบันอยู่ในเมืองมาก การโอนเงินให้ญาติของนาย ก อาจทำได้ทันที โดยไม่ต้องรอการขายสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การยกข้ายางเงินตราแบบ “อุนดี” คือการนำรายได้ของประเทศที่ได้จากการ “ส่งออก” แรงงานไปขายในต่างประเทศ ไปซื้อสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ การยกข้ายางเงินตราในลักษณะนี้อาจไม่เป็นที่พึงใจของรัฐบาลของประเทศที่ “ส่งออก” แรงงานเท่าไหร่นัก เพราะรายได้ที่ได้จากการส่งออกไม่ได้กลับเข้ามาในประเทศในรูปของเงินตราต่างประเทศ ซึ่งสามารถใช้เป็นเงินตราสำรองต่างประเทศ หรือใช้ในการลงทุนในภาคธุรกิจแต่กลับถูกนำเข้าประเทศไทยในรูปของสินค้าอุปโภคบริโภค นอกจากนั้นรัฐบาลยังขาดรายได้จากการเก็บค่าธรรมเนียมการโอนเงิน หากเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการโอนเงินผ่านธนาคาร การโอนเงินแบบ “อุนดี” จะมีค่าใช้จ่ายน้อยกว่า เนื่องจากผู้ให้บริการเก็บค่าธรรมเนียมต่ำกว่า และนี่คือข้อได้เปรียบอย่างหนึ่งของการโอนเงินแบบ “อุนดี” อย่างไรก็ตาม การโอนเงินในลักษณะนี้มีความเสี่ยงสูง เนื่องจากไม่มีสถาบันทางการเงินเป็นที่รองรับ แต่ชาวเนปาลที่ทำงานอยู่ในต่างประเทศก็ใช้บริการนี้กันอย่างเดาด้วยทั่วไป หลักประกันขั้นหนึ่งที่ลดความเสี่ยงของการโอนเงินในลักษณะนี้ คือ การรู้จักผู้ให้บริการอย่างเป็นส่วนตัว และความน่าเชื่อถือของผู้ให้บริการที่บอกกันมาแบบปากต่อปาก สำหรับผู้ให้บริการ กฎกระทรวงการเงินนี้เทศจะไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆเลย ยกเว้นแต่ transaction costs จำนวนเล็กน้อย แต่ก็เป็น กฎกระทรวงที่มีความเสี่ยงสูง เช่น จากการถูกโง

จะเห็นว่า ซ่องทางการระดมทุนทางการค้าของพ่อค้ารายย่อยที่เป็นชาวบ้านธรรมชาติเช่นชาวโอร่อง มีเงื่อนไขที่ค่อนข้างจำกัด การระดมทุนจากเงินที่เก็บสะสมได้จากการค้าขายเล็กๆน้อยๆเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ลำพังเงินที่ได้จากการค้าขายเหล่านี้ก็แทบจะไม่ค่อยพอในการยังชีพ การระดมเงินทุนจากสมาคมชิกภายในชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอ ทั้งที่มีแบบแผนแน่นอน เช่น จากการถูกมองทุนหมู่บ้าน และจากการถูกยึดอย่างไม่เป็นทางการจากญาติ แต่หากเงินทุนภายใต้ชุมชนมีจำกัด และพ่อค้ารายย่อยเช่นชาวโอร่องต้องการระดมทุนขนาดใหญ่ ลักษณะของการระดมทุนที่สำคัญขึ้นหนึ่งคือต้องมีต้นทุนต่ำ เนื่องจากพ่อค้าไม่มีทุนทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคมมากพอที่จะใช้ประโยชน์จากแหล่งทุนที่มีราคาแพง เช่น การรู้จักกับธนาคาร ดังนั้นการระดมเงินทุนก้อนใหญ่ ที่มีต้นทุนต่ำ จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นการระดมทุนในลักษณะที่มีความเสี่ยงสูง ซึ่งหากประสบความสำเร็จก็จะนำมาซึ่งผลตอบแทนที่สูง และนี่คือเงื่อนไขที่ทำให้พ่อค้ารายย่อยเช่นชาวโอร่อง ใช้โอกาสจากการค้าห้องคำและการให้บริการโอนเงินแบบ “อุนดี” ในการระดมเงินทุน หากไม่ต้องการเป็นพ่อค้ารายย่อยที่หารายได้เพียงแค่พ่อเลี้ยงชีพไปตลอดชีวิต

ชีวิตในต่างแดนและสังคมห้องถีน

หากเราต้องการจะทำความเข้าใจชีวิตและการทำงานของพ่อค้ารายไก่ที่ต้องเดินทางไปค้าขายในต่างแดน และใช้เวลาอย่างน้อยเกือบครึ่งหนึ่งของชีวิตอยู่ในสังคมอื่น คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าและสังคมห้องถีนในต่างแดนที่พ่อค้าเข้าไปค้าขาย Curtin ตั้งข้อสังเกตว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าต่างชาติและสังคมห้องถีนในต่างแดนจะเห็นว่าเป็นความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลาย (Curtin 1984) ในหลายกรณี พ่อค้าถูกมองว่าเป็นคนกลุ่มล่างของสังคม (pariah cast/ social outcast) ที่ไม่มีเกียรติศักดิ์ศรีหรือ

ประโยชน์อะไรต่อสังคม ยกเว้นแต่การมีทรัพย์สินเงินทองที่ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นสามารถหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และชูชีดีได้ เช่น กรณีของพ่อค้าชาวอาเซียนในยุโรป แต่ ในบางกรณี พ่อค้าต่างชาติสามารถรวมตัวกันเป็นชุมชน ในลักษณะที่ค่อนข้างจะเป็นอิสรภาพต่ออำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น และในกรณีที่ประสบความสำเร็จมาก พ่อค้าต่างชาติเหล่านี้ อาจเข้ามาควบคุมและครอบครองอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นแทนผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจเดิม เช่น กรณีของการขยายอาณาจักรัฐบาล (trading-post empires) ของชาวญี่ปุ่นในเอเชีย ระหว่างศตวรรษที่ 16-18 (Curtin 1984: 5) ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าต่างชาติกับสังคมท้องถิ่นในต่างแดน มีความหลากหลาย คือ ทิศทางของความเหลื่อมล้ำทางอำนาจระหว่างพ่อค้ากับผู้มีอำนาจทางการเมือง ในการปกป้องคุ้มครองสินค้าที่นำมาราคาขายและหัวนอนที่ได้จากการค้าขาย กล่าวคือ พ่อค้าอาจต้องพึ่งพาผู้มีอำนาจในท้องถิ่นให้ปกป้องคุ้มครองการค้าของตน หรือ พ่อค้าอาจสามารถใช้อำนาจเหนือผู้ปกครองในท้องถิ่นเพื่อปกป้องสินค้าและผลประโยชน์ของตน ประเด็นเรื่องความเหลื่อมล้ำทางอำนาจระหว่างพ่อค้าต่างชาติและผู้มีอำนาจทางการเมืองในสังคมท้องถิ่น นี้จะได้รับการพิจารณาเพิ่มเติมต่อไปในบทที่ 4, 5 และ 6 แต่สำหรับตอนนี้เราจะพิจารณาว่าพ่อค้าชาวโกรองมีอำนาจและบทบาทมากน้อยแค่ไหนในการปกป้องคุ้มครองการค้าขายของตน ในต่างแดน พ่อค้าเหล่านี้ทำอย่างไร เพื่อให้ค้าขายได้ในต่างแดนโดยไม่ถูกกีดกันจากพ่อค้าท้องถิ่นหรือถูกปล้นจากผู้มีอำนาจ

ในกรณีของพ่อค้าชาวโกรอง ซึ่งเป็นพ่อค้ารายย่อย เป็นชาวบ้านธรรมดาที่ไม่มีเงินทุนหรืออำนาจทางการเมือง การใช้อำนาจเหนือคู่แข่งและผู้ปกครองท้องถิ่นเพื่อปกป้องสินค้าและรักษาผลประโยชน์ของตน ไม่ใช่ทางเลือกที่เป็นไปได้ ทางเลือกที่เหลืออยู่สำหรับพ่อค้ารายย่อยกลุ่มนี้ จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับสมาชิกในท้องถิ่น โดยเฉพาะกับชาวบ้านคนธรรมดามากมาย ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างพ่อค้าชาวโกรองกับสมาชิกในสังคมท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การค้าขายในต่างแดนของพ่อค้ารายย่อย หรือ peddling trader เช่น พ่อค้าชาวโกรองด้วยกันเองได้

พ่อค้าชาวโกรองมักสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับสมาชิกในสังคมท้องถิ่น ผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชาวบ้านคนธรรมดามากมาย รูปแบบของความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างพ่อค้าชาวโกรองและสมาชิกในสังคมท้องถิ่นที่พบเห็นได้บ่อยมากที่สุด คือ การแต่งงานระหว่างพ่อค้าชาวโกรองและหญิงท้องถิ่น พ่อค้าส่วนมากที่แต่งงานกับหญิงท้องถิ่น คือ พ่อค้าที่เดิมเคยเดินทางค้าขายระหว่างเมืองต่างๆ เมื่อเริ่มมองเห็นโอกาสและช่องทางการค้าขายในพื้นที่หนึ่ง ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้นมากขึ้น สร้างความสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่น จนนำไปสู่การแต่งงานในที่สุด เช่น ในกรณีของนูร์และอับดุลเลาะห์ที่แต่งงานกับหญิงชาวจีนในสิงคโปร์และหญิงมาเลย์ในมาเลเซีย ในกรณีที่พ่อค้ายังไม่ได้ตั้งหลักแหล่งอย่างถาวรในพื้นที่หนึ่งอย่างเต็มตัว เช่น ในกรณีของนูร์ การแต่งงานกับหญิงในท้องถิ่นเป็นแรงผลักดันสำคัญ ที่ทำให้พ่อค้าต่างชาติปรับทิศทางการค้ามาสู่การลงทุนตั้งหลักแหล่งในพื้นที่นั้นมากขึ้น และลดการเดินทางค้าขายระหว่างพื้นที่ต่างๆ เพราะการแต่งงานกับคนในท้องถิ่น เอื้อให้พ่อค้าทำความรู้จักกับสมาชิกในสังคมท้องถิ่นมากขึ้น ผ่านเครือญาติและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของภรรยา ทำให้มองเห็นลู่ทางในการค้าขายมากขึ้น มีความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่น เช่น ในกรณีของนูร์ หลังจากแต่งงานแล้ว ภรรยาได้ออกจากงานมาช่วยขายของ โดยทำหน้าที่ติดต่อกับผู้จัดตลาดนัดซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น นอกจากนั้นความคุ้นเคยและความเข้าใจทางสังคมวัฒนธรรม ก็เป็นความต้องการของลูกค้ากลุ่มต่างๆในสิงคโปร์

ยังทำให้ภารยาของนู้นสามารถซ้ายเลือกที่ตั้งของร้านค้าและสินค้าที่จะนำมาขาย จนประสบความสำเร็จขยายกิจการไปเปิดร้านค้าในพื้นที่ต่างๆหลายแห่งเมืองสิงคโปร์

นอกจากนั้น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของภารยา ยังทำให้การค้าขายของพ่อค้าที่ตั้งหลักแหล่งทำการค้าขายอยู่ในต่างแดน มีความสะดวกคล่องตัวมากขึ้น พ่อค้าส่วนใหญ่ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในต่างแดนมักมีกิจการเป็นของตัวเอง เช่น ร้านค้า บังคับผันตัวไปเป็นผู้ผลิต ซึ่งฐานของการผลิตมักสัมพันธ์กับพื้นฐานทางครอบครัวและอาชีพของฝ่ายหญิง ในการเป็นเจ้าของธุรกิจร้านค้าและกิจการการผลิต พ่อค้าส่วนใหญ่นักจดทะเบียนธุรกิจการค้าเหล่านั้นในชื่อของภารยา เพราะธุรกิจที่คนท้องถิ่นและคนต่างชาติเป็นเจ้าของ อยู่บนเงื่อนไขและกฎข้อบังคับที่ต่างกัน การจดทะเบียนการค้าในนามของภารยา ทำให้พ่อค้าต่างชาติสามารถหลีกเลี่ยงหรือ “เดินอ้อม” กฎหมายบังคับที่ไม่สะดวกต่อการค้าของคนต่างชาติ โดยไม่ต้องทำผิดกฎหมาย นอกจากนั้น ในกรณีที่กิจการการค้าดำเนินไปได้ด้วยดีมีผลกำไรมาก และพ่อค้าต้องการนำเงินไปลงทุนในรูปแบบอื่น เช่น การซื้อที่ดิน สร้างบ้าน สร้างบ้านใหม่ หรือซื้อห้องเช่า ทำให้ได้โดยง่ายผ่านการทำนิติกรรมของภารยา ซึ่งมีเงื่อนไขน้อยกว่าของคนต่างชาติ

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวไทยและคนไทยท้องถิ่น ก็ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ นอกจากการแต่งงานกับหญิงในท้องถิ่นแล้ว พ่อค้าชาวไทยยังสร้างความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์กับคนในท้องถิ่น ซึ่งรูปแบบของความสัมพันธ์มีความหลากหลายในกลุ่มพ่อค้าด้วยกัน ในกรณีของพ่อค้ารายเล็กๆ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์อาจเป็นความช่วยเหลือระหว่างบ้านเจ้าบุคคล พ่อค้าชาวไทยของคนหนึ่งซึ่งมีร้านค้าขายของเก่าและเครื่องประดับจากเนปาล อินเดีย อยู่หลายแห่งในเมืองไทย แต่มีภารยาเป็นคนเนปาล ได้จดทะเบียนการค้าธุรกิจร้านค้าของเขากับพ่อค้าชาวไทย ซึ่งเป็นคนไทย แม้ในทางพฤตินัยหุ้นส่วนทางการค้าคนนี้เป็นเจ้าของร้านค้าร่วมกับพ่อค้าชาวไทยแค่ 1 ร้าน สาเหตุที่พ่อค้าชาวไทยของคนนี้ได้ให้ความไว้เนื้อเชือกับหุ้นส่วน ซึ่งเป็นชายไทยวัย 20 กว่าปี ก็เพราะว่าเขายังไม่ได้เด็กหนุ่ม คนนี้ ซึ่งเป็นเด็กกำพร้า อาศัยอยู่กับญาติห่างๆ ซึ่งร้านค้าแห่งหนึ่งของเขายังคงดำเนินการอยู่ แต่ไม่ค่อยมีรายได้ 16 ปีที่แล้ว พ่อค้าชาวไทยของบังคับอุปการะเลี้ยงดูญาติห่างๆทางฝ่ายภรรยาหรือลูกของคนรู้จักที่มีฐานะไม่ค่อยดีนัก โดยสามารถเรียกใช้งานเล็กๆน้อยๆจากเด็กเหล่านั้น ในกรณีของพ่อค้ารายใหญ่ เช่น พ่อค้าที่ได้ผันตัวมาเป็นผู้ผลิต ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์อาจเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มผู้มีอำนาจในการอำนวยความสะดวกและให้ความช่วยเหลือ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ครั้งหนึ่งพ่อค้าชาวไทยซึ่งเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ มีญาติชาวเนปาลที่มาช่วยงานในเมืองไทยได้รับอุบัติเหตุทางรถยนต์ เมื่อทรายข่าว พ่อค้าได้โทรศัพท์ถึงเพื่อนชาวไทย ซึ่งเป็นนายทหารชั้นสูง “ตอนนี้ญาติผมรถชนอยู่ที่จังหวัด... รู้จักใครที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดนั้นบ้าง เอกาหมอที่เก่งที่สุดเลย รถอยู่ที่สถานีตำรวจน้ำชัยฯ ช่วยเอกสารออกแล้วให้ลูกน้องจัดการเรื่องประกันให้ด้วย” จากกรณีดังกล่าว ความช่วยเหลือจากเพื่อนชาวไทยคนนี้ของพ่อค้า อาจจินตนาการได้ว่าพ่อค้าจะเคยอุปถัมภ์เพื่อนชาวไทยจนเป็นข้อผูกพันที่ไม่ทำให้ขาดเลิฟ์จะขาดความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ

นอกจากความช่วยเหลือโดยทั่วไป ผ่านภาระผูกพันทางสังคมระหว่างพ่อค้าชาวไทยและคนไทยในสังคมท้องถิ่น ไม่ว่าจะโดยความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านการแต่งงานหรือความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แล้ว การให้ความช่วยเหลือกันโดยตรง โดยการมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในลักษณะนี้ระหว่างพ่อค้าและสมาชิกในสังคมท้องถิ่นที่มีอำนาจโดยตรงในการเอื้อหรือกีดกันการค้าขายที่เกิดขึ้นใน

ท้องถิ่นนั้น รวมทั้งอำนาจในการคุ้มครองให้ความปลอดภัยต่อสินค้าและทรัพย์สินที่ได้จากการค้าชาย ในระดับของ การปฏิบัติงาน ผู้มีอำนาจกลุ่มนี้ คือ ตัวแทนของรัฐและผู้มีอิทธิพลเหนือตัวแทนของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองและเจ้าหน้าที่ศุลกากรที่สามารถกีดกันการนำสินค้าเข้ามาขายของพ่อค้า เจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่เทศกิจที่สามารถยุติการค้าชายของพ่อค้าโดยการจับกุม เจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่สามารถต่อรองกับตำรวจเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกจับกุม ในระดับของการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน ผู้มีอำนาจกลุ่มนี้ คือ ผู้ที่มีบทบาทในการออกข้อบังคับหรือกฎหมาย และกำหนดนโยบายที่เอื้อหรือกีดกันการเดินทางเข้ามาค้าชายในประเทศของพ่อค้าต่างชาติ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าต่างชาติกับผู้ปกครองท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องเป็นความเชื่อมโยงกันเสมอไป ผู้ปกครองท้องถิ่นอาจให้ความร่วมมือกับพ่อค้าต่างชาติ หากคนสองกลุ่มนี้ผลประโยชน์ร่วมกัน ในกรณีของพ่อค้าชาวไชโรหงส์ซึ่งเป็นพ่อค้ารายย่อย ความสัมพันธ์โดยตรงกับผู้ปกครองท้องถิ่น มักอยู่ในระดับของตัวแทนของผู้ปกครอง นั่นคือ เจ้าหน้าที่รัฐผู้ปฏิบัติงาน

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างพ่อค้า และสมาชิกในสังคมท้องถิ่นที่มีอำนาจที่จะเอื้อหรือกีดกันการค้าขายของพ่อค้า รวมทั้งให้การคุ้มครองและความปลอดภัยต่อสินค้า มักอยู่ในรูปของการให้ “ค่าคุ้มครอง” ต่อผู้มีอำนาจเจ้าเมืองที่เพื่อแลกกับ “สิทธิ” ใน การค้าขายต่างแดน ในอดีต พ่อค้าชาวโครงงได้จ่าย “ค่าคุ้มครอง” ให้แก่ผู้มีอำนาจเจ้าเมืองเป็นเงินเด่นที่พ่อค้าค้าขาย ในรูปของการส่งเครื่องบรรณาการ หรือสาย ให้แก่กษัตริย์ที่ควบคุมเส้นทางการค้าหรือปกครองดินแดนที่มีการค้าขายเกิดขึ้น เพื่อให้ปลอดภัยจากการถูกปล้นและชุมทำลาย ในปัจจุบัน พ่อค้าให้ “ค่าคุ้มครอง” ต่อผู้มีอำนาจเจ้าเมืองเป็นเงินเด่นที่พ่อค้าค้าขาย ในรูปของการส่ง “เครื่องบรรณาการ” ต่อรัฐที่ควบคุมเส้นทางการค้าหรือปกครองดินแดนที่มีการค้าขายเกิดขึ้น ในลักษณะที่เรียกว่าการจ่ายภาษี เพื่อให้การค้าขายเกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ “ถูกกฎหมาย” ปลอดภัยจากการถูกจับกุม แต่ในปัจจุบัน ผู้มีอำนาจเจ้าเมืองเป็นเงินเด่นที่พ่อค้าโครงงเข้าไปค้าขาย (ผู้กำหนดนโยบาย) ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายต่างๆ เกี่ยวกับการค้าหรือกีดกันการค้าได้ด้วยตัวเอง จึงต้องมีผู้ใช้อำนาจนี้แทน “ในระดับปฏิบัติการ” ในสถานการณ์เช่นนี้ พ่อค้าเข้ามาโครงงจึงต้องสร้างผลประโยชน์ร่วมกับตัวแทนของรัฐ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนรัฐรู้สึกว่าให้ชื่อสิทธิในการนำสินค้าเข้าและออกจากประเทศ และคุ้มครองความปลอดภัย การปรับลดหย่อน “ค่าคุ้มครอง” หรือ “เครื่องบรรณาการ” ที่พ่อค้าต้องจ่ายให้กับรัฐสมัยใหม่ โดยการจ่าย “ค่าคุ้มครอง” ที่ต่ำลงแก่ตัวแทนของรัฐ คือ กลไกในการสร้างความร่วมมือระหว่างพ่อค้าชาวโครงงและผู้ปกครองท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนรัฐ เพื่อพยุงไว้ให้ “ค่าคุ้มครอง” มีราคาสูงจนเกินไปจนพ่อค้ารายย่อยไม่สามารถเข้ามาค้าขายได้

พระนอร์บู อคิตพ่อค้าที่เคยค้าขายระหว่างอินเดีย เนปาล ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ เล่าให้ฟังถึงความสัมพันธ์ระหว่างเขาและเจ้าหน้าที่ของรัฐในประเทศไทยต่างๆ เมื่อสมัยที่เขายังเป็นพ่อค้า...

“เมื่อสมัยที่ฉันยังค้าขายของที่ระลึกที่ทำเลียนแบบของเก่า การต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ศุลกากรของเนปาลเป็นเรื่องที่น่าปวดหัวมาก ครั้งแรกที่มาซื้อของที่เนปาลคนเดียวเพื่อเอามาขายที่กรุงเทพฯ โดยไม่มีมีพี่ชายมาด้วยนั้นก็อบจะขาดทุน ตอนนั้นกลับมาเอาระพูทธรูปและเทวรูปไปขาย ถึงแม้ว่าของพวกนี้จะเป็นของใหม่ ทำเลียนแบบของเก่า แต่ถ้าจะเอาออกนอกประเทศ ก็ต้องเอาไปจดทะเบียนก่อน ซึ่งของฉันบางอันก็จดทะเบียนแล้ว ได้รับอนุญาตให้นำออกนอกประเทศได้ แต่ไม่ครอบทุกอัน เพราะทำไม่ไหว ถ้าจะทำให้ครอบทุกอันจะเสียเวลามาก ตอนจะออกจากรากานามณฑล ก็จ่ายเงินคนที่เอกสารเรียกว่าไปรษณีย์จะเป็นไปประมาณ

3-5,000 รูปีตามธรรมเนียม เพราจะถ้าไม่จ่าย เขาก็จะเริ่มตรวจสอบเบื้องต้นของเทวทูปแต่ละอัน สินค้าพวกล้วนมีราคาประมาณ 500,000 รูปีได้ พอดีกับคนที่เอกสารเรียกว่า เสิร์ฟิเชอร์ ดินออกมากตรงทางออก เจ้าหน้าที่ที่อยู่ตรงทางออกซึ่งเห็นเหตุการณ์อยู่กับกว่าต้องจ่ายภาษีนำสินค้าออก ฉันก็บอกว่าตั้งแต่ค้าขายมายังไม่เคยจ่ายภาษีสิ่งของเลย เขาก็ไม่ยอม จะเอาให้ได้ ฉันเดินหนีมาเข้าก็เดินตาม บอกว่าถ้าไม่จ่าย วันนี้ก็ไม่ต้องไป ในที่สุดไม่รู้จะทำยังไง ก็เลยบอกว่าพี่ชายฉันที่ซื้อล็อกป่า ค้าขายแบบนี้มาตั้ง 10 กว่าปีแล้ว และฉันก็เคยมากับเขา ไม่เคยต้องจ่ายเลย ในที่สุดเขาก็เดินไป ที่กวางมณฑุ เวลาจะเก็บอะไรก็ไม่ค่อยจะเป็นระบบแบบแผนสักเท่าไหร่ ถ้าให้คนหนึ่ง เดียวอีกคนก็จะว่างตามมา แต่ที่กวางเทพฯ เป็นระบบระเบียบมากกว่า ทำงานกันเป็นทีม ให้คนหนึ่งก็ถือว่าได้ให้ทั้งกลุ่ม แล้วเขาก็เอาไปแบ่งกัน ส่วนมากคือจ่ายภาษีตามน้ำหนักและตามประเภทสินค้า ของเก่าพวกล้วนก็ประมาณ 100-150 บาทต่อ กิโลกรัม แต่เวลาออกใบเสร็จให้ จำนวนสินค้าที่เขียนในใบเสร็จจะน้อยกว่าที่เราจ่ายไปจริง

แต่ถ้าไม่อยากมีเรื่องอะไร ก็ต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดีให้ถูกพอทำได้ บางที่เขากล่าวว่าความน่าจะเป็นกัน เพื่อนสนิทคนหนึ่งมาเปิดร้านอยู่ที่เมืองไทย แต่ไม่มีเมียไทยก็เลยไม่ได้รู้ซ่าอยู่นาน แต่เพื่อนคนนี้รู้จักเจ้าหน้าที่ตม.ดี เป็นเพื่อนกันหมัด เขากล่าวช่วยต่อว่าช่วยให้งานหนน้อย แล้วอีกอย่างเจ้าหน้าที่พวนนี้ก็เงินเดือนน้อย ก็แบ่งๆกันไปบ้าง

เมื่อก่อน ตอนไปค้าพลอยที่สิงคโปร์ ไม่ต้องจ่ายภาษี เพราะสิงคโปร์เป็นเมืองท่าปลอดภาษี แต่ถึงไม่ต้องจ่ายภาษี บางทีก็ต้องเสียเงินเหมือนกัน เพราะบางที่พลอยที่ใส่ไว้ในกระเบ้าที่ถือติดตัว พอกลับเข้าเครื่องเอกซ์เรย์ออกมาน้ำหนักจะเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีเศษเศษเหล็กอยู่ในกระเบ้า ของหายไป เพราะจะน้ำหนักของหินบางที่ก็ต้องเสียเงินบวกกับน้ำหนักของหินที่หายไป พากเพื้อนๆที่ขายเสื้อผ้า ของที่ระลึก เวลาเอาของมาลงที่สิงคโปร์ แล้วเอาใส่รถเข้ามาแล้วเขียนผ่านทางยางโทรศัพท์ บางรุ่น ก็เสียภาษีเป็นคัน คันละ 1,000 ริงกิต ก็ยังถูกกว่าเอาของมาลงที่มาเลเซียโดยตรง แต่ 1,000 ริงกิตนี่ ก็ใช่ว่าจะเข้ารัฐบาลมาแล้วเขียวหัว ตามตลาดใน gwala แม่ปะร้อนยังร้ายใหญ่ พวกที่พากเราไปตั้งแต่เด็ก ขายของกัน ตำราจเทคโนโลยีมาประจำฯ อย่างอัจฉริยะพลอย ไม่ได้ตั้งแต่แรกในร้าน ยังเดินอยู่ตามถนน เศรษฐมайдีไป 2,000 ริงกิตเลย แต่ถ้าไม่ให้เดียวจะยุ่ง ตอนนั้นยังไม่ยกมือเรื่องกับใคร"

การร่วมมือกันเพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วม ระหว่างพ่อค้าต่างชาติและผู้ประกอบห้องถิน ไม่ได้เกิดขึ้นแต่ในระดับของผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนรัฐเท่านั้น แต่สำหรับพ่อค้าต่างชาติที่เป็นพ่อค้ารายย่อยเช่นชาวໂกรง การร่วมมือกันในระดับส่วนภูมิ ที่สร้างผลประโยชน์ร่วม อาจไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรง ซึ่งประเทศไทยจะสามารถนำไปที่ 5

อย่างไรก็ตาม การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของพ่อค้ากับสมาชิกในสังคมท้องถิ่น ก็ไม่ได้มีบทบาทเพียงแค่การจัดงานใหญ่และอุปสรรคที่ทำให้พ่อค้าไม่สามารถเข้าไปปิดด้วยในต่างแดน แต่การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ เป็นการเชื่อมเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวโครงเข้ากับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนต่างภาษาฯ ต่างวัฒนธรรม ในพื้นที่อื่น และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขึ้นและลึกลงนี้ ก็คือเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าที่ขยายใหญ่ขึ้นด้วย มันคือสนับสนุนของการจ้างงานสำหรับสมาชิกในสังคมชาวโครง และสนับสนุนของการไหลเวียนข้อมูลเกี่ยวกับวัสดุดิบ แรงงาน และตลาดในภูมิภาคต่างๆ ที่อยู่ห่างไกลกัน แต่ถูกเชื่อมต่อโดยเครือข่ายของชาวโครง จากหลายเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม

ดอลข่า พ่อค้าชาวโกรงคนหนึ่ง เดิมค้าขายของที่ระลึก ของเก่า เสื้อผ้า โดยเดินทางไปมาฯระหว่างเมือง คืนเดียว ไทย ต่อมาก็ล่าช้าได้แต่งงานกับหญิงห้องถินคนหนึ่ง ซึ่งเป็นลูกสาวของครอบครัวที่เขามาเดินทางไป เป็นประจำ ในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือของไทย ครอบครัวของเทียนชิงเป็นครอบครัวค้าขายผ้าเก่าของชาวเขา เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ในเมืองไทยที่มีประวัติการค้าระหว่างประเทศ หลังจากแต่งงาน ดอลข่าเปลี่ยนจากพ่อค้าคนกลางมาเป็นผู้ผลิตโดยตั้งโรงงานสิ่งทอและตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อส่งออกไปปักษ์ใต้และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมาก็ล่าช้าได้หันมาผลิตเครื่องเงิน เครื่องประดับที่ทำจากหินอัญมณีและลูกปัด เพื่อส่งออกไปต่างประเทศ โดยการผลิตนี้ได้เป็นการผลิตในโรงงาน แต่เป็นการกระจายตัวทุกดิบไปปักษ์แรงงานทั้งชาวไทยและชนกลุ่มน้อยในหมู่บ้านต่างๆทั่วภาคเหนือ

ธุรกิจการผลิตเครื่องเงินและเครื่องประดับของดอลข่าและภรรยา เป็นธุรกิจที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากประสบการณ์การค้าขายของดอลข่าในอดีต จากเดิมที่เคยค้าขายของเก่าและของที่ระลึก ดอลข่ามีความรู้เกี่ยวกับแหล่งวัตถุดิบของหินอัญมณี ลูกปัด และวัตถุดิบในการทำเครื่องประดับในหลายที่ และมีเครื่องข่ายทางการค้าที่ทำให้สามารถซื้อสินค้าเหล่านี้ได้ในราคากู๊ด ไม่เฉพาะจากในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น แต่รวมถึงหินประการังจากเยเมน หังจากกรีก หยกจากจีน ซึ่งความสามารถในการเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบรากาถูก คือข้อได้เปรียบ ประการหนึ่งของพ่อค้ารายย่อยหรือ peddling trader เมื่อเริ่มหันมาเป็นผู้ผลิต ดอลข่าเริ่มติดต่อให้คู่ค้าของเขาระบุในต่างประเทศที่เคยซื้อขายกันมาเป็นเวลากว่าสิบปี นำสินค้ามาส่งให้ในเมืองไทย แทนที่จะไปตื้อเอง ดังนั้นที่ร้านของดอลข่า จึงมีพ่อค้าต่างชาติติดต่อ นำสินค้ามาส่งเสมอ ทั้งพ่อค้าจากสหพันธรัฐอาหรับ แคนาดา เมียร์ จีน และสินค้าที่นำมาส่งนี้ก็มีมูลค่าไม่น้อย ครั้งหนึ่งขณะที่กำลังนั่งคุยกับดอลข่าที่ร้าน มีพ่อค้าชาวเยเมนนำหินประการังมาส่ง โดยได้ทิ้งสินค้าไว้ที่ร้านของเขาระบุจำนวน 3 ถุง เพื่อให้ดอลข่าตรวจสอบภาพหินคืนนี้ก่อนตกลงซื้อ ซึ่งดอลข่าประมวลว่ามีมูลค่าประมาณ P.S. \$ 30,000 หินประการังเหล่านี้ จะถูกส่งไปให้ญาติของดอลข่าที่เมืองน้ำไปชายต่อ ลูกค้ารายใหญ่ในเมือง Lahore ซึ่งมีประเพณีของการให้สร้อยหินประการังเป็นของขวัญแต่งงาน เมื่อกล่าว Lahore ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวภูรุ ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ได้นำสร้อยเหล่านี้ออกขายให้แก่ท่องเที่ยว ตอนนี้เมื่อเริ่มมีรายได้มากขึ้นจากการไปทำงานในต่างแดน จึงต้องการซื้อสร้อยเหล่านี้มาเก็บไว้และใช้ในพิธีแต่งงานอีกครั้ง ซึ่งในเมือง Lahore นี้มีมูลค่าสูงถึง 4-60,000 บาท ถึงแม้ว่าดอลข่าจะหันมาเป็นผู้ผลิตแล้ว หากโอกาสทางการค้าอำนวย เขายังทำได้เป็นพ่อค้าคนกลาง เช่นในอดีตอยู่ แต่ปัจจุบันเขาเป็นพ่อค้าคนกลางที่ไม่ต้องเดินทาง เพราะเขามีเครือข่ายที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวัตถุดิบในที่ต่างๆและนำสินค้ามาส่งให้ได้

ข้อได้เปรียบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของธุรกิจการผลิตของดอลข่า คือ เครือข่ายแรงงานราคากู๊ดทั่วภาคเหนือของไทย ซึ่งเข้าถึงได้ผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติของภรรยา แรงงานกลุ่มนี้ที่สำคัญคือญาติพี่น้องในหมู่บ้านของภรรยา ซึ่งจะทำงานร่วมสร้อย ทำเครื่องประดับเล็กๆ นอกจากร้าน แม่ของเทียนชิงซึ่งเป็นคนกว้างขวาง และมีคนรู้จักมากจะคอยติดต่อชวนลูกของเพื่อนมาช่วยทำงาน ซึ่งแรงงานต่างๆเหล่านี้มักเป็นชนกลุ่มน้อยเชื้อชาติต่างๆในภาคเหนือ ถึงแม้ว่าดอลข่าและภรรยาจะมีแรงงานราคากู๊ดมาช่วยในกระบวนการผลิตเป็นจำนวนมาก แต่แรงงานเหล่านี้ก็จะจัดการรายอยู่ในที่ต่างๆ และไม่ได้มีการจ้างงานที่ถาวร หากซึ่งได้มี “order” จากลูกค้าเข้ามาหาก ดอลข่าก็สามารถกระจายงานไปได้มาก แต่ถ้าซึ่งได้มีงานน้อย ดอลข่าก็ไม่ต้องรับผิดชอบจ่ายค่าจ้างให้แรงงานเหล่านี้ เพราะค่าจ้างในการทำเครื่องประดับคิดเป็นชิ้น ตามจำนวนที่ทำได้ นอกจากแรงงานที่มาติดต่อ

ผ่านการรู้จักกันเป็นส่วนตัวกับแม่ยาและภรรยาของมีแรงงานที่สำคัญอีกสองกลุ่ม ซึ่งอยู่ในรูปของเครือข่ายการผลิตแบบรับช่วง (sub-contract) กลุ่มแรกคือ แรงงานที่รับวัตถุดิบของคล่องข้าไปผลิต ผ่านการติดต่อจัดการโดยผู้รับช่วงที่เรียกว่า “ยีป้า” “ยีป้า” หมายความเป็นประจำ และนำไปแจกรายได้อีกบุคคลที่หักเบี้ยน เครือข่ายแรงงานในหมู่บ้านต่างอำเภอ ต่างจังหวัด โดย “ยีป้า” แต่ละคนก็มีเครือข่ายของแรงงานที่ช่วยในการผลิตแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่แรงงานเหล่านี้คือแม่บ้าน คนว่างงาน หรือคนที่ต้องการทำอาชีพเสริมอยู่บ้านในตอนเย็น งานที่ “ยีป้า” รับไปในแต่ละครั้งคือตัวอย่างของสินค้าที่ต้องผลิตและวัตถุดิบ แต่ในบางครั้ง “ยีป้า” ก็อาจช่วยจัดซื้อวัตถุดิบให้ห้องถินบางอย่างให้ด้วย ส่วนค่าจ้างนั้นคิดเป็นชิ้น เช่นเดียวกับการจ้างแรงงานโดยตรงของคล่องข้า เช่น งานร้อยสร้อยอาจคิดเส้นละ 7 บาท “ยีป้า” ได้ 2 บาท หรือหาก “ยีป้า” นำมาจ่ายเป็นวัน ก็อาจจะอยู่ในอัตราวันละ 80 บาท สำหรับแรงงานในกลุ่มนี้สอง คือ เครือข่ายการผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินในหมู่บ้านของชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ โดยคล่องข้าไม่ได้จัดหาวัตถุดิบให้ ในการผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินเป็นจำนวนมากเพื่อการส่งออก แรงงานชนกลุ่มน้อยซึ่งไม่มีทุนเป็นของตัวเอง ต้องจัดหาทุนในการผลิตโดยกู้เงินจากร้านที่รับซื้อเครื่องเงินที่ขายเหล่านั้นผลิตได้ ซึ่งร้านค้าที่รับซื้อบางร้านก็เป็นผู้จำหน่ายเม็ดเงินด้วย ตั้งนั้นในแต่ละครั้งที่ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้นำเครื่องเงินมาส่ง เงินที่กู้ไปเพื่อซื้อเม็ดเงินจะถูกหักออกจากรายได้จากการขายเครื่องเงิน ในลักษณะนี้ รายได้จะเป็นค่าแรง และร้านค้าจะจึงเหมือนนายทุนเจ้าของโรงงานที่จัดหาวัตถุดิบและจ้างแรงงานมาผลิต เพียงแต่ไม่ต้องรับผิดชอบจ้างงานอย่างถาวร ร้านของคล่องข้าคือร้านหนึ่งที่รับซื้อเครื่องเงินเหล่านั้น แม้ไม่ได้ขายเม็ดเงินและออกเงินกู้ การผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินของชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ เดิมเป็นการทำหัตถกรรมเครื่องเงินเพื่อใช้ในพิธีกรรมและเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับ ต่อมาเมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในหมู่บ้าน เริ่มมีการผลิตเครื่องเงินเพื่อขายปลีกในหมู่บ้าน ต่อมาก็ได้ขยายการผลิตเพื่อขายส่งให้ร้านค้าในภูมิภาคท่องเที่ยว และผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางเช่นคล่องข้า ซึ่งรับ “order” มาจากพ่อค้าต่างชาติที่ทำธุรกิจนำเข้าและต้องการสินค้าเหล่านี้ไปขายยังประเทศต่างๆ ปัจจุบัน การผลิตเครื่องเงินเพื่อการขายส่งออก เป็นอาชีพหลักของชนกลุ่มน้อยในหมู่บ้านนี้ และในอีกด้วย ที่ภาคเหนือ หากพิจารณาดูฐานการผลิตในธุรกิจของคล่องข้าแล้ว จะเห็นว่าเป็นพัฒนาการผลิตซึ่งอยู่บนฐานการผลิตเดิมแต่เปลี่ยนสภาพไปเป็นการผลิตเพื่อการค้า เช่น การผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินของชนกลุ่มน้อย และการผลิตสินค้าที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ เช่น การผลิตโดยแรงงานที่เป็นเครือข่ายของแม่ยาและภรรยาของคล่องข้า และการผลิตโดยแรงงานที่อยู่ในการจัดการของ “ยีป้า”

ลูกค้าของคล่องข้า ส่วนใหญ่เป็นลูกค้าต่างชาติที่ต้องการนำสินค้าเหล่านี้เข้าไปขายในประเทศไทย ดังนั้น การขายจึงเป็นการขายส่งในปริมาณมาก ซึ่งหากลูกค้าไม่ได้มาวับสินค้าเองก็จะส่งไปทางเครื่องบิน ลูกค้าเหล่านี้คือคนกลางที่จะนำสินค้าไปกระจายต่อให้กับบริษัทนำเข้าหรือร้านค้าย่อยในประเทศไทยของตนอีกที ลูกค้าบางคนเป็นลูกจ้างของบริษัทนำเข้าจากญี่ปุ่น หรือสหราชอาณาจักร ได้หัวน ที่มาติดต่อซื้อสินค้าให้กับบริษัทของตน แต่ไข่นะเดียว กันก็หารายได้พิเศษโดยการนำสินค้ากลับไปขายเอง หรือบางครั้งจากการ “กิน” ส่วนต่างของราคา หากซื้อได้ต่ำกว่าราคาที่บริษัทกำหนดไว้ การผลิตสินค้าให้ได้ด้วยต้นทุนถูกที่สุดจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ธุรกิจเหล่านี้ของคล่องข้า ดำเนินอยู่ได้ การผลิตแบบรับช่วงที่ผู้ผลิตสามารถใช้ประโยชน์จากแรงงานราคากลางที่กระจายอยู่ในครัวเรือนทั่วภาค

⁷ ในลักษณะนี้ ตัวแทนของบริษัทก็ไม่ต่างจาก peddling trader ที่รับจ้างค้าขายให้กับบริษัท EIC หรือพ่อค้าขับเคลื่อนกองค้าระหว่างวัด หรือคลาสสีเรือที่ค้าขายให้กับสำนักงานธุรกิจ

เห็นอ แลกจักษณะเฉพาะที่ทำให้การผลิตในรูปแบบนี้มีความได้เปรียบในเรื่องต้นทุนเมื่อเทียบกับการผลิตในโรงงาน เพราะมีการจ้างงานที่ยืดหยุ่น จากมุมมองนี้ ธุรกิจของคอลล่า เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นที่มีความหวังการผลิตเล็กๆที่มีเครือข่ายกระจายทั่วไปในท้องถิ่น กับตลาดระหว่างประเทศ ที่มีเครือข่ายกระจายข้ามทวีป มันคือ “ธุรกิจลูกผสม” ที่อยู่บนฐานของเครือข่ายแรงงานภาคภูที่ลงรากลึกกระจายไปในท้องถิ่นผ่านเครือญาติของภราดา ประกอบกับเครือข่ายพ่อค้าต่างชาติที่จัดส่งวัสดุดิบราคาถูก และเครือข่ายตลาดร่วมชื่อในต่างประเทศ ไม่เฉพาะพ่อค้าชาวโครงเท่านั้นที่ทำธุรกิจ เช่นนี้ พ่อค้าชาวเนปาลเชื้อชาติอื่น เช่น พ่อค้าชาวเนوارี ซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้าที่มีประเพณีของการค้าระหว่างประเทศไม่น้อยไปกว่าชาวโครง ก็ทำธุรกิจในลักษณะนี้ เช่นกัน ในเครือข่ายตลาดระหว่างประเทศ พ่อค้าเนปาลกลุ่มนี้ก็เป็นเครือข่ายของพ่อค้าโครง เช่นเดียวกับพ่อค้าเยเมน จีน

กฤษณะ พ่อค้าชาวเนวารีคุนหนึ่ง ซึ่งเดิมค้าขายของที่ระลีกประภากเครื่องทองเหลือง เครื่องเงิน หินอัญมณี ลูกปัดและเสื้อผ้า ระหว่างเมือง อินเดีย และไทย ได้แต่งงานกับหญิงชาวไทยคุนหนึ่ง จากตระกูลช่างทำเครื่องเงิน ซึ่งอาศัยอยู่ในย่านทำเครื่องเงินในจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือของไทย กฤษณะได้พำนักตัวอยู่เมืองเข้าไปค้าขายที่ภูเก็ต โดยขณะนั้นต้องทำงานที่ร้านอาหาร ต่อมามาเข้าได้ขยายกิจการค้าขายโดยนำสินค้าที่ผลิตโดยช่างจากครอบครัวของภราดาไปขายส่งให้กับลูกค้าต่างชาติในกรุงเทพฯ โดยขณะนั้นก็ยังเดินทางค้าขายสินค้าประเภทอื่นควบคู่ไปด้วย หลังจากเริ่มส่งเครื่องเงินจากทางเหนือให้กับลูกค้าต่างชาติได้ระยะหนึ่ง เขาริบบทว่าสินค้าเครื่องเงินที่ผลิตโดยครอบครัวของภราดาจากทางเหนือ เช่น ขัน เท็มขั้ด ถาด แก้ว มีตัดที่จำกัด เนื่องจากเป็นของที่หาต่างชาติไม่ นิยมใช้สักเท่าไหร่นัก ในขณะเดียวกันลูกค้าต่างชาติก็เริ่มทابถานขอให้เข้าผลิตของตาม “order” ด้วยเหตุนี้ กฤษณะและภราดาจึงตัดสินใจเปิดโรงงานผลิตเครื่องเงินที่ชานเมืองกรุงเทพฯ โดยรับทำตาม “order” ของลูกค้าต่างชาติชาวญี่ปุ่น เกาหลี อเมริกัน ซึ่งเอื้อตัวอย่างจากแคมเปญโฆษณาให้ดู สินค้าที่ส่งทำส่วนมากเป็นเครื่องประดับ เช่น สร้อย แหวน ต่างหู กำไล แต่ก็มีสินค้าอื่นด้วย เช่น หัวเข็มขัด ไฟเช็ค ที่กลัดเน็คไท สำหรับแรงงานในโรงงานนั้น ไม่สามารถนำมาจากช่างในครอบครัวหรือชุมชนของต้อยในภาคเหนือได้ เพราะเป็นช่างฝีมือที่มีจำนวนจำกัด แต่ต้อย ก็มีเพื่อนจากอีสานหลายคนที่รู้จักกันสมัยทำงานอยู่ที่ร้านอาหารที่ภูเก็ต ซึ่งสามารถติดต่อหาแรงงานจากอีสานมาช่วยทำงานในโรงงานได้ ถึงแม้ว่าหางวัยรุ่นชาวอีสานเหล่านี้ มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนงานและลาออกจากอุปโภคฯ แต่ เพื่อนของต้อยก็สามารถติดต่อหาแรงงานจากอีสานส่งมาให้อยู่ได้เสมอ ในช่วงหนึ่งที่กฤษณะมี “order” มาก งานล้นมือ เขายังได้ขยายฐานการผลิตไปยังเดลี อินเดีย ซึ่งมีค่าแรงถูกกว่าในไทย โดยได้ว่าจ้างผู้ผลิตรายย่อยในรูปของ การผลิตแบบรับช่วง ในลักษณะเดียวกับการรับช่วงของ “ยีป้า” ในกรณีของคลอช่า เมื่อฐานการผลิตอยู่ในอินเดีย หน้าที่ของกฤษณะคือการรับ “order” ที่ร้านค้าของเขานะในกรุงเทพฯ สง “order” ต่อไปยังอินเดีย และรวบรวมสินค้าส่งไปให้ลูกค้าในต่างประเทศ โดยไม่ต้องนำสินค้าผ่านเข้ามาในไทย

ถึงแม้ว่าสินค้าในร้านของกุญแจส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องเงิน แต่พ่อค้าชาวเนปาล ทั้งชาว廓อง ชาวเนวารี ชาวภูฏาน ก็ยังแวงเดียนนำสินค้าประทบที่นี่ เช่น สร้อยหิน สร้อยลูกปัด มาสังไห้อยู่เสมอ เช่นเดียวกับที่เข้าเดยร์บับช้อ สินค้าจากเพื่อนกลุ่มนี้ในอดีต ซึ่งเขาก็ได้นำหินและลูกปัดเหล่านี้มาเป็นวัตถุดิบในการผลิตเครื่องประดับจากโรงงาน เครื่องเงินของเข้า ด้วยเครื่องข่ายทางธุรกิจที่กว้างขวาง กุญแจสามารถซื้อเม็ดเงินได้เองจากแหล่งวัตถุดิบราคากูก ลูกค้าของกุญแจจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับลูกค้าของคออลชา คือ เป็นชาวต่างชาติและบริษัทนำสินค้าเหล่านี้ไปขายใน

ประเทศตน แต่เครือข่ายตลาดของกุญแจมีขอบเขตกว้างกว่า เช่น นอกเหนือจากประเทศไทยในเอเชียตะวันออกอเมริกา และยุโรปแล้ว ยังมีพ่อค้าจากอิสราเอล สเปน เม็กซิโก มาติดต่อซื้อหรือสั่งทำเครื่องเงินกับเขา ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะกุญแจเป็นขายของในหลายประเทศ จึงทำให้เขามีเครือข่ายตลาดที่กว้างขวาง ในทั้งสองกรณี ตลาดข้าและกุญแจมีข้อได้เปรียบที่เหมือนกัน คือ มีประสบการณ์การค้าในต่างประเทศ มีเครือข่ายการค้าของชุมชน พ่อค้าต่างชาติที่เลือกให้เข้าถึงแหล่งวัตถุดิบราคากลู และมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติจากฝ่ายภราดร์ที่เลือกให้เข้าถึงแหล่งแรงงานราคากลู ผ่านการจ้างงานที่ยืดหยุ่น

จากการนี้ของตลาดข้าและกุญแจ จะเห็นได้ว่า การแต่งงานระหว่างพ่อค้าต่างชาติและหญิงท้องถิ่น รวมทั้ง “ธุรกิจลูกผสม” เป็นทั้ง “ข้อต่อ” ที่เชื่อมเศรษฐกิจในท้องถิ่นเข้ากับเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และเชื่อมชุมชนต่างสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ เข้าด้วยกันผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ⁸ ในมุมมองนี้ การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม เป็นการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้า ให้มีขอบเขตที่กว้างขวาง ในหลายพื้นที่ และลึกลงในแต่ละท้องถิ่น ในสถานการณ์เช่นนี้ ไม่เฉพาะแต่พ่อค้าต่างชาติเท่านั้นที่ต้องการเข้ามา เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ครอบครัว ชุมชน และสังคมของหญิงท้องถิ่นเองก็ต้องการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าที่กว้างขวาง ตัดข้ามระหว่างประเทศไทย สังคม และวัฒนธรรมด้วย ในครอบครัวขยายของเทียนชิง ครอบครัวไม่ใช่ลูกเขยต่างชาติเพียงคนเดียว พี่น้องของเทียนชิงอีก 3 คนได้แต่งงานกับชาวชาติอีหวน ชาวอังกฤษ และชาวโปรตุเกส ทั้งสามคนมีธุรกิจผลิตเครื่องเงินและเครื่องประดับ เช่นเดียวกับครอบครัวและเทียนชิง ถึงแม้พี่น้องบางคนจะมีเครือข่ายการผลิตที่คล้ายกันหรือร่วมกัน แต่แต่ละคนก็มีตลาดและเครือข่ายทางธุรกิจของตนเอง

อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจลดทอนการแต่งงานระหว่างพ่อค้าต่างชาติและหญิงท้องถิ่นลงเหลือเพียงแค่การคิดคำนวนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าครอบครัวจะเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจ แต่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ก็เป็นเพียงแค่มิตินึงของความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เกิดขึ้นจากการแต่งงาน เมื่อ datum ของล่าและกุญแจว่าตัดสินใจอย่างไรกับการแต่งงานข้ามเชื้อชาติ สังคม และวัฒนธรรม ก็ไม่มีใครอธิบายถึง ประเด็นเกี่ยวกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรง ครอบครัวกล่าวเชิงติดตลกว่า “ไปชื้อผ้าร้านเขานานๆเข้า ก็เลยขอลูกสาวเขามาด้วย” ส่วนกุญแจตอบว่า “มันเป็นเรื่องของพรหมลิขิต อยู่กันคนละที่ยังมาเจอกันจนได้” ในกรณีนี้ การแต่งงานเป็นการขยายเปิดโอกาสและช่องทางในการทำธุรกิจบางอย่าง มากกว่าที่จะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรง

จะเห็นได้ว่า ในกรณีของพ่อค้าต่างชาติ ที่เป็นพ่อค้ารายย่อย ชาวบ้านธรรมดายังไม่ได้มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง การต่อรองเชิงอำนาจกับผู้ปกครองในท้องถิ่น เพื่อให้การค้าของตนได้รับการปกป้องในต่างแดน จึงอยู่บนฐานของการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งกับผู้มีอำนาจในท้องถิ่น และโดยเฉพาะกับสมาชิกในสังคม การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับชาวบ้านคนธรรมดามั้ย เอื้อให้การค้าขยายในต่างแดน มีความ

⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมของการอภิปรายประเด็นนี้ในบริบทของการแต่งงานระหว่างชาติที่และชาวอาเซียนโดย Taylor 1983, The Social World of Batavia: European and Eurasian in Dutch Asia และการแต่งงานระหว่างชาวอาหรับกับคนท้องถิ่นในอาฟริกา เอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใน Ho 2002, Before Parochialization: Diasporic Arabs Cast in Creole Waters ใน The Arabs in Southeast Asia.

สังคมและมีความเป็นไปได้มากขึ้น นอกจานั้น การแต่งงานกับหญิงท้องถิน ก็เป็นสมือนฐานของการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าให้กว้างและลึกมากขึ้น อันจะช่วยเสริมให้พ่อค้ามีบทบาทสำคัญมากขึ้น ในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างเศรษฐกิจท้องถินในภูมิภาคต่างๆที่อยู่ห่างไกลกัน

พ่อค้า: นักธุรกิจส่องออก – นำเข้า กับ บุญ บาป และการหลุดพ้น

หากพ่อค้าระยะไกลเช่นชาวโกรง มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างเศรษฐกิจในท้องถินกับเศรษฐกิจในต่างแดน ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าที่แต่งงานกับหญิงท้องถินและทำหน้าที่เสมือน “ข้อต่อ” ที่เชื่อมเศรษฐกิจท้องถินเข้ากับเศรษฐกิจระหว่างประเทศ หรือพ่อค้าที่ทำหน้าที่ “วิ่งสินค้า” จากประเทศหนึ่ง มาส่งในอีกประเทศหนึ่ง พ่อค้าเหล่านี้มีบทบาทและสถานภาพเหมือนหรือแตกต่างอย่างไร จากนักธุรกิจในบริษัทลงทุนข้ามชาติ ที่นำสินค้าเข้ามาขาย หรือนำปัจจัยในการผลิตบางประการเข้ามาผลิตในประเทศไทย และนำสินค้า หรือวัตถุสู่ตลาดโลก สองออกไปขาย

หากพิจารณาบทบาทของพ่อค้าในกระบวนการผลิตจะเห็นว่าบทบาทของพ่อค้ามีไม่ต่างจากบทบาทของบริษัทลงทุนข้ามชาติ ที่เข้ามาเปิดโรงงานในไทย และใช้ประโยชน์จากแรงงานราคาถูก เพื่อผลิตสินค้าส่องออกไปขาย ในต่างประเทศ หรือบางครั้งเพื่อขายภายในประเทศ ข้อแตกต่างบางประการที่อาจมีอยู่บ้างคือ ในขณะที่นักธุรกิจชาวต่างชาติอาจปิดโรงงานในพื้นที่หนึ่งเพื่อผลิตสินค้า พ่อค้าต่างชาติเช่นชาวโกรงจะพยายามหาตลาดใหม่ๆเพื่อผลิตสินค้า ในขณะที่นักธุรกิจชาวต่างชาติจ้างแรงงานเป็นรายเดือน พ่อค้าต่างชาติเช่นชาวโกรงจ้างแรงงานเป็นรายวันหรือรายชั่วโมง ในการนำปัจจัยในการผลิตหรือสินค้าเข้ามาขาย และในการนำวัตถุสู่ตลาดหรือสินค้าส่องออกไปยังต่างประเทศ นักธุรกิจชาวต่างชาติอาจทำธุกรรมทางการค้าในนามของบริษัท ในขณะที่พ่อค้าต่างชาติค้าขายในนามของบุคคลเจก

ถึงแม้ว่าบทบาทของพ่อค้าระยะไกลเช่นชาวโกรง อาจไม่มีความแตกต่างมากนักจากบทบาทของบริษัทลงทุนข้ามชาติ หรือนักธุรกิจชาวต่างชาติที่เป็นตัวแทนของบริษัทลงทุนข้ามชาติ แต่สถานภาพระหว่างคนทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกัน ดังตัวอย่างง่ายๆที่เห็นได้จากคำที่ใช้เรียกคนทั้งสองกลุ่มนี้ คือ “พ่อค้า” และ “นักธุรกิจ” ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ความแตกต่างของคำที่ใช้เรียกนี้ มีนัยสำคัญที่สื่อถึงสถานภาพทางสังคมที่ต่างกัน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานภาพทางสังคมของพ่อค้า (หรือนักธุรกิจ) ต่างชาติทั้งสองกลุ่มนี้ต่างกัน คือ มนุษยธรรมของสังคมท้องถิน โดยเฉพาะของผู้ปักครองหรือสถาบันที่มีอำนาจในการเอื้อหรือกีดกันการค้าขายที่เกิดขึ้นในดินแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองของตน สำหรับนักธุรกิจชาวต่างชาตินั้น รัฐให้การต้อนรับเป็นอย่างดีโดยพยายามอำนวยความสะดวก และความสะดวก และสร้างแรงจูงใจให้คนกลุ่มนี้เข้ามาลงทุนทำธุรกิจค้าขายในประเทศไทย โดยการยกเว้นภาษี การให้สิทธิพิเศษทางการค้า NAFTA, AFTA, GATT คือ รูปธรรมของแรงจูงใจเหล่านี้ กล่าวคือ รัฐได้เข้ามาทำกับ เพื่อให้แน่ใจว่า นักธุรกิจ สินค้าและเงินตราของเขาเหล่านั้น สามารถเคลื่อนย้ายผ่านพรมแดนของรัฐชาติได้อย่างค่อนข้างเสรี ในทางตรงกันข้าม รัฐต้องการควบคุมตรวจสอบการเคลื่อนย้ายสินค้า เงินตรา และพ่อค้าเข้ามาของโกรงเพื่อเก็บค่าคุ้มครองให้ได้ครบถ้วนตามกฎหมายเบี่ยง ข้อบังคับของรัฐ หากสินค้า เงินตรา และพ่อค้า ดังกล่าวเคลื่อนย้ายผ่านข้ามพรมแดนประเทศไทยย่างค่อนข้างเสรีโดยไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายมากเข่นเดียวกับในกรณีของนักธุรกิจชาวต่างชาติ การเคลื่อนย้ายเหล่านี้จะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม “ผิดกฎหมาย”

สถานภาพที่แตกต่างกันระหว่างพ่อค้าระยะไกลและนักธุรกิจชาวต่างชาติ คือที่มาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกัน ในกรณีต่อรองกับกลุ่มนักคุณหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในห้องถิน กล่าวคือ นักธุรกิจของบริษัทลงทุนข้ามชาติ มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในการต่อรองกับรัฐท้องถิน เพราะเป็นพ่อค้ารายใหญ่ที่มีเงินทุนมาก และเป็นสมาชิกของรัฐมนตรีอำนาจที่เป็นผู้นำทางจริยธรรมและอุดมการณ์การค้าเสรี ในทางตรงกันข้าม peddling trader เช่นพ่อค้าชาวโลกรองจำนวนมาก เป็นพ่อค้ารายย่อยที่สะสมทุนที่ล้น้อย แต่เป็นตัวจกรที่ขับเคลื่อนการค้าขายทั้งของตนเอง และที่เป็นฐานการค้าให้กับบริษัทส่งออกและนำเข้า พ่อค้ารายย่อยเหล่านี้ไม่มีทั้งฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและฐานอำนาจทางการเมือง ที่สามารถนำมายต่อรองกับรัฐท้องถิน จึงต้องใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อปักป้องและอำนาจความสะดวกให้กับการค้าของตนในต่างแดน หากจะพูดสั้นๆ ก็คือ พ่อค้าที่มีทุนมากจะได้รับยกเว้นค่าคุ้มครอง ในขณะที่พ่อค้าที่มีทุนน้อยกลับต้องจ่ายค่าคุ้มครองที่สูงกว่า เพราะ “เจ้าบ้าน” ส่วนมากต้องการต้อนรับ “ผู้มาเยือน” ที่มีความมั่งคั่งและมีบางมีมากกว่า “ผู้มาเยือน” ที่เป็นคนธรรมดากว่า หากไม่เป็นเช่นนั้น พ่อค้าที่มีทุนมาก ก็ยังสามารถใช้ความมั่งคั่งและบางมีของตนต่อรองหรือบีบบังคับให้ “เจ้าบ้าน” เลิกเก็บค่าคุ้มครองได้

ดังนั้น ในขณะที่นายทุนรายใหญ่สามารถต่อรองกับรัฐได้โดยตรง พ่อค้ารายย่อยเช่นชาวโลกรองต้องต่อรองกับตัวแทนของรัฐ เพื่อให้การค้าในต่างแดนมีค่าใช้จ่ายไม่สูงจนเกินไป ความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับคนท้องถิ่นในสังคมต่างแดน ช่วยเอื้อให้พ่อค้าเข้าใจและคุ้นเคยกับสภาพสังคมท้องถิ่น ทำให้สามารถเดินเลี้ยงข้อกฎหมายและลดค่าใช้จ่ายบางอย่าง นอกจากนั้นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขวางซึ่งยังเป็นฐานของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าที่ทำให้พ่อค้ามีความได้เปรียบ เช่น เครือข่ายความสัมพันธ์แรงงานราคากลูก อย่างไรก็ตาม กระบวนการทางสังคมที่พ่อค้าระยะไกล เช่นชาวโลกรอง ใช้ในการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลือมล้าระหว่างพ่อค้ากับกลุ่มคนหรือสถาบันที่มีอำนาจในห้องถิน เป็นกระบวนการที่มีทั้งความเดี่ยง และถูกมองว่าไม่มีความชอบธรรมเหมาะสม หากไม่ถูกเรียกว่าเป็นสิ่งที่ “ผิดกฎหมาย” ก็เป็นสิ่งที่ “หลีกเลี่ยงกฎหมาย” หากเลือกได้ ไม่มีพ่อค้าคนใดที่ต้องการอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ตั้งนั้น ในสถานการณ์เช่นนี้ พ่อค้ามีทางออกหรือทางเลือกอย่างไรบ้าง

จากที่กล่าวในตอนต้น พ่อค้าระยะไกล เช่นชาวโลกรอง มีความรู้สึกที่ผิดสมบูรณ์แบบวิธีชีวิตของการเป็นพ่อค้าของตน ความรู้สึกนั้นไม่ได้เป็นเพียงแค่ความลำบากในทางโลก แต่ยังรวมถึงความขัดแย้งเชิงจริยธรรมภายในความคิดและความรู้สึกของพ่อค้า ดังเห็นได้จากทัศนคติของพ่อค้าต่อการถ่ายทอดวิธีชีวิตของตนต่อไปยังลูกหลานรุ่นต่อไป ดังที่เช้งและเพื่อนๆ เล่าให้ลูกาของตนฟังว่า

“ชีวิตของพ่อค้าเป็นยังไงก็จะเล่าชีวิตพ่อให้ฟัง ลำบาก ไม่ค่อยได้อยู่กับบ้านกับครอบครัวหrovok การทำธุรกิจค้าขายยังน้ำดีจะให้อยู่ได้ก็ต้องพูดโกหกบ้าง ไม่งั้นก็อยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นชีวิตพ่อค้านี้ก็ทำมาปฏิเสธอย่างเดียว ก็ต้องทำธุรกิจก็เครียด ปวดหัว ถ้าไม่วางกู้กู้คง ถ้าไม่ค้าขาย จะเป็นلامะก็ต้องมีความอดทน . . . ทำแต่ความดี . . . แต่หากความสงบสุขได้ ก็ให้ลูกคิดและเลือกเอา”

ในขั้นต้น ทางเลือกของพ่อค้าดูเหมือนจะเป็นทางเลือกของการปฏิเสธการใช้ชีวิตเช่นมวลรากสีง การละทิ้งความต้องการทางโลก และมุ่งปฏิบัติธรรมในสุนทรีย์นักบัว⁹ ในกรณีนี้ เป้าหมายทางโลกและเป้าหมายทางธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นสิ่งที่สอดคล้องกัน คือ การทำความดี ปฏิบัติธรรม เพื่อนำไปสู่การหลุดพ้น แต่หากพ่อค้าตัดสินใจที่จะร่วมชีวิตเช่นมวลรากสีง ทางเลือกที่เหลืออยู่ อาจแบ่งได้เป็นสองทาง คือ หนึ่ง การค้าขาย เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ของมวลรากสีงที่มีอยู่ในความรับผิดชอบได้ โดยไม่ให้มีความขัดแย้งเชิงจริยธรรมมากจนเกินไป ในกรณีนี้ การค้าขายไม่ใช่เป้าหมายในตัวเอง แต่เป็นเครื่องมือในการทำหน้าที่ของมวลรากสีง เป็นการประกอบอาชีพหารายได้เพื่อเลี้ยงดูสังคมสามัคคิในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ภาระในการทำหน้าที่ของมวลรากสีง กลลึกเดิ่ง ไม่ได้ซึ่งการกระทำการอย่างที่นำมาซึ่งความขัดแย้งเชิงจริยธรรมภายในจิตใจของตัวเอง พ่อค้าที่เลือกทางเดินเส้นนี้ จึงมักปลีกเวลาจากการค้าขายมาปฏิบัติธรรมเป็นประจำ เพื่อลดความขัดแย้งในใจที่เกิดจากความจำเป็นที่ต้องทำในสิ่งที่พ่อค้ามองว่าผิดศีลธรรม¹⁰ ซึ่งการปฏิบัติธรรมนี้ก็เป็นการลดความเครียดที่เกิดจากการค้าขายด้วยเช่นกัน

ในชีวิตประจำวัน พ่อค้ากลุ่มนี้จะปลีกเวลาในตอนเข้าและตอนเย็น ที่ว่างจากการค้าขาย เพื่อสวดมนต์และนับถุกประจำ ซึ่งเป็นเหมือนการทำสมาธิอย่างหนึ่ง หากแบ่งไปยังที่พักของพ่อค้าซึ่งเป็นบ้านเช่าในมาเลเซีย สิงคโปร์ จะเห็นพ่อค้าแต่ละคนมีสร้อยถุกประจำอยู่ในมือ บางคนก็นั่งคนเดียว บางคนก็นั่งอยู่กับเพื่อน และอาจพักจากงานนับถุกประจำบ้างเมื่อเพื่อนเข้ามาพูดคุยด้วย เมื่อถามลุงเชก่ว่า คิดอะไรบ้างขณะนับถุกประจำ ลุงตอบว่า “ไม่ได้คิดอะไร ทำใจให้สงบ นึกถึงแต่พระพุทธ หากใจอยู่ไปคิดอะไร ถ้ารู้ตัวก็ต้องรีบเดินกลับมา ใจอยู่ในมั่น ลอยแน่ แต่ก็ต้องพยายามดึงกลับมา ถ้ารู้ตัวเมื่อไหร่ก็ต้องรีบห่อง โอม มนี ปัทเม努 แล้วนึกถึงพระพุทธ” ลุงเชก งบอกว่า สวดมนต์ นับถุกประจำแล้วทำให้ใจสงบ และคลายความเครียดลงบ้าง ทำให้ปล่อยวางได้มากขึ้น นอกจากนี้จากการสวดมนต์นั่งสมาธิเป็นประจำในชีวิตประจำวันแล้ว พ่อค้าชาวโกรองหลายคนยังปลีกเวลาจากการค้าขายไปปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดเป็นช่วงๆ เช่น ในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี พ่อค้าชาวโกรองจะงดการกิจกรรมการค้าขาย เพื่อไปพักร้อน และนั่งสมาธิที่วัดสวยงามมีความกว้างที่กว้างๆ ทุกวันเป็นระยะเวลา 3 สัปดาห์ นอกจากในเดือนกุมภาพันธ์แล้ว ในเดือนมิถุนายนและตุลาคม ก็จะเป็นช่วงของการปฏิบัติธรรมครั้งใหญ่อีกครั้ง ในเดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นเดือนที่พระพุทธเจ้าประสูติ ชาวโกรองมักนิยมถือศีลอด เดินจงกรมประจำวัน และทำบุญ ทำงานให้กับผู้ที่มาปฏิบัติธรรมที่วัด ในช่วงเดือนนี้ ที่วัดสวยงามมีความกว้างที่กว้างๆ ซึ่งเป็นวัดที่ชาวโกรองเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ จะมีชาวเนปาลที่นับถือศาสนาพุทธนิกายมหาayan หรือพุทธชิเบต มาเดินทางมาในตอนเข้าเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนมากเป็นชนกลุ่มที่เดินทางมาจากบริเวณเทือกเขาตันเนื่องในเนปาล เช่น ชาวโกรอง ชาวเชอร์ปা ชาวชิเบต และย้ายมาอยู่ในเมืองหลวง พ่อค้าชาวโกรองและครอบครัวจะรวมกลุ่มกันกับญาติและเพื่อนสนิทเพื่อทำอาหารและเครื่องดื่มมาเดิ่งคันที่มาเดินทางที่วัดในตอนเข้า (รูปภาพ 3.12 วูปถ่ายพ่อค้าเชิญชวนคนที่มาเดินทางที่วัดแห่งรับประทานอาหารและเครื่องดื่มในตอนเข้าหลังจากที่เดินทางเสร็จแล้ว) พ่อค้ากล่าวถึงธรรมเนียมปฏิบัตินี้ว่า “เดือนนี้เป็น

⁹ หรือที่ Weber เรียกว่า “other-worldly asceticism” (Weber 1968)

¹⁰ Curtin ตั้งข้อสังเกตว่า สังคมของการค้าว่าเป็นอาชีพที่มีความล่อแหลมทางจริยธรรม และพ่อค้าเป็นกลุ่มคนในสังคมที่ไม่ได้ถูกสรรเสริญในทางศีลธรรมเท่าไหร่นัก คิวสิตศาสนาในสมัย古罗马 มองว่าการหลุดพ้นทางศาสนาของพ่อค้าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก เพราะบ้าบ่ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพ ทัศนคติของสังคมต่อพ่อค้าสะท้อนให้เห็นได้จาก นักบุญ เช่น Saint Nicholas ก็เป็นทั้งนักบุญผู้อุปถัมภ์ใจและนักบุญของพ่อค้า (Curtin 1984: 6)

เดือนที่มีคนปฏิบัติธรรมเยอรม นอกจากเราระบุบติธรรมเองแล้ว การสนับสนุนดูแลคนที่มาปฏิบัติธรรมก็เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ชีวิตนี้ทำบำเพ็ญแล้ว ต้องทำบุญเลี้ยงบ้าง” ในช่วงเดือนตุลาคม พ่อค้าจะเข้าเงียบพร้อมถือศีลอด อคติครั้งที่รัดเป็นระยะเวลา 3 สัปดาห์ โดยในช่วงนี้ จะรับประทานอาหารวันเว้นวัน คือ 1 มื้อในทุก 48 ชั่วโมง โดยจะรับประทานเฉพาะอาหารมังสวิรัติ นอกเหนือจากในช่วงเทศกาลดหง康นาต่างๆแล้ว พ่อค้าอาจถือศีลอดเป็นครั้งคราว หรือของการบริโภคเนื้อสัตว์ เมื่อระหว่างที่เดินทางไปค้าขายในต่างประเทศ ไม่เฉพาะพ่อค้าขยายนายคนเท่านั้นที่สนใจปฏิบัติธรรม พ่อค้าหนุ่มๆหรือสาวๆชาวໂຮງต่างก็มีสร้อยลูกประคำประจำตัว สำหรับใช้สวมใส่ นั่งสมาธิกันทุกคน ภาพของพ่อค้าวัยสิบปลายจิ่งออกกำลังพร้อมนับสร้อยลูกประคำในเมือง เป็นภาพที่พบเห็นได้ในตอนเข้าของทุกวันที่วัดสวยงาม ภารถือศีลอดหรือการไปนั่งสมาธิเข้าเงียบที่วัดก็ไม่ใช่กิจกรรมของคนแก่เท่านั้น หนุ่มสาวชาวໂຮງก็ไปปฏิบัติธรรมเข่นกัน หากแต่วันไหนมีภารกิจภาระ ก็อาจด้วยครัว เท่านั้น หนุ่มสาวชาวໂຮງก็ไปปฏิบัติธรรมเข่นกัน หากแต่วันไหนมีภารกิจภาระ ก็อาจด้วยครัว

สำหรับพ่อค้าชาวໂຮງที่มองว่าการค้าขายเป็นเครื่องมือในการหาเลี้ยงชีพ เพื่อให้ทำหน้าที่ทางโลกของ网首页ได้ โดยไม่เข้าແยงกับหลักคำสอนในทางศาสนาเจนไป เป้าหมายในการค้าขาย คือ การหาเลี้ยงครอบครัว พ่อค้ากลุ่มนี้ มักไม่ค่อยมีความทะเยอทะยานทางการค้า และมักจะเลิกทำการค้าเมื่อลูกฯเริ่มมีรายได้เป็นของตัวเอง ทั้งนี้ เพราะเป้าหมายทางโลกของพ่อค้า คือ การทำหน้าที่ของ网首页 โดยการเลี้ยงดูสูงสุดให้มีอาชีพ ดูแลตัวเอง ได้ ในความคิดของพ่อค้ากลุ่มนี้ หน้าที่ของ网首页คือประการหนึ่ง คือการอุปถัมภ์ค้าจุนศาสนาในฐานะ网首页 ดังนั้น เงินที่ได้จากการค้าขายส่วนหนึ่งจะถูกนำไปทำบุญ ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของการสร้างศาสนสถาน การทำทาน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการปฏิบัติธรรม นอกจากนั้น การทำหน้าที่ในทางศาสนาของ网首页 ยังดูเหมือนจะเป็นการสะสมบุญ เพื่อลดล้างบาปที่เกิดจากการทำหน้าที่ในทางโลกในฐานะ网首页 บันปลายชีวิตที่เป็นความหวังของพ่อค้ากลุ่มนี้ คือ การมีเวลาอยู่บ้าน ปฏิบัติธรรม สวมใส่ นั่งสมาธิ พ่อค้าหลายคนใช้ชีวิตเป็นอุบasa อยู่ที่วัด หากจะถามพ่อค้ากลุ่มนี้ว่า เป้าหมายของชีวิตที่นำไปสู่การหลุดพ้นในทางธรรมคืออะไร คำตอบคงจะเป็นการมุ่งปฏิบัติหน้าที่ทั้งในทางโลก (การค้าขายเพื่อหาเลี้ยงชีพ) และในทางธรรม (การทำบุญอุปถัมภ์ศาสนาและปฏิบัติธรรมเพื่อชีวิตหลังความตายที่เดียว) ตามวิถีของ网首页 และการค้าขายก็เป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่ทำให้พ่อค้าสามารถปฏิบัติหน้าที่ทั้งสองนั้นได้

ทางเลือกอีกทางหนึ่งสำหรับพ่อค้าที่ตัดสินใจที่จะดำเนินชีวิตเข่น网首页 คือ การมุ่งลงทุนกับการค้าขาย เพื่อขยายกิจการและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ในกรณีนี้ ความสำเร็จทางการค้าขายเป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมายในทางโลก ที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากความลำบากในทางโลก พ่อค้ากลุ่มนี้จึงมักมีความทะเยอทะยานในการทำธุรกิจค้าขาย ต้องการขยายกิจการการค้าให้มีความมั่นคงมากขึ้น เป้าหมายของการทำธุรกิจค้าขายของพ่อค้ากลุ่มนี้ จึงมิใช่เพียงแค่เพื่อการยังชีพ แต่เป็นการค้าขายเพื่อแสวงหาผลกำไรที่สามารถนำไปลงทุนขยายกิจการ การขยายการลงทุนของพ่อค้ากลุ่มนี้ มีทั้งที่อยู่ในรูปของการลงทุนในธุรกิจการผลิต เช่น ธุรกิจการผลิตเครื่องเงิน เครื่องประดับ โรงงานผลิตพรม อุตสาหกรรมขนาดเบา และการลงทุนในภาคการค้าที่พ่อค้ามองว่ามีความมั่นคงมากกว่าการค้าขายในแบบเดิม เช่น ธุรกิจการลงเรม การลงทุนในสังหาริมทรัพย์ กล่าวคือ เมื่อโอกาสอำนวย เป้าหมายทางการค้าของพ่อค้าจะยังไงก็ตามนี้ คือ การผันตัวจาก การค้าขายที่มีความเสี่ยงสูง มีเกียรติน้อย และมีความลำบากมาก ไปสู่การค้าขายที่มีความเสี่ยงลดลง มีเกียรติมากขึ้น และมีความลำบากน้อยลง

ซึ่งนั่นก็คือการประกอบธุรกิจในรูปแบบที่รู้สึกว่าการต้อนรับสนับสนุน และอำนวยความสะดวกในการปกป้องคุ้มครอง หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ธุรกิจในภาคที่เป็นทางการ” หากจะกล่าวสั้นๆ ก็คือ หากเป็นไปได้ “พ่อค้า” ก็ต้องการที่จะเปลี่ยนสถานภาพของตัวเองมาเป็น “นักธุรกิจ”

สำหรับพ่อค้ากลุ่มนี้ การปฏิบัติภารกิจทางศาสนาในหน้าที่ของพระราชบัญญัติความสำคัญอยู่เบื้องต้น แต่มักจะอยู่ในรูปแบบของการทำบุญ (จำนวนมากๆ) การทำงาน มากกว่าการปฏิบัติธรรมด้วยตัวเอง กล่าวคือ พ่อค้าในกลุ่มนี้ไม่สนใจที่จะสละเวลา แต่สนใจที่จะสละทุนทรัพย์เพื่อทำกิจกรรมทางศาสนา ในด้านหนึ่ง พ่อค้าอาจต้องการสะสมบุญเพื่อนำไปสู่การหลุดพัน ในการทำบุญอาจมีมิติทางเศรษฐกิจและสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย การบริจาคเงินเพื่อการทำบุญของชาวizophongไม่ใช่เรื่องส่วนตัว แต่มีพิธีกรรมที่การประกาศให้คนในสังคมรับรู้ เช่น การบริจาคเงินเพื่อเป็นค่าอาหารในเทศกาลพึงtechniqueและปฏิบัติธรรมมีอัตราการบริจาคที่เฉพาะเจาะจง และในแต่ละวัน ตามที่เป็นประданในพิธีจะอ่านรายชื่อผู้บริจาคเงินในอัตราต่างๆ 2 ครั้ง คือ เข้าและเย็น พ่อค้าหลายคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในต่างแดนส่งเงินจำนวนมากๆ เพื่อสร้างศาสนสถาน ซึ่งมีรายชื่อผู้บริจาคเขียนติดผนัง ข้อมูลว่าใครบริจาคเงินเท่าไหร่ เป็นหัวข้อสอนทนาทีทุกคนสนใจ (รูป 3.13 แผนผังสถาปัตยศิลป์ที่ชาวizophongต้องการสร้างที่ลุมพินี และรายละเอียดค่าใช้จ่ายในแต่ละส่วนของการสร้างสถาปัตย) ในมิติทางเศรษฐกิจ การทำบุญจำนวนมากอาจเป็นการแสดงออกถึงความมั่นคงและสถานภาพทางเศรษฐกิจของพ่อค้า การให้เหลวียนของข้อมูลว่าใครเป็นคู่ค้าที่นำเข้าถือเป็นคู่ค้าที่น่าเชื่อถือ สามารถได้เครดิตในการซื้อสินค้า หรือนำร่วมลงทุนด้วย น่าจะเป็นสิ่งสำคัญของคนในสังคมที่ทำการค้า โดยเฉพาะในสังคมที่คนในชุมชนกระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลกัน ดังนั้นการบริจาคเงินทำบุญจำนวนมาก อาจมีเป้าหมายทางเศรษฐกิจมาเกี่ยวข้องด้วย ในมิติทางสังคม การทำบุญจำนวนมากชี้ให้เห็นว่าคนนี้มีความสามารถในการบริหารงานสังคมนี้ การทำบุญอาจเป็นกลไกหนึ่งในการกระจายส่วนเกินทางเศรษฐกิจในสังคมผ่านสถาบันทางศาสนา

สำหรับพ่อค้ากลุ่มนี้ ยิ่งพ่อค้าประสบความสำเร็จมากเท่าไหร่ จำนวนเงินที่บริจาคทำบุญก็จะมากขึ้นตามไปด้วย ในกรณีนี้ การทำบุญกับการค้าขายดูจะเป็นสิ่งที่สอดคล้องและเกื้อกูลกัน กล่าวคือ การทำบุญอาจช่วยเสริมสร้างชื่อเสียงทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อค้า ทำให้การขยายเครือข่ายทางการค้ากับสมาชิกคนอื่นในสังคม ชาวizophongทำได้ง่ายขึ้น ในขณะเดียวกัน เมื่อพ่อค้าประสบความสำเร็จในการค้า มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การบริจาคเงินจำนวนมากก็มีความเป็นไปได้มากขึ้น ไม่ใช่เป้าหมายของการทำบุญจะเป็นอย่างไร ความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือการขยายอาณาจักรการค้าก็ยังเป็นเป้าหมายสำคัญของพ่อค้ากลุ่มนี้ สังเกตได้ว่า ในขณะที่พ่อค้ากลุ่มนี้ยังไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ แม้พ่อค้าจะให้ความสำคัญกับการทำบุญแต่การหลุดพันทางธรรมในโลกหน้า ดูเหมือนจะมีความสำคัญอย่างมากกว่าการหลุดพันจากความเสี่ยงและความไม่มั่นคงของชีวิตทางโลกในปัจจุบัน แต่เมื่อพ่อค้ามีความมั่นคงทางเศรษฐกิจแล้ว การหลุดพันทางธรรมดูจะเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจมากขึ้น แต่ก่อนที่พ่อค้าจะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจนั้น เป้าหมายสำคัญในชีวิตของพ่อค้าดูเหมือนจะเป็นการทำงานหนัก เพื่อเปลี่ยนสถานภาพของตัวเองจาก “พ่อค้า” มาเป็น “นักธุรกิจ”

หากจะถามต่อไปว่า เพาะเหตุใดพ่อค้าจะยกเลิคาวizophongจึงไม่เริ่มค้าขายในฐานะของ “นักธุรกิจ” ตั้งแต่ในตอนแรก คำตอบก็คือ การเริ่มค้าขายในฐานะของ “นักธุรกิจ” ไม่ใช่ทางเลือกที่เป็นไปได้ จากที่ได้กล่าวในตอนต้น การระดมเงินทุนขนาดใหญ่ของพ่อค้ารายย่อยที่เป็นชาวบ้านธรรมชาติ จำกฐานอำนาจทางการเมือง เพื่อการ

ลงทุนทำการค้าขาย “ไม่ใช่ทางเลือกที่เป็นไปได้ พ่อค้าไม่สามารถ “นอนอยู่บ้านสบายแล้วกินกำไร [โดย]ไม่ต้องทำงานเอง” ในเมื่อไม่มีเงินทุนขนาดใหญ่ พ่อค้าจึงต้องระดมเงินทุนขนาดเล็ก บางครั้งจากภายนอกชุมชน บางครั้งจากธุรกิจที่มีความสัมพันธ์มาเป็น “นักธุรกิจ” ได้แก่ ก็มาจากความกล้าเสี่ยงในการระดมทุนและการค้าขายในรูปแบบที่มีความเสี่ยงสูง รวมทั้งการใช้ “ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม” เพื่อสร้าง “ทุนในทางเศรษฐกิจ” ซึ่งกระบวนการการต่างๆ เหล่านี้ ก็ไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับเท่าไหร่นักในสังคม โดยมักถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ “หลอกลวงกฎหมาย” “ผิดกฎหมาย” หรือเป็น “การค้าในภาคที่ไม่เป็นทางการ” นอกจากนั้น ชีวิตในตำแหน่งแห่งที่ต้องนี้ก็เต็มไปด้วยความเครียด และความขัดแย้งทางจริยธรรมภายใต้ตัวเอง ดังนั้นจึงไม่มีพ่อค้าคนใดที่ต้องการจะอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ต้องนี้นานนักหากเลือกได้ ชาวโกรงบางคนเลือกที่จะใช้ชีวิตนักบازเช่นหลอกลวงการเข้ามาอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ตรงนี้ หลายคนมองตำแหน่งแห่งที่ต้องนี้ว่าเป็นทางผ่านของการนำไปสู่เป้าหมายที่ใหญ่และมีคุณค่ามากกว่า นั่นคือการปฏิหน้าที่ทางโลกและหลุดพ้นทางธรรมในสุนทรรษราส และมีพ่อค้าจำนวนหนึ่งที่ใช้ตำแหน่งแห่งที่ต้องนี้เป็นเครื่องมือ(ที่เลือกไม่ได้)เพื่อขยับตัวเองไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ใหม่ในสังคม

การค้าที่ “ผิดกฎหมาย” ธุรกิจในภาคที่ “ไม่เป็นทางการ”: อำนาจในการนิยาม

จากการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าต่างชาติ และกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมือง เห็นได้ชัดเจนว่า การค้าขายที่มี “ความชอบธรรม” คือ การค้าขายที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นนั้น การยอมรับของสถาบันทางการเมืองในท้องถิ่นอาจเกิดจากการได้รับค่าคุ้มครองตามจำนวนที่ต้องการ จากการถูกซักจุ่นให้เห็นคล้อยตามถึงความสำคัญของพ่อค้าต่างชาติ ที่มาเยือนและผลประโยชน์ที่ผู้มีอำนาจหรือสังคมท้องถิ่นจะได้รับ หรือจากการถูกบีบบังคับ เมื่อกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นได้ให้การยอมรับว่าการค้าขายในรูปแบบหนึ่งมีความ “ชอบธรรม” และมีความ “เหมาะสม” ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดๆก็ตาม กลุ่มบุคคลหรือสถาบันนั้นก็จะระบุเงื่อนไขหรือข้อกำหนดเกี่ยวกับรูปแบบของการค้าที่จะยอมรับได้

ในสังคมปัจจุบัน กลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองเห็นดินเดนที่พ่อค้าชาวโกรงเข้ามาค้าขาย ไม่ใช่สถาบันทางศาสนา เช่นวัดในอาณาจักรธิเบต ไม่ใช่สถาบัน hacca ที่มีศูนย์ในสมัยโบราณ แต่เป็นสถาบันชาติ ที่มีการบริหารอำนาจอยู่ในมือ “ไทยโดยรัฐ(บาล)” เนื่องจากมีข้อกำหนดเกี่ยวกับรูปแบบของการค้าที่รัฐ(บาล)ยอมรับได้ คือสิ่งที่เรียกว่า “กฎหมายของรัฐ” และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขหรือข้อกำหนดนั้น ก็คือสิ่งที่เรียกว่า “เศรษฐกิจในภาคที่เป็นทางการ” นั่นเอง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า “ความชอบธรรม” ของ การค้าขาย โดยเนื้อแท้ของมันแล้ว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้าที่ถูกซื้อขาย หรือวิธีการซื้อขาย แต่ขึ้นอยู่กับว่าการซื้อขายนั้นเป็นไปตามเงื่อนไขหรือกฎระเบียบทั้งหมด ที่กลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นนั้นได้กำหนดขึ้น ผูกสัน្តิสัญญาคือ การที่การค้าขายอันหนึ่ง จะเป็นการค้าขายที่ “ถูกกฎหมาย” หรือการที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจอันหนึ่ง จะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคที่ “เป็นทางการ” หรือไม่นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้า หรือวิธีการซื้อขาย สินค้า แต่ขึ้นอยู่กับการนิยามโดยกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น ว่าการซื้อขายสินค้า

ประเทศไทย ด้วยวิธีการใหม่ ภายใต้เงื่อนไขได้ เป็นการค้าข่ายที่มี “ความซุกภูมาย” เป็นที่ยอมรับได้ และ “ถูกกฎหมาย”

ตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า “ความถูกกฎหมาย” ของการค้าข่ายนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับประเทศไทยของสินค้า แต่ขึ้นอยู่กับการนิยามของกลุ่มนบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น ดัง การค้าฝืนโดยรัฐบาลอังกฤษกับรัฐบาลไทย ในสมัยรัชกาลที่ 4 สถานการณ์ที่เกิดขึ้นคือ รัฐบาลอังกฤษต้องการนำสินค้าไทยเข้าไปขายในอินเดีย และในขณะเดียวกันก็ต้องการหาประโยชน์ทางการค้าจากฝั่นที่ปลูกในอินเดีย โดยการนำฝ้ายมาขายให้กับชุมชนชาวจีนในไทยเพื่อใช้ต่อส่งคุลยสินค้านำเข้าจากไทย รัฐบาลอังกฤษจึงได้เจรจา กับรัฐบาลไทยเพื่อเปิดการค้าฝืน โดยทั่วไปเรามักจะมองว่าสิ่งเดพติดคือสินค้าที่ผิดกฎหมาย แต่ขันที่จริงแล้ว ความไม่ถูกกฎหมายของการค้าข่ายยาเสพติด ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าสินค้านั้นเป็นยาเสพติด หากแต่ขึ้นอยู่กับว่า กลุ่มนบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น ได้นิยาม “ความถูก(หรือผิด)กฎหมาย” ของสินค้าว่าสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ต้องห้ามต่อการนำมาราคาข่าย หรือเป็นสินค้าที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในหลายภารณีขึ้นอยู่กับว่าสินค้านั้นนำมาซึ่งผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจทางการเมืองมากน้อยแค่ไหน ปฏิกริยาของรัฐบาลไทยต่อการเจรจาค้าฝืนของรัฐบาลอังกฤษคือ

“ในสยามการค้าฝืนเป็นเรื่องผิดกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติมีการค้าแพร่ขยายกว้างขวาง พ.ศ.2394 บรรดาขุนนางเสนอต่อรัชกาลที่ 4 ว่า เมื่อควบคุมการค้าฝืนไม่ได้กัน่าที่จะค้ากำไรจากสินค้านี้เสีย พระองค์ทรงเห็นชอบให้การนำเข้าฝืนเป็นเรื่องถูกกฎหมายและทรงอนุญาตให้ขุนนางเหล่านั้นเริ่มเก็บภาษีฝืน โดยการประเมินในระบบเจ้าภาษี กลุ่มผู้ปักครองใหม่กลุ่มนี้ดำเนินมาตรการหลายอย่างเพื่อส่งเสริมการค้าฝืนและสินค้าอื่นๆ กับชาวญี่ปุ่น... มีการเรียนรู้ถ่ายทอดวิธีการค้าของรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลสยาม เพื่อที่จะแสวงหาผลกำไรสูงสุดระหว่างกันจากการค้าฝืน การนำเข้าฝืนได้รับการยกเว้นภาษีทุกชนิดและต้องขายให้แก่เจ้าภาษีของรัฐบาลเท่านั้น” (ผาสุกและคริส 2539: 170)

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นจะได้ประโยชน์จากการค้าสินค้าเสพติด ก็อาจอนุมัติให้การค้าสิ่งเสพติดนั้นเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกกฎหมาย รวมทั้งได้ออกกฎหมายยกเว้นภาษี และกำหนดให้ผู้มีอิทธิพลนั้นเป็นผู้ขาดและได้รับกำไรจากการค้าสิ่งเสพติดนั้นแต่เพียงผู้เดียว ดังนั้น จึงยกที่จะกล่าวว่า การที่การค้าสินค้าประเภทนี้เป็นการค้าที่ถูกกฎหมายหรือไม่นั้น เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับประเทศไทยของสินค้า

ในทำนองเดียวกัน วิธีการซื้อขายสินค้า ก็ไม่ใช่สิ่งที่กำหนด “ความถูกกฎหมาย” ของการซื้อขายสินค้า เช่น คนส่วนใหญ่คาดคะเนว่าการโยกย้ายโอนเงินแบบ “อุนดี” ซึ่งก็คือ การซื้อขายเงินตราสกุลต่างๆ ในเวลาและสถานที่ที่ต่างกัน เช่นเดียวกับการแลกเงินเป็นการซื้อขายเงินที่ไม่ค่อยจะถูกกฎหมายเท่าไหร่นัก แต่ “ความไม่ถูกกฎหมาย” ของการโยกย้ายเงินแบบ “อุนดี” ก็เป็นสิ่งที่ถูกนิยามขึ้นในยุคหนึ่ง โดยสถาบันหรือคนกลุ่มนั้น ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เฉพาะเจาะจง ในยุคสมัยหนึ่งแม้รัฐบาลของชาติมหาอำนาจก็ยังใช้วิธีโยกย้ายเงินแบบ “อุนดี” กล่าวคือ ในระหว่างศตวรรษที่ 17-18 รัฐบาลอังกฤษ ในรูปของ English East India Company ต้องการนำเข้าสินค้าจากภูมิภาคตุรกีและอินเดีย แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการเสียเม็ดเงินในคลัง ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกับที่พ่อค้าจีนต้องการ นอกจากนั้นยังต้องการหารายได้จากฝืนที่ปลูกในอินเดีย ในสถานการณ์นี้ บริษัทอังกฤษ ได้ให้พ่อค้ารายย่อย ซึ่งเป็นพนักงานของบริษัทและมีกิจการค้าข่ายเล็กน้อยของตัวเองเป็นอาชีพเสริม (เช่นเดียวกับที่กษัตริย์ไทยสมัยอยุธยา จ้างพ่อค้าชาวจีนเป็นผู้ทำการค้าในนามของพระราชน้ำก) ใช้ทุนของตัวเองเพื่อซื้อฝืนจากอินเดียไปขายในกรุงศรีฯ

(เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้การค้าฝืนในนามของบริษัทภูต担任โดยรัฐบาลจีน) เมื่อพ่อค้ารายย่อยซึ่งเป็นพนักงานของบริษัทองกฤษ ได้รับค่าฝืนเป็นเม็ดเงินจากชาวจีนในภาวะตุ้งหรือมาเก๊า ก็ได้นำเม็ดเงินนั้นไปซื้อสินค้าจีนเพื่อนำเข้าไปยังอินเดียในนามของบริษัทองกฤษ โดยรัฐบาลจีนก็ได้จ่ายเงินคืนให้กับพนักงานของบริษัทในรูปของพันธบัตรที่นำไปซื้อเงินได้เมื่อกลับถึงองกฤษ (Furber 1948: 160-190; Keay 1991: 331-361) กระบวนการโยกย้ายเงินนี้ไม่ต่างจากการโยกย้ายเงินแบบ “อุนดี” ที่ชาวโปรตุเกสใช้ถ่วงดุลย์การนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศสู่เนปาลเลย ยกเว้นแต่ว่าบริษัทองกฤษไม่ต้องกลัวการถูกจับ เพราะรัฐบาลจีนก็เป็นหัวหน้าในบริษัท

การโยกย้ายเงินแบบ “อุนดี” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนระบบการธนาคารมาหลายร้อยปี ในสมัยราชวงศ์ถัง จักรพรรดิจีนใช้วิธีการโยกย้ายเงินแบบ “อุนดี” ในการเก็บรวบรวมภาษีหรือเครื่องบรรณาการจากหัวเมืองในภาคใต้ (ในจีนเรียกระบบนี้ว่า *fei qian*) เพราะเป็นวิธีเดียวที่สามารถป้องกันการถูกปล้นและการสูญหายของเงินในระหว่างการเดินทาง โดยการโอนเงินในระบบนี้เป็นการทำทุกวันกับพ่อค้าที่เดินทางค้าขายพลดอยและเครื่องประดับระหว่างเมืองต่างๆ (Economist 2001: 77) นอกจากนั้น ในปลายศตวรรษที่ 18 เมื่อองค์กรชีวิตรักษาไว้ปีกของอุนดี นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับบริษัทในผู้ตัวแทนตอก เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการทำสิ่งของชาวมาราธีในอินเดียด้วยตัวตอก การทำงานร่วมมือกับพ่อค้าชาวนาเนียในอินเดีย ในการโอนเงินด้วยระบบ “อุนดี” เพื่อใช้จ่ายในการทำสิ่งของชาวมาราธีในครั้งนั้น ทำให้รัฐบาลจีนก็เป็นหัวหน้าในบริษัทแห่งชาติเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า แม้แต่กษัตริย์และรัฐบาลก็เคยใช้วิธีโยกย้ายเงินแบบ “อุนดี” และการกระทำนั้นก็ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจากว่าความชอบธรรมของการโยกย้ายเงินแบบ “อุนดี” นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับบริษัทในภาคชีวิต แต่ขึ้นอยู่กับการนิยามของกลุ่มนบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองผู้ซึ่งจะประเมินว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจอันนั้นเป็นที่ต้องการและนำประโยชน์มาสู่คนเหล่านั้นหรือไม่ ดังนั้น “ความชอบธรรม” ของกิจกรรมการค้าอย่างหนึ่งซึ่งเป็นตัวแปร ที่ทำให้การค้านั้นเป็นสิ่งที่ “ถูกกฎหมาย” หรือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคที่ “เป็นทางการ” จึงขึ้นอยู่โดยตรงกับอำนาจในการนิยามของกลุ่มนบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันคือ “รัฐ”¹¹ ด้วยเหตุนี้ ในบทต่อไป เราจะจะมาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพ่อค้าต่างชาติในบริบทต่างๆทางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ารัฐจะได้นิยาม “ความชอบธรรม” หรือ “ความถูกกฎหมาย” ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่การนี้เฉพาะลงไปว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่นั่น เป็นกิจกรรมที่ถูกกฎหมาย หรืออยู่ในส่วนของเศรษฐกิจในภาคที่เป็นทางการหรือไม่ อาจเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ง่ายนัก เพราะในทางปฏิบัติ การเลือกที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือกฎข้อบังคับของรัฐหรือไม่นั้น ไม่ใช่การเลือกระหว่างขา กับ ดำเนินการเลือกที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือกฎหมายอย่าง ในบางสถานการณ์ ในบางกรณี ดังเห็นได้จากตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว

¹¹ ดูการอภิปรายประเดิมตั้งกล่าวเพิ่มเติม ในบริบทของการค้าอาชญากรรมและความและการค้าชายในระหว่างสงคราม ใน Carolyn Nordstrom. “Shadow and Sovereigns” in Theory, Culture & Society 2000.

บทที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่าง “รัฐ” กับพ่อค้าต่างชาติในบริบททางประวัติศาสตร์ – “Peddling Trade” vs. “Political Capitalism”

การจีปัลลัน เครื่องบรรณาการ ภาษา : รูปแบบและความหลากหลายของค่าคุ้มครอง

จากที่ได้กล่าวในบทที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าต่างชาติและกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นที่พ่อค้าเข้าไปค้าขายมีความหลากหลาย ตัวแปรหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์หลากหลาย คือรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างพ่อค้าต่างชาติและกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมือง ในกรณีที่พ่อค้าต่างชาติไม่สามารถเข้ายึดครองอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น กล่าวคือ พ่อค้าต่างชาติมีฐานอำนาจน้อยกว่า “เจ้าบ้าน” การจ่ายค่าคุ้มครองให้แก่ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม การเก็บ “ค่าคุ้มครอง” ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายหลักอันหนึ่งของการค้าขายในต่างแดน ก็มีรูปแบบที่หลากหลาย

นักประวัติศาสตร์ Niels Steensgaard ซึ่งศึกษาประวัติศาสตร์การค้าระหว่างประเทศให้เห็นว่า จากมุมมองเชิงเศรษฐกิจ การเก็บ “ค่าคุ้มครอง”¹ ของกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นเป็นการขาย “สินค้า” ประเภทหนึ่ง สินค้านั้นคือ “การให้บริการการคุ้มครอง” เพื่อปกป้องพ่อค้าที่มาจากการค้าต่างแดนให้ปลอดภัย จำกัดอันตราย หั้งทางชีวิตและทางทรัพย์สิน ที่อาจเกิดขึ้นได้ในท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงภัยอันตรายที่เกิดขึ้นโดยกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น หากผู้มีอำนาจจากกลุ่มนั้นไม่เห็นชอบด้วยกับการเข้ามาค้าขายของพ่อค้าในดินแดนของตน Steensgaard กล่าวว่า แรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นต้องการให้พ่อค้าเข้ามาค้าขายในดินแดนภายใต้การปกครองของตน คือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทั้งผลประโยชน์ทางการค้าและผลประโยชน์ทางอ้อมจากการค้าต่างแดนในปัจจุบันเป็นศูนย์กลางทางการค้า ดังนั้น ภัยอันตรายที่สำคัญที่สุดที่อาจเกิดขึ้นต่อพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายในต่างแดน คือ ภัยอันตรายที่เกิดขึ้นจากการกระทำ จากการใช้อำนาจทางการเมืองของกลุ่มบุคคลหรือสถาบันที่มีอำนาจในท้องถิ่น² (Steensgaard 1973: 60)

หากจะกล่าวถึงการใช้อำนาจของผู้ที่มีอำนาจในท้องถิ่น รูปแบบของการใช้อำนาจนั้นก็มีความหลากหลาย แต่ทั้ง Philips Curtin นักประวัติศาสตร์ซึ่งศึกษาเบรียบเทียบการค้าระยะไกลในสังคมต่างๆ และ Niels Steensgaard ต่างก็กล่าวถึงความหลากหลายของรูปแบบของอำนาจในท้องถิ่นในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ไม่ว่าผู้มีอำนาจในท้องถิ่นจะใช้กำลังบังคับเพื่อให้ได้มาซึ่ง “ค่าคุ้มครอง” หรืออ้างถึงความชอบธรรมของตนในการมีสิทธิที่จะได้รับ “ค่าคุ้มครอง” โดยสันติวิธี ทั้งสองวิธีการเป็นการใช้อำนาจของกลุ่มบุคคลหรือสถาบันในท้องถิ่นหนึ่งพ่อค้า เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ค่าคุ้มครอง” กล่าวคือ กลุ่มโจรที่ดักปล้นกองค้าราวนตามเส้นทางการค้า มักใช้กำลังทำร้ายเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าและทรัพย์สินของพ่อค้า เจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลในท้องที่หรือกองโจรบางกลุ่ม อาจใช้เพียงแค่คำชี้ให้เห็นถึง

¹ Fredric Lane (1979) คือคนแรกที่นำเสนอความคิดเกี่ยวกับ “ค่าคุ้มครอง” ซึ่ง Steensgaard ได้ใช้เป็นฐานสำหรับการวิเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวข้างต้น

² Steensgaard มองว่าการเก็บค่าคุ้มครองของผู้มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นจากพ่อค้าต่างชาติเป็นธุรกิจที่ไม่ได้มีการผลิตอะไรเป็นขึ้นเป็นอน แต่เป็นการถ่ายเทรายได้จากคนกลุ่มนั้นไปสู่คนอีกกลุ่มนึง เขายังเรียกว่า ‘Redistributive Enterprises’ (Steensgaard 1987: 60-113)

ความเป็นไปได้ของการถูกทำร้าย หากพ่อค้าไม่ยินยอมแบ่งผลประโยชน์ที่ได้จากการค้า ส่วนผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่มีการบริหารอำนาจทางการเมืองของตนในรูปของสถาบัน เช่น กษัตริย์ มักยื่นข้อเสนอ (ที่ปฏิเสธไม่ได้) ของการได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางการค้าจากพ่อค้า หากพ่อค้ายังต้องการที่จะเข้ามาค้าขายในดินแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิบดีของตน (Curtin 1984: 21-22, 41-42; Steensgaard 1973: 60-67) จากมุมมองนี้ ข้อแตกต่างระหว่างกลุ่มใจที่ใช้กำลังดักปล้นและกษัตริย์ที่ใช้อำนาจอธิบดีอย่างตนเป็นฐานในการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการค้าของพ่อค้าจากต่างแดน จึงเป็นความแตกต่างกันเพียงแค่รูปแบบของการใช้อำนาจ ว่าเป็นการใช้กำลังบังคับหรือเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับเงื่อนไขของความชอบสิทธิในการค้าขายให้กับพ่อค้า อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการบีบบังคับหรือการอ้างความชอบธรรมของตนในการได้มาซึ่ง “ค่าคุ้มครอง” คนทั้งสองกลุ่มนี้ใช้ฐานอำนาจทางการเมืองของตน เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการค้าขายของพ่อค้า

นอกจากนั้น Steensgaard ยังชี้ให้เห็นว่า บทบาทและสถานภาพของกลุ่มใจผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นซึ่งกระดับภูมิภาคอยู่ต่ำกว่าทางการค้า และบทบาทของกษัตริย์เจ้าเมืองซึ่งอ้างอำนาจเหนือดินแดน เป็นเสมือนสองขั้วของอำนาจทางการเมืองที่เลื่อนไหลเปลี่ยนไปมาได้ กล่าวคือ การเก็บ “ค่าคุ้มครอง” โดยใจผู้ดักปล้นและโดยกษัตริย์เจ้าเมืองผู้เก็บส่วยภาษีมีความแตกต่างกันในแง่ของความไม่แน่นอนของปริมาณ “ค่าคุ้มครอง” การคาดประมาณล่วงหน้าถึงจำนวนทรัพย์สินที่อาจต้องสูญเสียจากการถูกดักปล้นจากกลุ่มใจผู้มีอิทธิพล เป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการคำนวณจำนวนส่วยภาษีที่ต้องจ่ายให้กับกษัตริย์เจ้าเมือง นอกจากนั้น เมื่อถูกปล้น กลุ่มใจอาจยึดสินค้าและทรัพย์สินทั้งหมดของพ่อค้า ในขณะที่การเก็บส่วยภาษีของเจ้าเมืองมีขีดจำกัด เพราะหากเจ้าเมืองเก็บ “ค่าคุ้มครอง” คือ ส่วยภาษี ในราคาน้ำที่แพงมากเกินไป พ่อค้าก็อาจเลือกที่จะไม่มาค้าขายในเส้นทางนั้นหรือที่เมืองนั้นอีกก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจของใจรักภารการใช้อำนาจของกษัตริย์อาจไม่ต่างกันนัก กล่าวคือ กลุ่มใจผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ที่เส้นทางการค้าตัดผ่าน อาจปล้นสะดมพ่อค้าเพื่อนำทรัพย์สินที่ได้จากการปล้นไปเป็นฐานของการขยายอำนาจทางการเมือง เช่น การนำทรัพย์สินที่ได้จากการปล้นสะดมไปจัดตั้งป้อมทหาร (garrison) เพื่อควบคุมดูแลเส้นทางการค้า และเมื่อป้อมทหารที่เกิดขึ้นตามเส้นทางการค้านี้มีอำนาจมากขึ้นเรื่อยๆ ก็จะกลยุทธ์พามาเป็นเมืองหรือรัฐอิสระที่เรียกว่า garrison state (Curtin 1984: 45) ในสถานการณ์เช่นนี้ กลุ่มใจที่เคยดักปล้นกองค่าวรานก็จะกลยุทธ์พามาเป็นกษัตริย์เจ้าเมือง และ “ค่าคุ้มครอง” ที่พ่อค้าเคยจ่ายให้กับกลุ่มใจผู้มีอิทธิพลเพื่อป้องกันการถูกดักปล้น ก็ได้กลยุทธ์พามาเป็น “ค่าผ่านทาง” หรือ ส่วยภาษี ที่พ่อค้าต้องจ่ายให้กับกษัตริย์เจ้าเมืองซึ่งทำหน้าที่ “ปกป้องดูแล” และควบคุมเส้นทางการค้า ไม่ให้พ่อค้าถูกภาระจากคนกลุ่มอื่น ดังนั้น ข้อแตกต่างระหว่างการจ่าย “ค่าคุ้มครอง” ให้กับกลุ่มใจผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่อาจดักปล้น และการจ่าย “ค่าคุ้มครอง” ให้กับกษัตริย์เจ้าเมืองที่ขึ้นสิทธิในการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการปกป้องสวัสดิภาพของพ่อค้าตามเส้นทางการค้า จึงอาจไม่ชัดเจนนัก (Steensgaard 1973: 62; Curtin 1984: 42)

ในปัจจุบันรัฐชาติ คือ สถาบันการเมืองที่มีบทบาทมากที่สุด ในการใช้อำนาจอธิบดีอยเหนือดินแดนต่างๆ ทั่วโลก ดังนั้น การจ่าย “ค่าคุ้มครอง” ให้กับรัฐชาติในฐานะที่เป็นสถาบันการเมืองในท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ของการเดินทางไปค้าขายในต่างแดน แต่การเก็บ “ค่าคุ้มครอง” ในบริบทนี้มักมองเห็นไม่ชัดเจน เพราะสถาบันทางการเมือง เช่นรัฐ ได้ขึ้นถึงความชอบธรรมที่จะมี “สิทธิ” ได้รับผลประโยชน์จากการค้าขายของพ่อค้า ในรูปของ “ภาษี” เพื่อแลก مقابلการรักษา “ความสงบเรียบร้อย” ของสังคมท้องถิ่น ฝ่ายการบังคับใช้กฎหมายและข้อบังคับทาง

กognomytāngā (Curtin 1984: 41) แต่ในทางปฏิบัติ รัฐไม่สามารถเก็บ “ค่าคุ้มครอง” และรักษา “ความสงบเรียบร้อย” ภายในท้องถินด้วยตัวเองได้ จึงต้องว่าจ้าง “เมืองอาชีพ” มาทำหน้าที่นี้แทน อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ศุลกากร เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง ตำรวจ ทหาร ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐในการทำหน้าที่เก็บค่าคุ้มครองและให้ความคุ้มครอง อาจไม่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของรัฐเสมอไป ถึงแม้ว่าผู้เมืองอาชีพทำหน้าที่แทนรัฐจากตัดสินใจหรือข้อตกลงประการใดๆ ก็ตาม จึงต้องพยายามหันหน้าที่รัฐออกก็ตระหนักดีว่า การเก็บ “ค่าคุ้มครอง” ของตนนั้นก็ไม่ได้ปราศจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ที่ทำให้เบรเยบได้โดยง่ายว่า ด่านศุลกากรไหน มีการเรียกเก็บ “ค่าคุ้มครอง” มากน้อยต่างกันอย่างไร หากด่านศุลกากรไหน มีการเรียกเก็บ “ค่าคุ้มครอง” ถูกกว่าด่านอื่นที่พ่อค้าสามารถผ่านเข้าแทนได้ พ่อค้าก็อาจเปลี่ยนเส้นทางการเดินทาง ในทางกลับกัน หาก “ค่าคุ้มครอง” ที่กำหนดโดยรัฐ มีราคาสูงเกินไปจนไม่สามารถดึงดูดพ่อค้าให้มาค้าขายในดินแดนนั้นได้ เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจปรับลด “ค่าคุ้มครอง” เพื่อการที่พ่อค้ายกเลิกการเดินทางผ่านเข้ามาในดินแดนนั้น หมายถึงการขาดรายได้จากการ “คุ้มครอง” นอกเหนือไปจากเงินเดือนที่ได้จากรัฐ อย่างไรก็ตาม การเรียกเก็บค่าคุ้มครองของเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อประโยชน์ของตนเอง ก็ยังอยู่ภายใต้การตรวจสอบควบคุมดูแลของรัฐ ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียจากการเดินทางเข้ามาค้าขายของพ่อค้าทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นการเก็บค่าคุ้มครองของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงไม่ได้เป็นอิสระจากผลประโยชน์ของรัฐที่ได้จากการคงอยู่ของการค้าขายในดินแดนภายใต้การปกครองของตน รวมทั้งการคงอยู่ของรัฐในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองในท้องถิ่นที่ผูกขาดการใช้อำนาจอย่างมีประสิทธิภาพ (Steensgaard 1973: 65, 67) หากรัฐไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากพ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในดินแดน ภายใต้การปกครอง รัฐคงเดิมต้อนรับพ่อค้ากลุ่มนั้นหรือยุบกรมศุลกากร และเจ้าหน้าที่รัฐก็จะหมดโอกาสเก็บค่าคุ้มครอง ดังนั้น ในระดับหนึ่งผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่รัฐจึงยังขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของรัฐ

จากการนี้ จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าจะเป็นสถานที่ทำการเมืองที่มีอำนาจเหนือพ่อค้าต่างชาติ โดยเฉพาะพ่อค้าต่างชาติรายย่อยที่ไม่มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและฐานอำนาจทางการเมือง แต่การบังคับ หรืออ้างสิทธิในการเก็บ “ค่าคุ้มครอง” ก็ไม่ใช่อำนาจที่ผูกขาดเสียเลยที่เดียว พ่อค้าต่างชาติ โดยเฉพาะพ่อค้าที่มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ สามารถต่อรองการเก็บ “ค่าคุ้มครอง” และการอำนวยความสะดวกต่อตัวเองได้ เพราะรัฐเองก็ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการเข้ามาค้าขายของพ่อค้า ในหลาย ๆ กรณี การขยายฐานอำนาจทางการเมืองของรัฐ ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้จากการเข้ามาค้าขายของพ่อค้า ซึ่งประดิษฐ์จะพิจารณาในรายละเอียดในบทต่อไป จากรูปแบบทางเศรษฐกิจ “การขยายบริการการให้ความคุ้มครอง” แก่พ่อค้า เป็นธุรกิจที่ไม่ได้ปราศจาก การแข่งขัน หากผู้ขายคนอื่น เช่น รัฐอื่น สามารถ “ขายบริการ” ประเภทเดียวกันนี้ได้ด้วยราคาน้ำที่ใกล้เคียงหรือถูกกว่า พ่อค้าอาจเลือกไปค้าขายและซื้อบริการการให้ความคุ้มครองจากผู้มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่นอื่น (Curtin 1984: 42; Steensgaard 1973 : 66-67) อย่างไรก็ตาม “การขยายบริการการให้ความคุ้มครอง” ส่วนใหญ่ไม่ใช่การแข่งขันทางธุรกิจในตลาดที่มีการแข่งขันกันอย่างเสรี เพราะรัฐมหำอำนาจทางการเมืองสามารถใช้กำลังบังคับ เพื่อผูกขาดธุรกิจการขยายบริการการให้การคุ้มครอง หรือสร้างความชอบธรรมให้กับการผูกขาดนั้น ในอดีต รัฐที่มีอำนาจทางการเมืองอาจผูกขาดการขยายบริการการให้การคุ้มครองโดยใช้กำลังบังคับ เช่น รัฐตะวันตกที่ต้องการเข้ามาค้าขายใน เอเชียใน ศตวรรษที่ 17 ใช้กำลังทหารและอาวุธเข้ายึดครองอำนาจอย่างมีประสิทธิภาพเหนือนานั้นในเอเชีย หากนั้นเส้นทาง

การค้าทางทะเลในเอเชียที่เคยถูกครอบครองโดยกษัตริย์ในห้องถินต่างๆถูกควบคุมโดยรัฐบาลนานาชาติ และการค้าระหว่างประเทศที่ถูกผูกขาดโดยพ่อค้ารายใหญ่ เช่น พ่อค้าจีนกับล่าอาณาจักรเมียนมาร์ ปัจจุบัน รัฐที่มีอำนาจทางการเมืองอาจผูกขาดการขายบริการการให้การคุ้มครองโดยวิธีที่นุ่มนวลมากขึ้น นั่นคือ การสร้างความชอบธรรมให้กับการควบคุมผูกขาดเดินทางหรือตลาดการค้าระหว่างประเทศ เช่น รัฐที่มีพ่อค้ารายใหญ่ที่มีความได้เปรียบในตลาดการค้าระหว่างประเทศ มักใช้อุดมการณ์ตลาดเสรี เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างตลาดการค้าระหว่างประเทศซึ่งพ่อค้ารายใหญ่นั้นมีความได้เปรียบทางการค้า

เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างพ่อค้าและรัฐในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งรัฐที่เป็นพ่อค้า เราคงต้องสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้ากับรัฐในรูปแบบต่างๆ ในประวัติศาสตร์เพิ่มเติม ในบทที่ 2 เราได้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวโรมองกับรัฐในอดีตที่มีอำนาจเหนือเดินทางการค้าที่พ่อค้าเข้าไปค้าขาย และในบทที่ 3 เราได้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวโรมองกับรัฐชาติต่างๆ ในปัจจุบันที่พ่อค้าเข้าไปค้าขาย ในช่วงต่อไป เราจะพิจารณาความสัมพันธ์จากมุมมองของรัฐ โดยเฉพาะจากมุมมองของรัฐที่เป็นพ่อค้าและในทางกลับกัน เราจะพิจารณาบทบาทของพ่อค้าที่มีความสนใจที่จะสร้างรัฐด้วยเช่นกัน รัฐหนึ่งที่สนใจค้าขายกับพ่อค้าต่างชาติมาเป็นเวลาไม่น้อย คือ รัฐไทย ดังนั้นในช่วงต่อไป เราจะมาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับพ่อค้าต่างชาติกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาค้าขายในรัฐไทย แต่ก่อนอื่น เราชาย้อนกลับมาดูความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวโรมองกับรัฐในรูปแบบต่างๆ อีกครั้งอย่างรวดเร็ว จากมุมมองของความสัมพันธ์ระหว่าง “Peddling Trader” กับ “Political Capitalist”

“Peddling Trade” กับ “Political Capitalism”: หมวดหมู่ในการวิเคราะห์

พ่อค้าชาวโรมองกับศาสนาจักร รัฐบาลนานาชาติ และรัฐชาติ

อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวโรมองกับรัฐท้องถินในสมัยที่ชุมชนชาวโรมองยังเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งอารยธรรมชีเบต เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง “Peddling Trader” กับ “Political Capitalist” กล่าวคือ พ่อค้าชาวโรมองคือ “พ่อค้ารายย่อย” ที่ไม่มีทุนเป็นของตัวเอง ในขณะที่รัฐเป็นพ่อค้ารายใหญ่ที่สะสมทรัพยากรถูกต้อง สำหรับการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้ากับผู้มีอิทธิพลในห้องถินต่างแดน อาจเป็นทั้งความชัดเจนและความร่วมมือ กล่าวคือ พ่อค้าอาจถูกจี้ปล้นได้ตามรายทาง แต่ถ้าพ่อค้าต้องการได้รับความร่วมมือจากผู้มีอำนาจในห้องถิน อาจต้องสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน ในระดับพ่อค้ารายย่อย พ่อค้าจำนวนมากแต่งงานกับหญิงชีเบต³ ในระดับผู้ปกครอง กษัตริย์จากชุมชนค้าขายทางตอนเหนือของเนปาล มักส่งลูกสาวไปแต่งงานกับชนชั้นปักษ์ของชีเบตเพื่อกระชับความสัมพันธ์ทางการเมืองและเพื่อให้ได้รับ庇护พิเศษทางการค้า (Fisher 1986: 32-33)

³ ชาวโรมองจำนวนมาก เช่นเดียวกับชุมชนค้าขายอื่นๆทางตอนเหนือของเนปาล เช่นชาวเชอร์ปา มีเชื้อสายชีเบต ชาวโรมองวัยกลางคนหลายคนเป็นลูกครึ่งชีเบตอุ่นๆที่ 2

เมื่อกษัตริย์เนปาลขยายอำนาจมาปกครองชุมชนชาวโกรง ความสัมพันธ์ระหว่าง “พ่อค้ารายย่อย” เช่น ชาวโกรงกับ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติที่กำลังขยายอำนาจในห้องถิน อาจเป็นทั้งความร่วมมือและความขัดแย้ง หากมีการเก็บภาษีการค้าในรูปเครื่องบรรณาการจำนวนมาก ชุมชนที่อยู่ชายขอบ เช่น ชาวโกรงอาจก่อการร้ายเพื่อแยกตัวเป็นอิสระ แต่หากได้รับความร่วมมือจาก “นายทุนนิยมการเมือง” ที่มีอำนาจเหนือเส้นทางการค้า เช่น ให้ได้รับยกเว้นการเก็บภาษี การท้าทายอำนาจอธิบดียังคงไม่เกิดขึ้น จะเห็นได้ว่า ตำแหน่งแห่งทิทางการเมืองของพ่อค้าอาจเป็นเครื่องมือต่อรองให้ได้ปรับลดค่าคุ้มครอง

ปัจจุบัน ในรัฐชาติต่างๆที่พ่อค้าเข้าไปค้าขาย “พ่อค้ารายย่อย” เช่นชาวโกรงจะไม่สัมพันธ์กับรัฐโดยตรง แต่จะต้องเข้าไปสัมพันธ์กับตัวแทนของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ ความสัมพันธ์นี้เป็นทั้งความร่วมมือและความขัดแย้ง เช่นกัน กล่าวคือ หากเจ้าหน้าที่รัฐไม่มีผลประโยชน์ร่วมจากการค้าขายของพ่อค้า การค้าอาจถูกกีดกันได้ เช่น ในรูปของการหักดราจัคัน การทำให้สินค้าสูญหาย พ่อค้าชาวโกรงคนหนึ่งเล่าว่า ครั้งหนึ่งที่ต่านศูลการในกรุงเทพฯ เขาต้องการจ่ายภาษีให้ถูกต้องครบถ้วน แต่กลับถูกปฏิเสธ และเมื่อยืนยันความตั้งใจ ก็มีกระบวนการตรวจสอบต่างๆมากมาย เช่น การถ่ายรูปสินค้า ทำให้เกิดความล่าช้าและต้องล้มเลิกความตั้งใจไปในที่สุด แต่หากเจ้าหน้าที่รัฐได้รับผลประโยชน์ร่วมจากการเข้ามาของพ่อค้า การเดินทางเข้าออกประเทศและการค้าขายจะสะดวกมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีค่าใช้จ่ายน้อยลง

ความร่วมมือและความขัดแย้งระหว่างพ่อค้าต่างชาติ กับรัฐ ขันเนื่องมาจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและ การเมือง ดูจะเป็นแบบแผนของความสัมพันธ์เสมอมา ในช่วงต่อไป เราจะพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าว จากมุมมองของรัฐ โดยเฉพาะรัฐที่มีความสนใจทางการค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับพ่อค้าต่างชาติ

พ่อค้าชาวโกรง จากงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Van Spengen 2000; Cooke 1985) พ่อค้าชาวโกรงเริ่มเข้ามาค้าขายในรัฐไทยประมาณช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเดินทางเข้ามาทางพม่า พ่อค้าชาวโกรงเข้ามาในเมืองไทยมากขึ้น หลังสงครามโลกสิ้นสุดลง เมื่อพ่อค้าเริ่มปรับเส้นทางการค้ามาสู่เชียงตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อตอบรับต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ตาม รัฐไทยก็ไม่ใช่ประตูผ่านสู่เชียงตะวันออกเฉียงใต้ของชาวโกรง เนื่องจากเสียหาย เนื่องจากเสียหาย ตุ่นเหมือนว่าพ่อค้าชาวโกรงเดินทางเข้ามายังภูมิภาคเชียงตะวันออกเฉียงใต้ครั้งแรกทางทะเล จากเมืองท่าในอินเดีย เช่น กัลกัตตา มัต拉ส สุบีนัง โดยเดินทางมากับบริษัทเดินเรือตะวันตก ประเทศไทยเริ่มเป็นทางผ่านสู่เชียงตะวันออกเฉียงใต้สำหรับพ่อค้าชาวโกรงมากขึ้น เมื่อมีสายการบิน พานิชย์เชื่อมต่องระหว่างกรุงเทพฯ และภูมิภาค อย่างไรก็ตาม งานศึกษาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับบทบาทของพ่อค้าชาวโกรงในรัฐไทยมีจำกัด ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะ 1.) พ่อค้าชาวโกรงเป็นพ่อค้ารายย่อยที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับรัฐไทยโดยตรง ต่างจากพ่อค้าจีน พ่อค้าหรับ พ่อค้าฝรั่ง ซึ่งมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อราชสำนัก หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ส่วนมากเป็นบันทึกของราชสำนักจึงไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพ่อค้าชาวโกรง 2.) ในช่วงแรก พ่อค้าชาวโกรงส่วนใหญ่เดินทางด้วยหนังสือเดินทางอินเดีย หรือบัตรประจำตนพม่า ตัวตนของพ่อค้าชาวโกรงในหลักฐานทางประวัติศาสตร์จึงอาจมีน้อยกว่าบทบาทที่แท้จริง หากต้องการศึกษาบทบาทของพ่อค้าชาวโกรงในรัฐไทยเพิ่มเติม จะต้องศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่นั่นโดย

ตรงและอนุมานจากหลักฐานเหล่านั้น ซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตและข้อจำกัดด้านเวลาของงานศึกษาชั้นนี้ในครั้งนี้ ดังนั้นการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับพ่อค้าต่างชาติในครั้งนี้ จึงต้องอาศัยการเปรียบเทียบจากบทบาทของพ่อค้าต่างชาติกลุ่มนี้ที่เข้ามาค้าขายในรัฐไทย พ่อค้าต่างชาติที่ดูจะมีบทบาทใกล้เคียงกับพ่อค้าชาววิธีรองมากที่สุด น่าจะเป็น “พ่อค้ารายย่อย” ชาวจีนย่อที่เดินทางเข้ามาค้าขายในภาคเหนือของไทยกับกองค่าวราวน

ค่าวราวนจีนย่อ ในการเรื่องพ่อค้าชาวโครงซึ่งเป็น “พ่อค้ารายย่อย” ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าและรัฐท้องถิ่นจำกัดอยู่เพียงแค่ความสัมพันธ์กับตัวแทนของรัฐ แต่กรณีของ “พ่อค้ารายย่อย” ชาวจีนย่อไม่เป็นเช่นนั้น ถึงแม้พ่อค้าชาวจีนย่อจะเป็น “พ่อค้ารายย่อย” แต่ก็มีความสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองและเศรษฐกิจบางอย่างของพ่อค้าชาวจีนย่อ อำนวยประโยชน์ให้กับรัฐไทย ถึงแม้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าจีนย่อ กับรัฐไทย เป็นความสัมพันธ์ที่อาจพัฒนาไปเป็นทั้งความร่วมมือและความชัดเจน แต่ด้วยตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ทำให้พ่อค้าจีนย่อ กับรัฐไทยพัฒนาผลประโยชน์ร่วมกันได้โดยตรง ทำให้ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นความร่วมมือ

พ่อค้าชาวจีนย่อเป็นพ่อค้ากองค่าวราวนที่มีประวัติศาสตร์การค้าขายระหว่างมณฑลยูนนานทางใต้ของจีน กับตอนเหนือของคาบสมุทรอินโดจีนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 18 และเริ่มเข้ามาค้าขายในไทยตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 (Hill 1983: 123-125) ดูเหมือนว่าชาวจีนย่อจะได้สร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับสมาคมในสังคมไทยทั้งในระดับชุมชนและในระดับผู้ปกครองรัฐ แม้ชาวจีนย่อจะได้สร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านการแต่งงาน กับหญิงท้องถิ่น ซึ่งส่วนมากเป็นชนกลุ่มน้อยในไทย (Hill 1983: 59; Soonthornpasuch 1986: 56-84) แต่ความสัมพันธ์กับคนในสังคมดูจะไม่มีบทบาทมากเท่ากับในชุมชนพ่อค้าชาววิธีรอง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะพ่อค้าจีนย่อสามารถสร้างผลประโยชน์โดยตรงร่วมกับรัฐท้องถิ่น จึงสามารถต่อรองลดหย่อน “ค่าคุ้มครอง” ในรูปของการไม่ถูกกีดกันการเข้ามาค้าขาย

บทบาทของขุนหลวงชวงเลียง ลือเกียรติ (Chowng-Liang) เป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ในสมัยช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ชวงเลียงค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ของชำ ข้าว ระหว่างคุณming เชียงตุง และภาคเหนือของไทย เมื่อแต่งงานกับหญิงไทยในปี ค.ศ. 1915 ก่อนจะปลูกบ้านในเชียงใหม่ ได้ขออนุญาตเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ในการหาที่ดินอยู่อาศัย ซึ่งก็ได้รับพระราชทานที่ดินจากรัฐบาลไทยผ่านเจ้าเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากชวงเลียงมีม้าและมีเครื่อข่ายการค้าที่กว้างขวาง จึงได้รับมอบหมายจากรัฐไทยให้ทำหน้าที่เป็นบุรุษไประชณ์ในบริเวณที่ห่างไกลทั่วจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี ค.ศ. 1920 ชวงเลียงได้รับสัมปทานจากรัฐไทยให้จัดซื้อวัสดุก่อสร้างสำหรับสร้างถ้ำขุนตาล ที่จังหวัดลำปาง หลังการก่อสร้างสิ้นสุดลง เข้าได้บวิจารที่ดินจำนวน 100 ไร่ สำหรับสร้างสถานีรถไฟจังหวัดเชียงใหม่ การทำงานให้กับรัฐบาลไทยและอุดหนุนช่วยเหลือท้องถิ่น ทำให้เขาได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลไทยให้เป็นขุน (Hill 1983: 98-100; Soonthornpasuch 1986: 56) ความสัมพันธ์ระหว่างชวงเลียงกับรัฐไทยดูจะเป็นความสัมพันธ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้ประโยชน์จากการค้าและกัน แต่ก่อนที่ชวงเลียงจะเป็นพ่อค้าที่ร่วยวປะบความสำเร็จ เพราะเหตุใดรัฐบาลไทยจึงได้สนับสนุนเขาในขณะที่เขายังเป็นเพียงพ่อค้ารายย่อย งานศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพ่อค้าจีนย่อที่จัดส่งผ่านจากเชียงใหม่ เชียงตุง เชียงรายให้กับรัฐบาลไทย ซึ่งเป็นผู้นำขาดการค้าผ่านจนถึงปี ค.ศ. 1906 (Hill 1983: 112) ทำให้คาดว่าเครือข่ายการค้าของพ่อค้าจีนย่อที่กว้างขวาง ในภูมิภาคซึ่งอยู่ห่างไกลจากส่วนกลาง

ของรัฐไทย คือข้อได้เปรียบของพ่อค้ารายย่อยเช่นชาวจีนย่อ เพราะสามารถเข้าถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อรัฐไทย ซึ่งเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” ในห้องถินในเวลาหนึ่ง

สถานภาพที่ได้เปรียบของพ่อค้าชาวจีนย่อคือเมื่อต้นทศวรรษที่ 20 แต่สถานภาพที่ได้เปรียบของพ่อค้าชาวจีนย่อไม่ได้มาจากตำแหน่งแห่งที่ทางเศรษฐกิจก่อต่อไป แต่เป็นตำแหน่งแห่งที่ทางการเมือง กล่าวคือ เมื่อต้นทศวรรษที่ 1950 ชาวจีนย่อจำนวนมากได้อพยพเข้ามาในรัฐไทย ชาวจีนย่อกลุ่มนี้ไม่ใช่พ่อค้ารายไกลที่เข้ามาค้าขายเช่นชาวเดิม แต่เป็นกลุ่มทหารจีนคนละชาติ (ก้มินตั้งกองพล 93 หรือ ทหาร KMT) ซึ่งต่อต้านรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนและได้อพยพมาด้วยหลักแหล่งในพม่า ต่อมาเมื่อรัฐบาลพม่าขับไล่จึงได้เคลื่อนย้ายเข้ามาในไทยตามรอยต่อชายแดนในภาคเหนือ ชาวจีนย่อกลุ่มนี้จำนวนมากได้เดินทางต่อไปอยู่ในได้ทันทัน แต่มีทหารจีนกลุ่มนี้ (กองพล 93) ซึ่งต้องการอยู่ในเมืองไทยต่อไป โดยชาวจีนย่อกลุ่มนี้ได้เริ่มค้าฝืนเพื่อสนับสนุนกองทัพและเพื่อความอยู่รอด (ศุภลักษณ์ 2545: 41-45) ถึงแม้รัฐบาลไทยอาจไม่ต้องการสนับสนุนการค้าฝืนเนื่องในอดีตอีกด้วย แต่ตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองของพ่อค้าจีนย่อกลุ่มนี้ทำให้รัฐไทยไม่ต้องการกีดกัน เพราะในบางครั้งรัฐไทยยังต้องขอความช่วยเหลือทางการเมืองจากคนไทยกลุ่มนี้ เช่น เมื่อประมาณปี ค.ศ.1969 รัฐบาลไทยประสบกับปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จนต้องขอความร่วมมือไปยังกองพล 93 ซึ่งทหารจีนกลุ่มนี้ได้ช่วยปราบปรามจนสำเร็จ (อ้างแล้ว: 45-47) ชุมชนชาวจีนย่อจึงเป็นเหมือน “กันชน” ระหว่างรัฐไทยกับรัฐคอมมิวนิสต์

จะเห็นว่า ในการนี้ของพ่อค้าชาวจีนย่อ ตำแหน่งแห่งที่ทางเศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละช่วงเวลา ทำให้พ่อค้าจีนย่อสามารถเข้าถึงทางเศรษฐกิจและการเมืองต่อรัฐไทย ผลประโยชน์ร่วมตรงนี้คือตัวแปรที่ทำให้รัฐไทยลดหย่อน “ค่าคุ้มครอง” หรือให้การคุ้มครองพ่อค้าชาวจีนย่อ แม้เป็นเพียงแค่ “พ่อค้ารายย่อย” แต่หากพ่อค้าจีนย่อไม่ได้ให้ความร่วมมือกับรัฐไทยในสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ความร่วมมือจากรัฐไทยก็อาจเปลี่ยนไปเป็นความขัดแย้งได้

นอกจากพ่อค้าชาวจีนย่อซึ่งเป็น “พ่อค้ารายย่อย” แล้ว พ่อค้าต่างชาติที่เข้ามา มีความสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐไทยมักเป็นพ่อค้ารายใหญ่ หรือพ่อค้าที่มีบทบาทและสถานภาพที่เลือกต่อการค้าขายของรัฐไทย พ่อค้าเหล่านี้เริ่มเข้ามา มีบทบาทในรัฐไทยในสมัยอยุธยา ดังนั้น เราจะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับพ่อค้าต่างชาติตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่รัฐไทยเริ่มมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับต่างชาติอย่างกว้างขวาง (Kasetsiri 1976; 1992; นิช 2527; ผาสุกและคริส 2538) แต่ก่อนที่จะพิจารณาฟ่อค้ารายใหญ่จากต่างชาติ เราคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะหันกลับมามองพ่อค้ารายใหญ่ในรัฐไทยเสียก่อน เพราะเขาคือทั้งคู่ค้าและคู่แข่งคนสำคัญของพ่อค้าต่างชาติ

กษัตริย์นักการค้า นักประวัติศาสตร์ไทยเช่น อาจารย์ธีรวัฒน์ บุญเมฆรา ตั้งข้อสังเกตว่า งานศึกษาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมัยอยุธยา มักนำเสนอภาพสองภาพคือ “ราชธานีที่รวมอำนาจสูงสุดในกลาฯ และก็มีเทราชา ปกครอง” และ “เมืองการค้านานาชาติ” (ธีรวัฒน์ ใน ชาญวิทย์ 2544: 118) จากภาพทั้งสองนั้น เราอาจคาดเดาได้ว่า กษัตริย์คือพ่อค้ารายใหญ่ในรัฐอาณาจักรเช่นนั้น

“พ่อค้าหรือหน่วยงานการค้าที่สำคัญที่สุดก็คือ กรมพระคลัง และพ่อค้าที่สำคัญที่สุด ก็คือพระมหา กษัตริย์นั่นเอง ซึ่งฝรั่งเขียนถึงปะยอมาก เพราะว่าต้องเข้ามาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ มาซื้อขายจาก โภดังหรือพระคลังสินค้าหลวง เขาก็ต้องมีสินบนให้เจ้าหน้าที่ของกรมท่า เพราะฉะนั้นจึงหลักเลี้ยงไม่มีเด็ จะเห็นว่าทุกอย่างเป็นของพระมหากษัตริย์ ของหลวง” (ธิรัวต ใน ชาญวิทย์ 2544: 118: ย้ำเอง)

เมื่อสถาบันกษัตริย์ผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ การซื้อขายโดยตรงระหว่างฟื้่อค้าต่างชาติและฟื้่อค้าที่เป็นชาวบ้านคนธรรมดางามมีภัยเกิดขึ้นไม่ได้ หรือถูกมองว่าเป็นการค้าที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

จะเห็นว่า การแยกแยะการซื้อขายกับพ่อค้าต่างชาติออกเป็นการ “ซื้อกับทางการ” และการ “ซื้อย่างไม่เป็นทางการ” คือการออกกฎหมายบังคับเพื่อสร้างความไม่ชัดชอบรวมให้กับการซื้อขายที่ขัดต่อผลประโยชน์ของ “นายทุนนิยมการเมือง” เช่นกันด้วย

เงื่อนไขได้ที่ทำให้ “นายทุนนิยมการเมือง” เช่นกษัตริย์ สามารถสะสมทรัพย์สินค้าได้เป็นจำนวนมาก
จนกระทั่งเป็นพ่อค้ารายใหญ่ที่สามารถผูกขาดการค้าระหว่างประเทศ

ก่อร่วมกับ สถาบันกษัตริย์ ได้ใช้ฐานอำนาจทางการเมืองของตน เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จากการค้าขายกับต่างประเทศ เช่น การผูกขาดทางการค้าในรูปของการค้าสำเนาหลอก ซึ่งทำให้ราชสำนักเป็นผู้ค้ารายใหญ่ที่สุดในการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ เพื่อนำมาขายต่อให้กับพ่อค้ารายย่อยคนธรรมดามามัน และในการรวบรวมผูกขาดการซื้อสินค้าจากภัยในประเทศไทย เพื่อส่งออกต่อไปขายในต่างประเทศ ดังเห็นได้จากการซื้อเครื่องยนต์จีนจากญี่ปุ่นและการขายไม้ฝ่า นอกจากการผูกขาดทางการค้าแล้ว “นายทุนนิยมการเมือง เช่น กษัตริย์ ยังใช้ฐานอำนาจทางการเมืองของตน ในการประยุกต์จากการเป็นผู้ผลิต(หรือผู้ควบรวมสินค้า)รายใหญ่ เช่น การเกณฑ์แรงงานไปทำงานของป่ามาส การบังคับให้จำเมืองของเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไปเช่นเมืองประเทศไทยจัดหาสินค้าป่าในรูปของส่วยและบรรณาการไปยังอยธยา หรือ การเก็บภาษีประเภทต่างๆจากไฟร์พลที่อยู่ภายใต้การปกครอง

ครอง⁴ ดังนั้น ภาพสองด้านของอาณาจักรอยุธยาที่เป็น “ราชธานีที่รวมอำนาจสูงกลางและก็มีเทราชาปักครอง” และ “เมืองการค้านานาชาติ” จึงเป็นภาพที่เสริมกัน นักประวัติศาสตร์อชิอิพยาเยมซึ่งให้เห็นบทบาทของอยุธยาในฐานะที่เป็น “รัฐเมืองท่า” แต่จากการพิจารณาฐานอำนาจทางการเมืองของขั้ตติริย์ เราคงจะพอมองเห็นว่าการควบคุมกำลังไฟร์พลและการเกณฑ์แรงงาน มีบทบาทอย่างไรต่อการเก็บส่วยภาษีและการผูกขาดทางการค้าของพ่อค้ารายใหญ่ จนทำให้อยุธยาเป็น “รัฐเมืองท่า” ที่สำคัญของเอเชีย (แผนที่ 4.1 แผนที่เมืองท่าสำคัญของเอเชียสนับสนุนอยุธยา)

“สถานะทางการเงินและการคลังของราชอาณาจักรอยุธยา มาจากการค้ากับต่างประเทศ ซึ่งทำให้ห้องพระคลังมั่งคั่ง [นักประวัติศาสตร์] เดยกันว่า ขั้ตติริย์อยุธยาพำนักระดับการควบคุมกำลังไฟร์พลและการเกณฑ์แรงงาน ข้อดีเดียวของดังกล่าว ทำให้เราเชื่อในลักษณะทรราชของรัฐอยุธยา ข้าพเจ้าไม่ปฏิเสธความคิดเห็นนี้ ซึ่งก็จะสะท้อนส่วนที่เป็นจริงอยู่ส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ทัศนะนี้ก็ไม่ครอบดับความสำคัญของบทบาทการค้าระหว่างประเทศ และทัศนะเดิมควรได้รับการพิจารณาแก้ไขใหม่ อยุธยานั้น เป็นอาณาจักรที่ทรงพลังอำนาจสูงสุดอาณาจักรหนึ่ง และพลังอำนาจนี้ก็มีอยู่ได้ด้วยนโยบายที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองออกไปภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการค้าทางทะเล . . . ข้าพเจ้าขอถือถึงความสำคัญของทัศนภาพของราชอาณาจักรว่าเป็นหนึ่งในตัวอย่างของรัฐเมืองท่าหรือ “Port Polity” ที่ได้ดังในยุคสมัยใหม่ของเอเชีย” (อชิอิ ใน ชาญวิทย์ 2544: 40-41)

จะเห็นได้ว่าสถาบันขัตติริย์เป็นฐานอำนาจสำนักงานอำนาจทางการเมืองที่สำคัญต่อการสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจของอาณาจักรอยุธยา และในทางกลับกัน ฐานอำนาจทางเศรษฐกิจนี้ ก็มีความสำคัญต่อการรักษาอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรอยุธยาด้วย อยุธยาจึงเป็นทั้งรัฐเมืองท่าและเป็นอาณาจักรที่ทรงพลังอำนาจสูงสุดอาณาจักรหนึ่งในเอเชีย และขัตติริย์ไทยจึงเป็นทั้งพ่อค้าและผู้ปักครองรัฐ ในช่วงต่อไป เราจะพิจารณาบทบาทของพ่อค้าต่างชาติที่เป็นคู่ค้าของรัฐไทย

พ่อค้าสำคัญ พ่อค้าต่างชาติกลุ่มนี้ที่เป็นคู่ค้าสำคัญของรัฐไทย คือ “นายทุนนิยมการเมือง” ของอาณาจักรต่าง เช่น จักรพรรดิจีน ขัตติริย์ของอาณาจักรวิริวิว คนเหล่านี้มักไม่มีความค้าขายเอง แต่ส่งเรือสำราญร่วมตัวแทนมาติดต่อเจรจาทางการค้า ตัวแทนของ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติเหล่านี้ คือพ่อค้าต่างชาติรายย่อยที่มีทุนน้อยกว่า จึงหาทุนเพิ่มเติมด้วยการรับจำนำสินค้าของนายทุนรายใหญ่ไปค้าขายยังต่างแดน มุ่งมองของนักประวัติศาสตร์ต่อภาพของพ่อค้ารายย่อยในเอเชียที่รับจำนำสินค้ามาขายนี่มีความหลากหลายเล็กน้อย Van Leur มองว่าพ่อค้ารายย่อยที่นำสินค้ามาขาย คือพ่อค้ารายเล็กๆ ที่มีทุนน้อย จึงต้องเดินทางติดมากับเรือสำราญของ “นายทุนนิยมการเมือง” เช่น ขัตติริย์ เพื่อลดค่าใช้จ่ายและหารายได้เป็นทุนเพิ่มเติม (Van Leur 1955: 44-88) แต่ Anthony Reid มองว่า Van Leur เน้นย้ำความเป็นพ่อค้ารายย่อยของคนกลุ่มนี้มากเกินไป ในจำนวนพ่อค้ารายย่อยเหล่านี้ก็มีพ่อค้าบางคนที่มีทุนค่อนข้างมากเป็นของตัวเอง เช่น พ่อค้าที่ Reid เรียกว่า “Nakhodas” แม้พ่อค้ากลุ่มนี้จะมีทุนค่อนข้างมาก แต่ก็ยังรับจำนำสินค้าของขัตติริย์ไปขาย เพราะอาจทำกำไรได้จำนวนหนึ่งจากการรับซื้อ

⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในนิช (2527: 51-216) ผาสุกและคริส (2537: 14-22)

เหมาจากกษัตริย์ (Reid 1993: 49-53, 61, 124-125) อย่างไรก็ตามบทบาทของ “Nakhodas” ก็ไม่ขัดกับการมอง “พ่อค้ารายย่อย” ในลักษณะที่เป็นหมวดหมู่ในกรุงศรีฯ ในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง “พ่อค้ารายย่อย” กับ “นายทุนนิยมการเมือง” เพราะแม้ “Nakhodas” จะมีทุนค่อนข้างมาก แต่ก็ไม่สามารถผูกขาดการค้าได้ในระดับเดียวกับ “นายทุนนิยมการเมือง” ที่สามารถกำหนดราคาสินค้าและเปลี่ยนโครงสร้างตลาด⁵ ซึ่งเป็นข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่าง “พ่อค้ารายย่อย” และ “นายทุนนิยมการเมือง”

ในช่วงต้นของอยุธยา พ่อค้าเรือสำราญที่เข้ามามีความสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐไทยมากที่สุด คือ พ่อค้าชาวจีน จากฟูเกียงและกว่างตุ้ง⁶ ซึ่งหากเบริ่งเทียบกับพ่อค้าของชาวจีนยุคโบราณ ฟอค้าสำราญอาจมีทุนมากกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับพ่อค้าสำราญมีลักษณะอย่างไร สำหรับ “นายทุนนิยมการเมือง” เช่น จักรพรรดิจีน รัฐไทยได้ให้ความร่วมมือส่งสำราญไปแลกเปลี่ยน ความร่วมมือนี้อาจมีเหตุมาจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการแลกเปลี่ยนกับคู่ค้ารายใหญ่ หรืออาจเป็นความจำยอมทางการเมือง เราชื่อว่า “พ่อค้ารายย่อย” นั้น ในช่วงแรกที่รัฐไทยต้องพึ่งพาทักษะและเครือข่ายทางการค้าของพ่อค้าชาวจีน “นายทุนนิยมการเมือง” ไทยได้อุปถัมภ์สนับสนุนการค้าของพ่อค้าชาวจีน ต่อมาเมื่อ “พ่อค้ารายย่อย” ได้ติดตอเป็นพ่อค้ารายใหญ่ที่กำลังจะกลายไปเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” คนใหม่แข่งกับกษัตริย์ไทย การค้าของพ่อค้าชาวจีนก็ได้ถูกกีดกัน

กษัตริย์ไทยได้ใช้ประโยชน์จากทักษะในการค้าทางทะเลของพ่อค้าสำราญ โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่กษัตริย์ไทยต้องการพื้นฟูการค้าระหว่างประเทศ โดยการดึงพ่อค้าชาวจีนเข้ามาช่วยในการค้าระหว่างประเทศของหลวง เช่น ให้ช่วยในการเดินเรือ ทำบัญชี เป็นลูกเรือในการค้าสำราญกับจีน ลูกเรือเหล่านี้บางทีได้ค่าตอบแทนด้วยการได้ร่วงแต่งตั้งให้เป็นขุนนาง หรือนายอากรที่ได้รับส่วนแบ่งจากการเก็บภาษี (Skinner 1957: 148-154) ขุนนางบางคนได้เป็นเจ้าของเรือสำราญเอง (นิธ 2527: 136-143) หลังจากที่กษัตริย์ได้เปิดโอกาสให้ขุนนางเข้ามามีโอกาสในการค้าขายมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่กษัตริย์เท่านั้นที่เป็น “นายทุนนิยมการเมือง” ขุนนางในราชสำนัก รวมทั้งมูลนายที่มีอำนาจปกครองที่นาและแรงงานก็ทำการค้าของตัวเองควบคู่ไปกับการเป็นข้าราชการดูแลท่าเรือและเป็นตัวแทนข้อขายสินค้า โดยสินค้าที่นำมาขายก็ได้จากผลประโยชน์ที่ได้จากการปกครองที่นาและแรงงาน (ผาสุกและคริส 2539: 20)

เหตุที่ชั้นชั้นศักดินาต้องพึ่งพาพ่อค้าต่างชาติในการทำการค้าระหว่างประเทศ ก็เพราะพ่อค้าเหล่านี้มีทักษะความรู้ในการทำการค้า และมีเครือข่ายความสัมพันธ์ต่างๆ ในต่างแดน ในขณะที่กษัตริย์หรือขุนนางไม่เคยออกไปค้าขายหรือเดินเรือ ในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐได้มอบหมายให้พ่อค้าต่างชาติจากประเทศต่างๆ

⁵ Ashin Das Gupta กล่าวถึงความหลากหลายของ “พ่อค้ารายย่อย” ทั้งที่เป็นแรงงานรับจ้างและพ่อค้าที่มีทุนมาก (1991: 353-362) แต่แม้พ่อค้าจะมีทุนหรือสินค้ามาก ก็ยังเผชิญกับความผันผวนของราคาสินค้าในตลาด การขายสินค้าของพ่อค้ารายใหญ่ที่ทำเรือยังเป็นการกระจายสินค้าให้พ่อค้ารายย่อยนำไปขายในต่างๆ (2001: 59-87)

⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับชาวจีนในไทย ใน Skinner (1957)

เป็นตัวแทนบริหารกระทรวงของรัฐ⁷ ที่ติดต่อกับพ่อค้าต่างชาติ (Reid 1993: 93, 120, 128) ในรัฐไทยพ่อค้าต่างชาติ เช่น พ่อค้าชาวเบอร์เกีย⁸ พ่อค้าจีน ก็มีบทบาทในการบริหารกระทรวงการค้าและกระทรวงการต่างประเทศ ผาสุกและคริสกอล่าวถึงบทบาทของพ่อค้าต่างชาติในราชสำนักไทยว่า

“กษัตริย์ของอยุธยาทรงใช้พ่อค้าต่างชาติทำการค้าระหว่างประเทศ พระราชนักราชวงศ์ที่อยู่รานั้นล้อมรอบไปด้วยชุมชนชาวญี่ปุ่น จีน อาหรับ เบอร์เกีย ดัทช์ ฝรั่งเศส โปรตุเกส และอังกฤษ . . . ด้วยนิยามนี้อยุธยาสามารถเข้าถึงตลาดในประเทศของพ่อค้าเหล่านี้ได้อย่างสะดวก นอกจากนั้นยังสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและเทคนิคใหม่ๆได้อีกด้วย พวกรพ่อค้าต่างชาติซึ่งในการบริหารการค้าผูกขาดของราชสำนักช่วยจัดการด้านการคลัง และใช้วิธีการใหม่ๆสำหรับการค้า การบัญชี และการบริหารการคลัง” (ผาสุกและคริส 2539: 160-168)

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยและพ่อค้าจีนจึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างมีผลประโยชน์ร่วมกัน พ่อค้าจีนได้ให้ทักษะและเครื่องข่ายทางการค้าแก่กษัตริย์ไทย เพื่อแลกับสิทธิในการเข้ามาค้าขาย สำหรับพ่อค้าจีนที่ไม่ได้มีตำแหน่งทางราชการก็ทำการค้าร่วมกับกษัตริย์และชุมชน หรือทำการค้าอิสระแต่แบ่งผลประโยชน์ให้ เช่นในรูปของสินบน (นิธิ 2527: 136-149; 174-188; ผาสุกและคริส 2539: 24-27; 160-168) อาจารย์นิวิกล่าวถึงการแลกเปลี่ยนสิทธิและผลประโยชน์ระหว่างพ่อค้าจีนและ “นายทุนนิยมการเมือง” ไทยว่า

“มีผู้กล่าวกันว่า ชนชั้นนำไทยใช้ประโยชน์จากพวจีนอยุพ เพื่อเป็นแนวหน้าให้แก่การเรوارดเจ้า เปรียบของพวกตนที่กระทำต่อไฟร์ เพื่อเบี่ยงเบนความชิงชักของประชาชนไปยังชาวจีนอยุพ แทนดันดอที่แท้จริงของการกดดัน เราไม่สามารถหาหลักฐานที่แสดงถึงเจตนาณณ์เช่นนี้ของชนชั้นนำในสมัยดันรัตนโกสินทร์ได้ แต่ในขณะเดียวกัน ก็จำต้องยอมรับว่า โดยตั้งใจหรือไมetั้งใจ ผลลัพธ์ก็เหมือนกัน กล่าวคือ ภารกิจที่ต่างๆที่ชาวจีนได้จากการสนับสนุนเป็นภารกิจที่ทำให้ชาวจีนได้โอกาสทางเศรษฐกิจเนื้อประชาน “ไทยทั่วไป” แต่ก็มิได้เป็นภารกิจที่ได้มาเปล่า หากต้องแลกด้วยการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างมากแก่ชนชั้นนำ ซึ่งไม่ต้องทำงานหนัก ไม่ต้องอดทนต่อความยากลำบาก และไม่ต้องเสียเงินทางธุรกิจ การอพยพเข้ามาของชาวจีนจึงก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชนชั้นนำมากที่สุด และเป็นแรงผลักดันอยู่เบื้องหลัง” (นิธิ 2527: 148: ย้ำเอง)⁹

แต่ความร่วมมือระหว่างรัฐไทยกับ “พ่อค้ารายย่อย” ชาวจีนก็มีขีดจำกัด กล่าวคือ ในขณะที่พ่อค้าชาวจีนยังต้องพึ่งพาฐานอำนาจทางการเมืองของสถาบันกษัตริย์และชนชั้นศักดินา และสามารถตอบแทนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับชนชั้นศักดินาอยู่ พ่อค้าชาวจีนก็ยังเป็นที่ต้อนรับและได้รับการสนับสนุนทางการค้าจากรัฐสมบูรณ์แบบสิทธิราชย์ของไทย แต่เมื่อความสัมพันธ์เปลี่ยนไป เมื่อ “พ่อค้ารายย่อย” ได้เดิบโตเป็นพ่อค้าราย

⁷ Reid เรียกกรรมกองเหล่านี้ว่า Syahbandars

⁸ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของพ่อค้าชาวเบอร์เกียในราชสำนักไทยสมัยพระนารายณ์ใน Subrahmanyam (1992)

⁹ Skinner กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และพ่อค้าชาวจีนในทำนองเดียวกัน คือ กษัตริย์และชนชั้นปักครองของไทยตึงชาวจีนให้เข้ามานำบทบาททางการค้าและทางการเมือง แต่ในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อชนชั้นปักครองไทย มากกว่าต่อชนชั้นชาวจีน (Skinner 1957: 154)

ใหญ่ที่กำลังจะกลายไปเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” คนใหม่แข่งกับกษัตริย์ไทย รัฐไทยได้เริ่มกีดกันการค้าของพ่อค้าจีน อย่างไรก็ตาม ชนชั้นปักษ์รอง หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ก็มีความหลากหลาย ดังนั้นเราจึงยังเห็นการให้ความคุ้มครองพ่อค้าจีนอยู่บ้างจากชนชั้นปักษ์รองที่ยังได้รับผลประโยชน์จากพ่อค้าจีน

กล่าวคือ ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 และ 4 การค้าสำเนาหลวงเริ่มลดบทบาทลง กษัตริย์หันมาเพิ่มการเก็บภาษีประภากลางต่างๆแทน แต่กำไรจากการเก็บภาษีได้ตกไปเป็นของขุนนางและเจ้าภาษีนายอากรเสียส่วนใหญ่ สัดส่วนของส่วนเกินแรงงานที่ขุดร่องจากไฟร์ กลายเป็นของชนชั้นศักดินา(ซึ่งส่วนหนึ่งคือขุนนางนายอากรนักธุรกิจจีน) มากกว่าของกษัตริย์ ในด้านหนึ่งกษัตริย์ได้พยายามควบคุมจำกัดโอกาสทางการค้าของพ่อค้าจีนซึ่งกำลังเติบโตในไทยบนฐานของชนชั้นศักดินา โดยการคานอำนาจของพ่อค้าจีนด้วยการให้สิทธิพิเศษทางการค้าแก่พ่อค้าต่างชาติ กลุ่มอื่น นั่นคือการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง ให้สิทธิพิเศษทางการค้าและสิทธิสภาพนอกราชอาณาเขตแก่พ่อค้าชาวอังกฤษ ตามด้วยพ่อค้าชาวตะวันตกชาติต่างๆ(สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ค โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี) และยกเลิกสิทธิพิเศษทางการค้าแก่พ่อค้าจีน ต่อมารัฐบาลได้ปฏิรูประบบเก็บภาษีแบบรวมศูนย์เพื่อลดอำนาจของพ่อค้าจีน ความเหลื่อมล้ำเกี่ยวกับสิทธิในการค้าและความพยายามในการต่อรองของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนกับรัฐบาลไทย ในการแข่งขันกับพ่อค้าชาวตะวันตกนั้น มีต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลปัจจุบันต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลของจอมพลสุนทรดี (ผาสุกและคริส 2539: 160-186)

ในอีกด้านหนึ่ง เราก็เห็นภาพของความร่วมมือกันอย่างแนบแน่นระหว่างชนชั้นศักดินากับพ่อค้าจีน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการผูกขาดการสะสมทรัพย์สินส่วนใหญ่ที่ได้จากการค้าส่งออกในสมัยรัตนโกสินธ์ตอนต้น ทำให้ชนชั้นศักดินาไทยกลายไปเป็นชนชั้นกระぐมพื้นเมืองขึ้นเรื่อยๆ (นิธ 2527: 105-216) กล่าวคือ ชนชั้นศักดินาของรัตนโกสินธ์ อันได้แก่ นักการเมืองไทยและทหาร ร่วมมือกับนักธุรกิจชาวจีนเพื่อประโยชน์ทางการค้าของกลุ่มตน เช่นเดียวกับที่กษัตริย์และขุนนางอยุธยาร่วมมือกับพ่อค้าจีน

“ในขณะที่ผู้นำทางฝ่ายทหารใช้นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม เป็นกลยุทธ์เพื่อจำกัดธุรกิจของชาวจีน แต่ผู้นำของคณะราษฎรบางคนกลับให้การสนับสนุนในแนวทางที่แตกต่างไป พยายามสนับสนุนการร่วมทุนระหว่างรัฐบาลกับธุรกิจเอกชน พยายามใช้เงินทุนของรัฐส่งเสริมธุรกิจของผู้ประกอบการเอกชนชาวจีน พวนนักธุรกิจได้ผลประโยชน์ในหลายด้าน อาทิ ด้านเงินทุน ความคุ้มครองทางการเมือง หรือในบางครั้งก็จะได้สิทธิพิเศษในการผูกขาดกิจการบางอย่าง นักการเมืองก็จะได้ส่วนแบ่งจากการดำเนินรายได้เพื่อมาสร้างความมั่งคั่งส่วนตัวและฐานเสียงทางการเมือง . . . นักการเมืองทางฝ่ายทหารมักจะใช้อำนาจที่พวกตนมีอยู่ในการผูกขาดทางธุรกิจ ทำให้ผู้ประกอบการเอกชนต้องเขียนนักการเมืองเหล่านี้มาเป็นที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการบริหารของบริษัท . . . การจัดตั้งบริษัทการค้าแห่งใหม่...ต้องแบ่งหุ้นไว้สมนาคุณแก่ผู้วิ่งเดินช่วยเหลือพอมควร” (ผาสุกและคริส 2539: 207, 214)

อย่างไรก็ตาม ในเวลานั้นชาวจีนไม่ใช่ “พ่อค้ารายย่อย” อกต่อไปแล้ว แต่เป็นพ่อค้ารายใหญ่ชนชั้นกระぐมพื้นที่กำลังจะทำงานร่วมกับชนชั้นศักดินา เพื่อที่จะกลายเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” รายใหม่ของระบบเศรษฐกิจไทยในยุคเสรีนิยมประชาธิปไตย นั่นคือ ชนชั้นกระぐมพื้นดินพ่อค้ารายย่อยชาวจีน ได้ใช้ฐานทางเศรษฐกิจของตนสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เช่น การแต่งงานกับผู้ปักษ์รองและศักดินาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ที่ทำให้พ่อค้าจีนไม่ใช่คนต่างชาติอีกต่อไป แต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมท้องถิ่น

ภาพทั้งสองด้านดังกล่าว สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ท้องถิ่น กับ พ่อค้าต่างชาติที่คานกันอยู่เสมอ นั่นคือ 1.) การร่วมมือกันเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า (เพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมือง) ของ “นายทุนนิยมการเมือง” ในท้องถิ่น และเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของพ่อค้าในการได้รับการคุ้มครอง (เพื่อใช้ผลประโยชน์ทางการค้า ใน การเลื่อนสถานภาพทางสังคมและการเมือง) และ 2.) ความขัดแย้งจากการที่พ่อค้าต่างชาติกลายมาเป็นคู่แข่งทางการค้าและทางการเมืองของผู้ปกครอง”นายทุนนิยมการเมือง” ในท้องถิ่น จนไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพากลุ่มนี้มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น เช่นเดียวกัน

การร่วมมือกันระหว่างชนชั้นศักดินาของรัตนโกสินทร์ อันได้แก่ นักการเมืองไทยและทหาร กับนักธุรกิจ เศรษฐีรายเจ้า (หรือระหว่าง “นายทุนนิยมการเมือง” ท้องถิ่น กับ “พ่อค้ารายย่อย” ชาวต่างชาติ ที่กำลังจะผันตัวไป เป็น “นายทุนนิยมการเมือง” กลุ่มใหม่ในท้องถิ่น) เกิดขึ้นได้ด้วยปัจจัยสำคัญอันหนึ่ง คือ การเข้ามาของ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติกลุ่มใหม่ ภายหลังสหราชอาณาจักร โอลิสันสุดลง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พ่อค้าสำเนาเจ้าได้ผันตุนทางเศรษฐกิจไปเป็นทุนทางการเมือง จนได้กลยุทธ์ไปเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นปักรกรองท้องถิ่น ซึ่งมีความสนใจทางการค้า เช่นชนชั้นปักรกรองของไทยในสมัยอื่นๆ และ “นายทุนนิยมการเมือง” ลูกผสมกลุ่มใหม่นี้ก็ถูกผลักดันให้เติบโตได้โดยการทำางร่วมกับ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติกลุ่มใหม่ที่กำลังจะเข้ามาดำเนินการในรัฐไทย พ่อค้าต่างชาติกลุ่มใหม่นี้คือพ่อค้าต่างชาติชาวตะวันตก ซึ่งเคยเข้ามากดูอย่างแล้วครั้งหนึ่งในอดีต

ผู้รั่งพ่อค้า-นักล่าอาณาจักร ผอค้าชาวตะวันตกได้รับการต้อนรับจากรัฐไทยในครั้งแรกเมื่อราชสำนักไทย ทำสนธิสัญญาเบาวริ่งเพื่อให้สิทธิพิเศษทางการค้าและสิทธิสภาพนอกราชอาณาเขต การทำสนธิสัญญาเบาวริ่งมักถูกนำเสนอว่าเป็นการผ่อนปรนเพื่อรักษาเอกราช ในสภาวะที่ไทยกำลังถูกคุกคามทางอาณาจักร ประเด็นนี้อาจเป็นความจริงอยู่ส่วนหนึ่งแต่เป็นความจริงด้านเดียว ในอีกด้านหนึ่ง การให้สิทธิแก่พ่อค้าต่างชาติตะวันตกนี้มีผลประโยชน์ต่ออักษตริย์และชนชั้นปักรกรองของสยามทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ อันได้แก่การค้ากับพ่อค้าจีนซึ่งกำลังเติบโตเป็นอิสระในไทยดังกล่าวในตอนต้น และการได้ประโยชน์โดยตรงจากการค้ากับพ่อค้าชาวตะวันตก รวมทั้งการสามารถรักษาอำนาจปักรกรองของตนได้ส่วนหนึ่ง อาจารย์ธงชัย วนิจกุลกล่าวถึงกระบวนการผ่อนปรนเพื่อรักษาเอกราชของชนชั้นปักรกรองของไทยว่าเป็นการเลือกเสนอภาพเพื่อปิดบังการให้ความร่วมมือกับพ่อค้าต่างชาติกลุ่มนี้ เพราะการร่วมมือนั้นนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางการเศรษฐกิจและการรักษาฐานทางการเมืองของชนชั้นปักรกรอง

“ชนชั้นนำสยามให้ความร่วมมือกับอังกฤษอย่างกระตือรือร้นในการทำสนธิสัญญาเบาวริ่ง ค.ศ.1855 เพราะพวกเข้าได้ประโยชน์เพิ่มพูนการค้าและรายได้แก่พวกเขาระหว่างประเทศอย่างมากมาย . . . เราเองในสมัยหลังมีความเข้าใจต่อลักษณะอาณาจักรอย่างง่ายๆ ว่าเป็นยักษ์มหาที่จ้องจะอุบเหยื่อ ทำลายประเทศที่อยู่นั่นโดยง่ายที่อุบ . . . ใจรัฐและสังคมที่ตกเป็นอาณาจักรไม่เหลือชีวิตของตนเองเลย . . . เรายังคงภูมิใจว่าเป็นชาติที่มีความสามารถในการต่อสู้และรักษาอิสระของเราไว้ได้ดี . . . แต่เราเรียกอีกอย่างก็ได้ว่าเป็นการตอบสนอง สมยอม ให้ความร่วมมือ เพราะชนชั้นนำสยามได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย”
(คงชัย 2544: 59-60 ข้อสอง)

จากมุ่งมองนี้ จะเห็นว่ารัฐไทย หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ในรัฐไทย มักให้ความร่วมมือกับพ่อค้าต่างชาติ ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ผู้มาเยือนที่ร่าเริงและมีบารมีก็อาจไม่ได้รับการต้อนรับ หากเจ้าบ้านเกรงว่าผู้มาเยือนจะกล้ายมาเป็นเจ้าบ้านคนใหม่และลดสถานภาพตนไปเป็นคนรับใช้ กล่าวคือ แม้ “นายทุนนิยมการเมือง” จากต่างแดนจะนำผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมาสู่รัฐ จากการมาเป็นคู่ค้า แต่หาก “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติเริ่มเข้ามาเติบโตในท้องถิ่น จะเป็นภัยต่อความมั่นคงทางการเมืองของ “นายทุนนิยมการเมือง” ในท้องถิ่น ความร่วมมือก็อาจหยุดชะงักลงได้ ดังเช่นที่ได้เคยเกิดขึ้นแล้วกับ “พ่อค้ารายย่อย” ชาวจีนที่กำลังจะผันตัวไปเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” ชาวไทย ผาสุกและคริส กล่าวถึงความร่วมมือและความชัดเจน ระหว่างรัฐไทยกับพ่อค้าต่างชาติชาวตะวันตก

“มีการถกเลียงอย่างต่อเนื่องในราชสำนักว่าเป็นนโยบายที่ดีที่สุดในการควบคุมชาวตะวันตกในสยามควรจะเป็นการให้ความร่วมมือหรือการกีดกัน ในทศวรรษที่ 2390 รัชกาลที่ 4 ราชสำนักส่งเสริมบทบาทของชาวญี่ปุ่น . . . อย่างไรก็ตามธุรกิจชาวญี่ปุ่นพยายามมีขอบเขตจำกัด เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลอย่างเต็มที่ . . . ตั้งแต่ทศวรรษ 2410 เป็นต้นมา รัฐบาลตั้งใจจำกัดขอบข่ายการเข้ามายield อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของชาวญี่ปุ่น ด้วยเกรงว่าการขยายตัวของธุรกิจชาวญี่ปุ่น . . . จะเป็นสาเหตุให้ชาติญี่ปุ่นถือโอกาสเข้ามายield ครอบครองเป็นอาณานิคม ด้วยกำลังทหารและอาวุธที่เหนือกว่า ดังที่ได้เกิดมาแล้วในประเทศญี่ปุ่น เวียดนาม และอินเดีย” (ผาสุกและคริส 2539: 185)

ในสมัยอาณานิคม พ่อค้าต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นตัวแทนของรัฐที่ต้องการขยายฐานอำนาจทางการเมืองเพื่อประโยชน์ทางการค้า กล่าวคือ บริษัทตะวันตก เช่น English East India Company หรือ Dutch VOC ต่างก็เป็นพ่อค้าที่มีความสนใจที่จะจัดตั้งรัฐอาณานิคมในเอเชีย เพื่อใช้เป็นฐานในการทำการค้าและหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการควบคุมเส้นทางการค้าในบริเวณที่เข้าครอบครองได้ (Trading-Post Empires) ไม่ว่าพ่อค้าชาวตะวันตกจะได้รับความร่วมมือหรืออุปกรณ์กีดกันในยุคอาณานิคมก็ตาม พ่อค้าต่างชาติชาวตะวันตกก็เข้ามามีบทบาท ในรัฐไทยอีกครั้งเมื่อสหราชอาณาจักรที่สองสิ้นสุดลง และได้มีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

หลังกระบวนการล่าอาณานิคมด้วยการเข้าครอบครองดินแดนโดยใช้อาวุธสงครามได้สิ้นสุดลง รัฐไทยได้กลับมาต้อนรับและให้ความร่วมมือกับพ่อค้าชาวตะวันตกอีกครั้ง ในด้านหนึ่ง เราอาจมองว่าความร่วมมือนี้เกิดขึ้นเพราความเกรงกลัวต่อการสูญเสียอำนาจของชาติอื่นไปแล้ว อย่างไรก็ตาม การสูญเสียอำนาจของชาติอื่นไปในรูปแบบใหม่อาจเกิดขึ้นได้ เพราะพ่อค้าชาวตะวันตกที่เข้ามาด้วยในรัฐไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็มีความสนใจที่จะสร้างรัฐเข่นเดียวกับต้นตระกูลของเขาก่อนที่เคยเข้ามาจัดตั้งรัฐอาณานิคมในเอเชีย รัฐที่พ่อค้าชาวตะวันตกในยุคนี้สนใจจะสร้างคือรัฐทุนนิยมประชาริปปีตัย ซึ่งมีลักษณะเป็นรัฐการค้าเช่นเดียวกับในอดีต โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และมีสหภาพโซเวียตเป็นคู่แข่ง อย่างไรก็ตามพ่อค้าชาวตะวันตกกลุ่มนี้ไม่ได้สร้างรัฐโดยการใช้อาวุธสงครามเป็นกลยุทธ์หลักในการเข้าครอบครองดินแดน แต่ใช้การซักจูงทางความคิดเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการจัดตั้งรัฐทุนนิยมประชาริปปีตัย เมื่อวิธีการจะต่างกัน แต่รัฐที่ถูกจัดตั้งโดยพ่อค้าชาวตะวันตกกลุ่มนี้ก็สามารถเอื้อประโยชน์ทางการค้าให้กับพ่อค้าเหล่านี้ได้เช่นเดียวกับ Trading-Post Empires กล่าวคือ พ่อค้าชาว

ตะวันตกสามารถนำข้ามการค้าระหว่างประเทศได้เช่นเดียวกับในสมัยอดีต ไม่ใช่แค่ความต้องการที่จะสร้างตลาดเสรีระหว่างประเทศ ซึ่งพ่อค้าชาวตะวันตกเป็นพ่อค้ารายใหญ่และมีความได้เปรียบทางการค้า ให้คงอยู่ได้

เนื่องจากพ่อค้าชาวตะวันตกกลุ่มนี้เป็นตัวแทนของรัฐที่ต้องการขยายฐานอำนาจในการเมืองเพื่อประโยชน์ทางการค้า การจัดตั้งรัฐบาลนิยมประชาธิปไตยในรัฐไทยโดยพ่อค้าชาวตะวันตกกลุ่มนี้จึงเริ่มจากการส่งตัวแทนทางการเมืองเข้ามาเจรจา ในต้นทศวรรษที่ 1950 สร้างรัฐบาลเมริกาได้ทำการสนับสนุนทางการเงินและอาชญากรรมแก่ผู้นำทางทหารให้เข้ามามีอำนาจเหนือรัฐบาล ประมาณปี ค.ศ. 1960 ตัวแทนทางการค้าจากภูมิภาคเอเชียเหนือ ในรูปของธนาคารโลก ได้เข้ามาเจรจาให้รัฐบาลไทยปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจรับกระแสการพัฒนาและดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจแบบเปิดที่ให้ความสำคัญกับการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐบาลไทยก็สนองตอบโดยการจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเพื่อวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจทุกๆ 5 ปี การปรับนโยบายและโครงสร้างทางเศรษฐกิจนี้เป็นเสมือนการทำสนธิสัญญาเตรียมปูทางให้กับพ่อค้าต่างชาติ ที่กำลังจะเข้ามาติดต่อเจรจาทางการค้า ในรูปของบริษัทลงทุนข้ามชาติ (ผาสุกและคริส 2539: 215-223)

คำถามที่ต้องถามต่อไปก็คือ เพราะเหตุใดกลุ่มนักคุณวัฒน์สถาบันที่มีอำนาจทางการเมือง เช่นรัฐบาลไทย จึงให้การต้อนรับและร่วมมือกับพ่อค้าต่างชาติชาวตะวันตกกลุ่มนี้เป็นอย่างดี คำตอบก็คือ ศักดินาไทย(ในร่างของข้าราชการและนักการเมือง)โดยความร่วมมือของชนชั้นกลางที่มีความต้องการที่จะรับประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทางการเมืองมากที่สุด จากการเข้ามาค้าขายของพ่อค้ากลุ่มนี้ เช่นเดียวกับที่ราชสำนักไทยเคยต้อนรับและร่วมมือกับพ่อค้าต่างชาติจากภูมิภาคเอเชียเหนือ เพราะเข้ามายังกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทางการเมืองมากที่สุด จากการเข้ามาค้าขายของพ่อค้ากลุ่มนี้ เช่นเดียวกับที่ราชสำนักไทยเคยต้อนรับและร่วมมือกับพ่อค้าต่างชาติจากภูมิภาคเอเชียและฟื้นฟูประเทศไทยในรูปของการรวมทุนกับบริษัทไทย และการขยายฐานการผลิตเข้ามายังประเทศไทยเพื่อใช้ประโยชน์จากการแรงงานราคาถูก ในการเข้ามาลงทุนของบริษัทลงทุนข้ามชาตินี้ นักธุรกิจชนชั้นกลางที่มีความต้องการที่จะรับประโยชน์ทางเศรษฐกิจและจากความต้องการที่จะรับประโยชน์ทางการค้าใหม่ในต่างประเทศ รวมทั้งจากการขยายตัวของตลาดสินค้าอุปโภคบริโภคในสังคมที่อุปสงค์ของภาคเมืองกำลังขยายตัว สวนชนชั้นศักดินาในสมัยเศรษฐกิจเสรีนิยมประชาธิปไตย เช่นนักการเมืองและข้าราชการที่ได้ประโยชน์จากการตั้งตระหง่านนี้ เช่นกัน กล่าวคือ เมื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของนักธุรกิจได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล นักการเมืองและข้าราชการ เช่นนายพลย่องให้เข้ามามีผลประโยชน์จากการค้ากับนักธุรกิจเหล่านั้นด้วย จากการเอื้อประโยชน์ให้ชนชั้นกลางที่มีความต้องการที่จะรับประโยชน์ทางเศรษฐกิจและส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการค้า สิทธิพิเศษจากสำนักงานส่งเสริมการลงทุนให้เด้งงานรับเหมาจากรัฐบาล และเส้นสายที่จะได้ร่วมลงทุนกับกลุ่มต่างชาติ ผาสุกและคริส กล่าวถึงการทำงานร่วมกันระหว่างศักดินาและภูมิภาคไทยสมัยใหม่ เพื่อต้อนรับและรับประโยชน์จากการค้าขายของพ่อค้าต่างชาติ

“ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มักมีพื้นเพมาจากครอบครัวจนนาง ... สมัยก่อนนักธุรกิจรุ่นเก่ามีเชื้อสายมาจากจีน อพยพทั้งรุ่นเก่ารุ่นใหม่ บางครอบครัวยังมีลักษณะเป็นต่างชาติอยู่มาก ... [แต่]ลักษณะการเป็นคนคละกลุ่มของบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กับนักธุรกิจเชื้อสายจีนค่อยๆลดความเข้มข้นลง... มีการแต่งงานระหว่างกันเกิดขึ้นกว้างขวาง เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ... ตระกูลนักธุรกิจสังกัดหลานของตนรับราชการ... กล้ายเป็นผู้บริหารธุรกิจหรือก้าวเป็นข้าราชการระดับกลางและระดับสูงในทศวรรษ 2520 ความแตกต่างระหว่างนักธุรกิจชั้นนำและข้าราชการชั้นนำลดลงจนในบางกรณีแทบไม่เหลือ

เหลืออยู่... ฝ่ายธุรกิจมีกลยุทธ์ใหม่ที่จะช่วยทำให้ความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนและข้าราชการหายไป เนื่องจากมีข้าราชการประเภทเทคโนโลยีดับเบิลยูซีที่มีความสามารถหรือลาออกจากภาคราชการแล้วก็ได้รับเชิญให้ไปรับตำแหน่งบริหารในบริษัทเอกชนขึ้นนำ... ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีดับเบิลยูซีและข้าราชการ และนักธุรกิจที่ใกล้ชิดและเป็นมิตร... เป็นลู่ทางให้นักธุรกิจหันเหนอย่างข้อห้ามต่อระบบราชการเพื่อประโยชน์ของนักธุรกิจได้โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการทางการเมือง ในระบบคณารัฐรัฐมนตรีรัฐสภา และระบบการเมืองโดยการเลือกตั้ง" (พาสุกและคริส 2539: 290-292)

เราอาจมองว่า การที่รัฐไทยให้ความร่วมมือกับพ่อค้าต่างชาติชาวตะวันตก เช่นการยอมรับและสนับสนุนการจัดตั้งรัฐสวีนิยมประชาธิปไตย เป็นผลมาจากการเห็นชอบกับคุณภาพการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองในรูปแบบหนึ่ง ประเด็นนี้อาจเป็นความจริงแต่เราคงต้องมองต่อไปว่า เพาะเหตุใดชนชั้นปักษ์ขวาในรัฐไทยจึงเห็นชอบกับคุณภาพการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองนี้ ความจริงอีกด้านหนึ่งก็คือ ชนชั้นศักดินากระดูมพีไนรัฐไทยคือผู้ที่ได้ประโยชน์มากที่สุดจากการจัดตั้งรัฐสวีนิยมประชาธิปไตยที่เอื้อต่อการเข้ามาค้าขายของพ่อค้าต่างชาติชาวตะวันตก

รัฐกับพ่อค้าต่างชาติ: ความร่วมมือและความชัดเจน จากการพิจารณาบทบาทของพ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในรัฐไทย จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพ่อค้าต่างชาติ อาจเป็นได้ทั้งความร่วมมือและความชัดเจน กลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในรัฐ ในการให้ความร่วมมือหรือเกิดกันการค้าของพ่อค้าต่างชาติ คือ "นายทุนนิยมการเมือง" ท้องถิ่น "นายทุนนิยมการเมือง" ท้องถิ่นมักให้ความร่วมมือกับพ่อค้าต่างชาติที่เป็น "นายทุนนิยมการเมือง" ความร่วมมือนี้น้อมจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ "นายทุนนิยมการเมือง" ท้องถิ่นจะได้รับจากการเข้ามาของพ่อค้าต่างชาติที่มีทุนมาก หรือจากการถูกบีบบังคับให้สมยอมต่ออำนาจทางการเมือง (ยกเว้นแต่ว่า "นายทุนนิยมการเมือง" ท้องถิ่นจะมีอำนาจต่อรองบ้าง ความร่วมมือนี้น้อมจากเปลี่ยนไปเป็นความชัดเจน) แต่หาก "นายทุนนิยมการเมือง" ต่างชาติเข้ามามีบทบาททางการเมืองในท้องถิ่น จนถึงระดับที่อาจท้าทายอำนาจทางการเมืองของ "นายทุนนิยมการเมือง" คนทั้งสองกลุ่มนี้ก็อาจมีความชัดเจนกันได้

สำหรับพ่อค้าต่างชาติที่เป็น "พ่อค้ารายย่อย" นั้น หากสามารถเข้าอีกประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (เช่นจากทักษะและเครือข่ายทางการค้า) หรือประโยชน์ทางการเมือง (เช่นด้วยตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองบางประเทศ) ให้กับ "นายทุนนิยมการเมือง" ท้องถิ่นได้ รัฐ ซึ่งถูกบริหารโดย "นายทุนนิยมการเมือง" ท้องถิ่น มักให้ความร่วมมือยกเว้นหรือลดหย่อนค่าครุภาระ แต่หากพ่อค้าต่างชาติ "พ่อค้ารายย่อย" นั้นไม่สามารถเข้าอีกประโยชน์ดังกล่าว รัฐมักต้องการเก็บค่าคุ้มครองให้ได้มากที่สุด หากมีการหลีกเลี่ยงก็จะเกิดความชัดเจนระหว่างรัฐและพ่อค้ากลุ่มนี้ โดยรัฐจะเกิดกันและไม่ให้ความช่วยเหลือรวมกับการค้าของพ่อค้าในดินแดนของตน

ย้อนกลับมาของความร่วมมือระหว่าง "นายทุนนิยมการเมือง" ในรัฐไทยกับ "นายทุนนิยมการเมือง" ชาวตะวันตกที่เข้ามาจัดตั้งรัฐสวีนิยมประชาธิปไตยและค้าขายในไทยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา "นายทุนนิยมการเมือง" ชาวตะวันตกกลุ่มนี้ดูจะมีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจสังคมปัจจุบันในทวีปภาค

ต่างๆของโลก พ่อค้ากลุ่มนี้มารจากไหน เดิบโตขึ้นมาได้อย่างไร การค้าระหว่างประเทศที่มีเครือข่ายอย่างไร
ไปทั่วโลกดังเช่นที่พ่อค้ากลุ่มนี้กำลังมีบทบาทเป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนหนึ่หรือไม่ อย่างไร

“Peddling Trade” ในเอเชีย ถูกแทนที่ด้วย “Political Capitalism” จากตะวันตก:

กองความรู้ของพ่อค้าระหว่างประเทศ และการสร้างรัฐอณาจักรนิคมของพ่อค้าชาวตะวันตก

กองความรู้ของพ่อค้าระหว่างประเทศ การค้าระหว่างประเทศหรือการค้าระหว่างรัฐที่มีเครือข่ายอย่างไรในระดับโลก ไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในศตวรรษที่ 21 ในสมัยที่ทุนนิยมตลาดเสรีจากภูมิภาคตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการค้าในระบบเศรษฐกิจโลก ในระหว่าง ค.ศ. ที่ 1400-1800 ดินแดนในภูมิภาคเอเชียตั้งแต่ชายฝั่งมหาสมุทรของจีน มหาสมุทรอินเดีย ไปจนถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียน คือ บริเวณที่เป็นเสมือนศูนย์กลางทางการค้าระหว่างประเทศ ที่มีเครือข่ายอย่างไรไปทั่วโลก (Van Leur 1955; Frank 1998; Steensgaard 1973; Subrahmanyam 1995; Reid 1993) ในสมัยนั้นภูมิภาคยุโรป อเมริกาเหนืออย่างไม่มีบทบาททางการค้าเท่าไหร่นักในการค้าระหว่างประเทศ จึงเป็นมหาอำนาจทางการค้าที่ได้เบรียบดุลย์การค้ามากที่สุดใน การค้าระหว่างประเทศ โดยส่องออกสินค้าอุปโภคบริโภคจำนวนมากผ่านมาやりang เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ และตะวันออกกลาง¹⁰ ซึ่งถูกส่งไปขายต่อในยุโรป อเมริกาเหนือ อฟริกา (แผนที่ 4.2 – 4.5 แผนที่และตารางแสดงความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างภูมิภาคต่างๆ ในระหว่างศตวรรษที่ 1400-1800) อาณาจักรชาฟาริดแห่งเปอร์เซีย และอาณาจักรอตโตมานซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างยุโรปและภูมิภาคเอเชีย เป็นอาณาจักรที่มีความมั่งคั่งจากการค้าทางผ่านและจากการเก็บภาษี พ่อค้าชาวยุโรปได้ถ่วงดุลย์การค้าของกรุงรานาเซินค้าอุปโภคบริโภคจากเอเชียด้วย การส่งออกเงินและทองคำไปยังจีน แรงงานทาสไปยังตะวันออกกลางและเอเชียใต้ โดยนำเข้าจากอัฟริกา ผ่านทวีป อเมริกาเหนือ โดยภาพรวมแล้วเราจะเห็นการเคลื่อนย้ายของสินค้าจากเอเชียตะวันออก สู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ เมดิเตอร์เรเนียน ไปยังยุโรป ในขณะที่ทองคำ เงิน แรงงานทาสเคลื่อนย้ายในทิศตรงกันข้าม ในยุคหนึ่นๆ เอเชียเป็นศูนย์กลางทางการค้าทั้งทางบกและทางทะเล เส้นทางการค้าทางบกคือการค้าในรูปของกองควราวนระหว่างเอเชียกลาง-เอเชียตะวันตก/เมดิเตอร์เรเนียน และเอเชียกลาง-เอเชียใต้ ซึ่งการค้าโดยกองควราวนของพ่อค้าชาวเชโรกีคือส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้านี้¹¹ ส่วนเส้นทางการค้าทางทะเล มีเครือข่ายเชื่อมโยงตั้งแต่ชายฝั่งตะวันออกของจีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อยุธยาเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้านี้) มหาสมุทรอินเดีย ไปจนถึงทางฝั่งตะวันออกของอัฟริกา นอกจากนั้น การค้าตามเมืองท่าชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย (กุจราธ มาลาบาร์ โคโลมานเดล เบงกอล) และตามชายฝั่งคาบสมุทรอินโดจีน ที่เชื่อมการค้าระหว่างมหาสมุทรต่างๆ ก็เป็นจุดเชื่อมต่อกับการค้าทางบกโดยกองควราวน ซึ่งนำสินค้าจากดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปในภูมิภาคมาส่งให้กับเมืองท่าชายฝั่ง (Frank 1998: 52-130; Reid 1993: 53-61)

¹⁰ ข้อมูลตรงนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตว่า ในช่วงนี้การค้าของอาณาจักรชาฟาริด ออกติมาในบริเวณเมดิเตอร์เรเนียน (Steengaard 1973) การค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้ Van Leur (1955) และการค้าในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ของไทย (2527) เป็นการค้าทางผ่าน (transit trade)

¹¹ ศูนย์กลางเอเชียเดิมเดิมใน Frank (1998: 88-89)

Van Leur (1958) และ Steensgaard (1973) เสนอว่า พ่อค้ารายย่อยจะซื้อขายสินค้าที่ลับน้อย หรือที่เรียกว่า “peddling trade”¹² แม้แต่การค้าของพ่อค้ารายใหญ่ที่เป็น “นายทุนนิยมการเมือง” ก็ยังต้องอาศัยการซื้อขายของ “พ่อค้ารายย่อย” ดังนั้น การค้าในเอเชียนั้นช่วงเวลาถังกล่าวจึงถูกขับเคลื่อนไปด้วยพ่อค้ารายย่อยจำนวนมากที่เดินทางจากเมืองท่าหนึ่งไปยังอีกเมืองท่าหนึ่ง หรือเดินทางไปกับกองควรawan Van Leur ให้ภาพของพ่อค้ารายย่อยในเอเชียในระหว่าง ค.ศ. ที่ 1500-1600 ว่าในช่วงฤดูมรสุม ที่เมืองท่าแต่ละแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะมีพ่อค้าจำนวนมากอยู่ในหลักพัน อาจสูงถึง 8,000 คน แต่เรือที่เข้ามาเทียบท่ามีจำนวนเพียง 1 ใน 10 ของจำนวนพ่อค้านั้น ดังนั้น การค้าของพ่อค้าแต่ละคนจึงเป็นการค้าขนาดเล็ก หากภูมิภาคเอเชียเป็นศูนย์กลางทางการค้าของโลก และพ่อค้ารายย่อยมีบทบาทสำคัญในการค้าระหว่างประเทศ ทั้งการค้าของนายทุนรายใหญ่และของตัวเอง ปัจจัยอะไรทำให้พ่อค้ารายย่อยในเอเชียมีบทบาทลดลงในตลาดการค้าระหว่างประเทศในเวลาต่อมา

การอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้บทบาทของพ่อค้ารายย่อยในเอเชียถูกแทนที่ด้วยบทบาทของบริษัท ตะวันตกคงไม่อาจจำกัดอยู่กับปัจจัยอันใดอันหนึ่ง แต่เงื่อนไขที่สำคัญที่สุดอันหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของตลาดการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งสัมพันธ์กับบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของบริษัทตะวันตกที่เข้ามาร้ามและจัดตั้งรัฐอาณานิคมในเอเชีย ซึ่ง Steensgaard กล่าวถึงในงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ The Asian Trade Revolution of the Seventeenth Century: The East India Companies and the Decline of the Caravan Trade (1973) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็สัมพันธ์กับเงื่อนไขอื่น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองในเอเชียด้วย เช่น การระบุตัวของทุนในกลุ่มนั้นปักครองในเอเชียที่ไม่ถูกนำไปลงทุน และการสะสมทุนของรัฐในยุโรปจากการค้าชายและชุมชนรีดผลประโยชน์ทางแรงงานและทรัพยากรจากเอเชีย Van Leur เสนอว่า ถึงแม้ว่าชัตตريย์ในเอเชียอาจเป็นพ่อค้าที่สนใจเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการผูกขาดทางการค้าแต่ “นายทุนนิยมการเมือง” เหล่านั้นก็ไม่มีความสนใจที่จะนำเงินที่สะสมได้ไปใช้เพื่อลงทุนในการทำการค้าอีก หรือกระจายไปสู่การลงทุนอย่างอื่นในสังคม รายได้ส่วนใหญ่จึงถูกนำไปใช้กับบริโภค หรือขยายฐานอำนาจทางการเมือง (Van Leur 1955: 117-144)¹³ ในขณะเดียวกัน พ่อค้าจากภูมิภาคตะวันตกก็เริ่มสะสมทุนได้มากขึ้นเรื่อยๆ แต่การสะสมทุนของพ่อค้าชาวตะวันตกไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในยุโรปโดยเป็นอิสระจากปัจจัยจากภายนอกภูมิภาคยุโรป ในทางตรงกันข้าม Ander Gunder Frank เสนอว่าการสะสมทุนในยุโรปไม่ได้เป็นผลมาจากการค้าชายและจากการผลิตบนฐานของทรัพยากรและแรงงานจากประเทศในเอเชีย¹⁴ ในช่วงต่อไป เราจะพิจารณาว่าอะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้บริษัทตะวันตกสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดการค้าระหว่างประเทศในลักษณะที่เอื้อให้พ่อค้าชาวตะวันตกสะสมทุนได้จำนวนมาก

การสร้างรัฐอาณานิคมของพ่อค้าชาวตะวันตก ในงานศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการที่ “พ่อค้ารายย่อย” ในเอเชียถูกแทนที่ด้วยบทบาทของบริษัทตะวันตก Steensgaard (1973) วิเคราะห์ว่า การค้าระหว่างประเทศของพ่อค้าราย

¹² ข้อถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า การค้าในเอเชียเป็นการค้าแบบ “peddling trade” จริงหรือไม่ ได้ถูกถกเถียงในหน้า 76

¹³ ดูการอภิปรายประเดิมตั้งกล่าวเรื่องกับการระบุตัวของทุนและการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยใน นิช (2527: 211-216)

¹⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Frank (1998: 186-225; 276-230)

ย่อม มีลักษณะเฉพาะสองประการที่ต่างจากการค้าระหว่างประเทศในรูปของ “บริษัท” คือ 1.) การต้องจ่ายค่าคุ้มครองในราคากลางให้กับผู้มีอำนาจทางการเมืองในท้องถิ่น 2.) ไม่สามารถเป็นผู้กำหนดราคาในตลาดที่ไม่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่สมบูรณ์และไปร่วงใส ทำให้ไม่มีการแข่งขันอย่างเสรี (imperfect information; imperfect market competition) แต่การค้าระหว่างประเทศในรูปของ “บริษัท” ของอาณานิคมตะวันตก โดยเฉพาะ English_East India Company และ Dutch East India Company (Dutch VOC) สามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างนี้ได้ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การปรับเปลี่ยนโครงสร้างตลาดเกิดขึ้นได้ คือ การเข้ายึดอำนาจของตัวเองในท้องถิ่นเพื่อหลีกเลี่ยงการจ่าย “ค่าคุ้มครอง” ราคากลางให้แก่ผู้มีอำนาจท้องถิ่น ซึ่งทำให้บริษัทตะวันตกสามารถปรับลดค่าใช้จ่ายในการค้าระหว่างประเทศ จนทำให้มีความได้เปรียบทางราคา และในที่สุดกล้ายเป็นพ่อค้ารายใหญ่ที่สามารถผูกขาดการค้าและกำหนดราคาสินค้าในตลาดได้

Steensgaard ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้บริษัท Estado da India ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาลโปรตุเกสและสเปน ได้เข้ามามีอำนาจของตัวเองนั้น เอเชียจากการควบคุมการออก “ใบผ่านทาง” (cartazes) แก่เรือที่เข้ามาค้าขาย¹⁵ และจากการผูกขาดการค้าพิริกไทยในเอเชีย แต่การเปลี่ยนโครงสร้างตลาดในลักษณะดังกล่าวก็ไม่ได้เกิดขึ้น เพราะโครงสร้างการจัดการภายในองค์กรและโครงสร้างความสัมพันธ์กับตลาดของบริษัท Estado da India ไม่ต่างจากการจัดโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของ “นักทุนนิยมการเมือง” อีกที่ทำการค้าระหว่างประเทศในสมัยโบราณ กล่าวคือ แม้การขาย “ใบผ่านทาง” จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการค้าระหว่างประเทศเพริ่งพ่อค้ารายใหญ่ นี้สามารถผลิตบริการของการให้ความคุ้มครองตัวเองได้ และการขาย “ใบผ่านทาง” จะนำรายได้สำคัญของรัฐบาลไปรัฐบาลโปรตุเกส¹⁶ แต่บริษัท Estado da India ก็ไม่ต่างจาก “นักทุนนิยมการเมือง” อีกที่ทำการค้าระหว่างประเทศในสมัยโบราณ เพราะรายได้ส่วนใหญ่ของ Estado da India มาจากการเก็บค่าคุ้มครอง ไม่ได้เกิดจากการทำธุรกิจการค้าที่ผลิตอะไรให้สังคม นอกเหนือไปจากการผูกขาดการขยายบริการการค้าคุ้มครอง ซึ่งความจำเป็นของบริการก็เป็นผลมาจากการก่อการร้ายของผู้ชายบริการนั้นเอง และนี่คือสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อาณานิคมโปรตุเกสและสเปนหมดอำนาจ และถูกแทนที่โดยรัฐอาณานิคมองค์กรและดัชชี กล่าวคือ ถึงแม้ว่า Estado da India จะค้าขายพิริกไทยแต่การค้านั้นก็มีลักษณะไม่ต่างจากการผูกขาดการค้าของกษัตริย์ที่ผูกขาดการค้าบนฐานของการใช้อำนาจการเมือง แต่ไม่ได้นำความมั่งคั่งจากการผูกขาดการค้านั้นมาลงทุนในการผลิตหรือทำธุรกิจอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม บทบาทของ “นักทุนนิยมการเมือง” ในลักษณะนี้จึงเป็นเพียงแค่พ่อค้าคนกลางที่ผูกขาดการควบรวมและกระจายผลผลิตในสังคม¹⁷

การผูกขาดทางการค้าของ English_East India Company และ Dutch East India Company (Dutch VOC) ต่างจากการผูกขาดทางการค้าของบริษัท Estado da India เพริ่งบริษัทได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างราคากลาง การค้าระหว่างประเทศจากการผูกขาดนั้น รวมทั้งได้นำกำไรจากการผูกขาดทางการค้าไปลงทุนในธุรกิจการผลิตอย่างอื่น ทั้งการผลิตภัณฑ์ในประเทศไทยอาณานิคมและในการขยายฐานการผลิตแบบอุดสาหกรรมในยุโรป (Frank

¹⁵ ในเนินรัฐอาณานิคมของโปรตุเกสและนานั้น ในภายใต้การปกครอง ก็เปรียบเสมือน garrison state ที่ถูกตั้งขึ้นจากการขยายกองกำลังทหารเพื่อเข้ายึดครองเส้นทางการค้า

¹⁶ นอกจากนั้น หากเรือของ Estado da India ถูกปล้นในท้องถิ่นได ผู้ปกครองเดิมในท้องถิ่นมั่นยังต้องจ่ายค่าปรับให้กับรัฐบาลโปรตุเกส

¹⁷ และนี่คือที่มาของคำว่า “Redistributive Enterprise” (Steensgaard 1973: 81-113)

1998: 294-296) การปรับเปลี่ยนโครงสร้างราคาตลาดระหว่างประเทศเกิดขึ้นได้อย่างไร Steensgaard เปรียบเทียบการทำงานของ “พ่อค้ารายย่อย” (peddling trader) กับ บริษัทตะวันตกในสมัยโบราณ นิคಮว่า ในตลาดของการค้าขายระยะไกลที่ผู้ซื้อและผู้ขายมีระยะทางที่ห่างไกลเป็นตัวกันระหว่างกลาง การแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับราคาก็ข้อข่ายสินค้าในแต่ละที่เป็นสิ่งที่ทำได้ยากด้วยเฉพาะเมื่อเทคโนโลยีของการสื่อสารคอมมานอย่างจำกัด นอกจานั้น การคำนวนต้นทุนของพ่อค้าก็ทำได้ยาก เพราะความไม่แน่นอนของรายจ่ายเกี่ยวกับค่าคุ้มครอง พ่อค้ารายย่อยต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากการภูภัยปล้นและการเรียกเก็บค่าคุ้มครองในจำนวนที่สูงกว่าที่คาดคะเนไว้ในแต่ละเส้นทางการค้า ดังนั้นการซื้อขายสินค้าของพ่อค้าระยะไกลรายย่อยจึงเป็นการซื้อขายที่อยู่บนฐานของการคาดคะเนข้อมูลต่างๆ (imperfect information; imperfect competition) ถึงแม้ว่าพ่อค้าอาจต้องการตัดสินใจซื้อขายสินค้าด้วยการคิดคำนวนผลกำไรบนฐานของ “ความเป็นเหตุเป็นผล” แต่พ่อค้ารายย่อยเช่น peddling trader ก็ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้เสมอ เพราะขาดข้อมูลที่สมบูรณ์ การทำกำไรของพ่อค้าจึงอยู่บนฐานของการคาดคะเน ประกอบกับการขยายอิทธิพลทางการค้าที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ในแต่ละครั้ง ทำให้การค้าของพ่อค้ารายย่อยเป็นการซื้อขายสินค้าที่หลอกลวงประเวท และไม่ผูกอยู่กับเส้นทางใดเส้นทางหนึ่ง¹⁸ ในสถานการณ์เช่นนี้ บริษัทตะวันตกได้จัดการกับราคาตลาดที่ผันผวน โดยการเข้ามาเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าในตลาด ด้วยการใช้ฐานอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลอาณานิคม ทำให้ตลาดการค้าระหว่างประเทศของบริษัทตะวันตกเป็นตลาดที่มีข้อมูลที่โปร่งใส เพราะบริษัทสามารถควบคุมปัจจัยที่มีผลต่อความผันผวนของราคากลาง ในขณะที่ตลาดของ “พ่อค้ารายย่อย” ก็ยังเป็นตลาดที่ไม่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่โปร่งใส และ “พ่อค้ารายย่อย” ก็ยังต้องเผชิญกับความผันผวนของราคสินค้า ในตลาดต่อไป การสะสมสินค้าจากประเทศในอาณานิคมไว้ในคลังสินค้าของบริษัทตะวันตก อาจมีลักษณะไม่แตกต่างกันนักจากการสะสมสินค้าไว้ในห้องพระคลังของกษัตริย์ เพื่อผูกขาดการค้าระหว่างประเทศในสมัยรัชกาลจักร ในเชิงขอบเขตและปริมาณ การสะสมสินค้าของบริษัทอาจมีขอบเขตและปริมาณที่กว้างกว่า เพราะอำนาจอธิปไตยของรัฐอาณานิคมขยายข้ามฝ่านภูมิภาคและนานัมชาติ แต่ข้อแตกต่างที่สำคัญคือ เป้าหมายของการผูกขาดทางการค้าในตลาดการค้าระหว่างประเทศของบริษัท คือการหากำไรเพื่อนำไปลงทุนและขยายฐานการผลิต

จากการวิเคราะห์ของ Steensgaard ดังกล่าวจะเห็นว่า ตลาดการค้าระหว่างประเทศตั้งแต่สมัยอาณานิคมเป็นต้นมา ไม่ใช่ตลาดที่มีการแข่งขันอย่างเสรี การผูกขาดทางการค้าของบริษัทตะวันตกทำให้ตลาดที่แท้จริงเป็นการแข่งขันระหว่างผู้ค้ารายใหญ่จำนวนไม่กี่ราย (quasi-monopoly หรือ oligopoly) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดการค้าระหว่างประเทศในครั้งนี้ โดยพ่อค้ารายใหญ่ที่อยู่ในรูปของบริษัท ก็เกิดขึ้นได้บนฐานของการใช้อำนาจทางการเมือง เช่นอำนาจอธิปไตย ในการทำให้เกิดความได้เปรียบทางเศรษฐกิจจากตลาดเดิม เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดและขยายฐานอำนาจทางเศรษฐกิจไปด้วยในเวลาเดียวกัน ดังนั้นจึงยกที่จะกล่าวได้ว่าตลาดเสรีมีความเป็นกลาง เพราะความเหลือมล้ำของฐานอำนาจทางการเมืองสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ทาง

¹⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะของการค้าขายแบบ peddling trade ใน Geertz Peddlers and Princes (1963: 30-46)

เศรษฐกิจในตลาด ในลักษณะที่ทำให้ตลาดไม่ใช่การแข่งขันอย่างเสรีที่แท้จริงอีกต่อไป ตลาดเสรีดูเหมือนจะเป็น สภาพที่ไม่มีเสถียรภาพ แนวโน้มที่ไปของตลาดเสรีที่ไม่มีการแทรกแซง คือการเจริญเติบโตของผู้ค้ารายใหญ่ที่ มีฐานอำนาจทางการเมือง และการเข้ามาผูกขาดทางการค้าในที่สุด ด้วยกลไกเช่นนี้เองที่ทำให้พ่อค้าระยะไกลที่ มีฐานอำนาจทางการเมือง เช่นบริษัทตะวันตก สามารถผูกขาดราคาน้ำมันดิบของตลาดการค้าระหว่างประเทศ และเข้า มามีบทบาทแทนพ่อค้ารายย่อยในเอเชียที่เคยเป็นตัวจัดที่ขับเคลื่อนตลาดการค้าระหว่างไกลในที่สุด

ถึงแม้ Steensgaard (1973) และ Curtin (1984) จะมองว่าพ่อค้าชาวตะวันตกในรูปของการบริหารจัดการ องค์กรแบบบริษัท ได้เข้ามาแทนที่บทบาทพ่อค้ารายย่อยในเอเชีย และถึงแม้ว่ากระบวนการนี้อาจมีความ เป็นจริงในเชิงประวัติศาสตร์ แต่ตัวตนและบทบาทของพ่อค้ารายย่อย เช่นชาโครองในการค้าระหว่างประเทศก็ยังไม่ ได้สูญหายไปไหน และจากการศึกษาภาคสนาม สังคมและเครือข่ายของพ่อค้าชาวโครองก็ยังขยายใหญ่ขึ้น เอื้อๆ ท่ามกลางการเกิดขึ้นของ "บริษัทลงทุนข้ามชาติ" นอกจากนั้น เครือข่ายทางการค้าและเครือข่ายความ สัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนพ่อค้าชาวโครอง ดังเห็นได้จากการรวมตัวกันเป็นชุมชน "Trade Diaspora" ก็มีบทบาท มากกว่าการเอื้อให้คนในชุมชนบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เช่นการขยายฐานการลงทุนและการสร้างงานให้คนใน ชุมชน แต่กำไรจากการค้าในต่างประเทศยังช่วยให้ชาวโครองบรรลุเป้าหมายทางสังคม รวมทั้งเป้าหมายทาง ศาสนา ดังเห็นได้จากการความยิ่งใหญ่ของกิจกรรมทางศาสนาและศาสนูปถานที่ชาวโครองเป็นผู้อุปถัมภ์ ทั้งในและ นอกประเทศเนปาล ด้วยเหตุนี้ เราคงต้องหันมาพิจารณาข้อสังเกตของ Steensgaard (1973:) และ Curtin (1984:) ที่ว่า ยุคสมัยของ 'Trade Diaspora' ที่เกิดขึ้นจากการค้าระยะไกลได้สิ้นสุดลงแล้ว เมื่อบริษัทลงทุนข้าม ชาติในตลาดทุนนิยมเสรีได้เข้ามาแทนที่ พ่อค้าระยะไกลรายย่อยได้สูญหายไปจากตลาดการค้าระหว่างประเทศ จริงหรือไม่ หรือด้วยบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เปลี่ยนไป ที่ทำให้ Steensgaard และ Curtin มองไม่ เห็นตัวตนและบทบาทของคนกลุ่มนี้ในรัฐสีนิยมประชาธิปไตย และตลาดทุนนิยมเสรี

บทที่ 5 จาก “Peddling Trade” และ “Political Capitalism” ในฐานะที่เป็นหมวดหมู่ในการวิเคราะห์ สู่การมองเศรษฐกิจทุนนิยมสมัยใหม่ “ใน” และ “นอกระบบ”

เศรษฐกิจที่ “ไม่เป็นทางการ” หรือ เศรษฐกิจ “นอกระบบ” : นิยามของ “นักทุนนิยมการเมือง” ร่วมสมัย

มุ่งมองเกี่ยวกับพ่อค้าชาวໂอรอองในฐานะที่เป็น “พ่อค้ารายย่อย” ที่เคยมีบทบาททางการค้าในเอเชีย เป็นมุ่งมองที่เราเพิ่งจะเริ่มพิจารณาในบทที่ 4 ซึ่งเป็นมุ่งมองเกี่ยวกับพ่อค้าชาวໂอรอองในมิติเชิงประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามภาพด้านนี้ของพ่อค้าชาวໂอรออง เป็นสิ่งที่คนทั่วไปไม่รู้จักคุ้นเคยกันดีนัก จากที่กล่าวในตอนต้น คนส่วนใหญ่ที่ได้รู้จักหรือได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับพ่อค้าชาวໂอรออง มักผูกโยงกิจกรรมการค้าขายของพ่อค้าชาวໂอรอองเข้ากับเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ หรือ เศรษฐกิจในภาคที่ “ไม่เป็นทางการ” การผูกโยงที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงมุ่งมองร่วมสมัยของคนในสังคมเกี่ยวกับพ่อค้าชาวໂอรออง จากงานศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับชุมชนพ่อค้าชาวໂอรอองในเอเชียได้แล้วคราวนักอีกเดียวໃต้ในปัจจุบัน เราคาดต้องปฏิเสธข้อสังเกตของ Steensgaard (1973) และ Curtin (1984) ที่ว่า “คุณของ ‘Trade Diaspora’ ได้ลืมสุดลงแล้วและพ่อค้ารายย่อยได้สูญหายไปจากตลาดการค้าระหว่างประเทศ” “พ่อค้ารายย่อย” เช่นชาวໂอรอองยังไม่ได้สูญหายไปไหน เพียงแต่ถูกเรียกชื่อใหม่ในรัฐสวัสดิ์ในประเทศไทย นอกจากนั้น ท่ามกลางการคงอยู่ของชุมชน ‘Trade Diaspora’ ของพ่อค้าชาวໂอรอองในตลาดการค้าระหว่างประเทศ เรายังเห็นการเกิดขึ้นใหม่ของ ‘Trade Diaspora’ ของพ่อค้ากลุ่มนี้ เช่น พ่อค้าชาวตะวันตกที่ค้าขายให้กับ “นายทุนนิยมการเมือง” รายใหม่ เช่นบริษัทลงทุนข้ามชาติ กระบวนการที่ “พ่อค้ารายย่อย” เช่นชาวໂอรอองกล้ายไปเป็น พ่อค้า “นอก” ระบบเกิดขึ้นได้อย่างไร

หากย้อนหลังไปในประวัติศาสตร์ ในแต่ละยุคสมัย เราจะเห็นแบบแผนร่วมกันอย่างหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่าง “นายทุนนิยมการเมือง” และ “พ่อค้ารายย่อย” นั่นคือ “พ่อค้ารายย่อย” ที่สามารถเอื้อประโยชน์ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจหรือในทางการเมือง ให้กับ “นายทุนนิยมการเมือง” ร่วมสมัย ซึ่งเป็นผู้ประกอบรัฐ จะได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนให้เข้ามาค้าขายในท้องถิ่น แต่หาก “พ่อค้ารายย่อย” ไม่สามารถเอื้อประโยชน์ หรือมีศักยภาพที่จะพัฒนามาเป็นคู่แข่งทางการค้าที่สำคัญ “นายทุนนิยมการเมือง” ห้องกันจะกีดกันการค้าของพ่อค้ากลุ่มนี้ออกไปด้วยการสร้างความไม่ชอบธรรมให้กับกิจกรรมการค้าของพ่อค้าเหล่านี้ ยกเว้นแต่ว่าพ่อค้าจะสามารถเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับ “นายทุนนิยมการเมือง” ด้วยการจ่าย “ค่าคุ้มครอง” ในราคาน้ำหนักมาก ดังนั้น เพื่อกีดกันการค้าของพ่อค้ากลุ่มนี้ “นายทุนนิยมการเมือง” จึงสร้างความไม่ชอบธรรมให้กับการค้าของพ่อค้าเหล่านี้โดยการนิยามให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้าเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ “ไม่เป็นทางการ” เช่น ดังเห็นได้จากการนิยามให้การซื้อขายที่นอกเหนือจากการผูกขาดของราชสำนักในสมัยอยุธยาเป็นการ “ซื้อขายที่ไม่เป็นทางการ”

การสร้างความไม่ชอบธรรมให้กับกิจกรรมการค้าของ “พ่อค้ารายย่อย” ชาวต่างชาติ อาจมีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ชนชั้นนำไทยอาจสร้างความไม่ชอบธรรมให้กับการค้าของพ่อค้าจีนโดยใช้อุดมการณ์ชาตินิยม ในปัจจุบัน “นายทุนนิยมการเมือง” ห้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายและกฎหมายของรัฐ อาจสร้างความไม่ชอบธรรมให้กับเศรษฐกิจ “นอก” ระบบโดยตรง โดยการกล่าวถึงด้านลบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกระบบ เช่น ทำให้รัฐขาดรายได้(จากการเก็บ “ค่าคุ้มครอง”) หรือประเด็นทางจริยธรรม เช่น สวัสดิภาพของแรงงานนอกระบบ หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ห้องกันอาจสร้างความไม่ชอบธรรมให้กับเศรษฐกิจ “นอก” ระบบในทางอ้อม

โดยการสร้างความชอบธรรมให้กับเศรษฐกิจ “ใน” ระบบ ซึ่งก็คือตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐเป็นผู้กำกับดูแล ดังนั้น “นายทุนนิยมการเมือง” ห้องถินจากล่าวถึงมิติในด้านบวกของตลาดทุนนิยมเสรี และความไม่ชอบธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “นอก” ระบบในการขัดขวางกลไกการทำงานของเศรษฐกิจ “ใน” ระบบตลาดทุนนิยมเสรีที่ถูกควบคุมโดยรัฐที่มี “นายทุนนิยมการเมือง” ของรัฐเป็นพ่อค้ารายใหญ่ และมี “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติ เช่นบริษัทลงทุนข้ามชาติ เป็นคู่ค้าคนสำคัญของ “นายทุนนิยมการเมือง” ห้องถินเหล่านี้

ประเด็นต่างๆที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ของรัฐล่าวถึงเกี่ยวกับเศรษฐกิจ “ใน” และ “นอก” ระบบเหล่านี้ อาจมีเเม้มุนของความเป็นจริงอยู่บ้าง แต่การเลือกกล่าวถึงมิติต่างๆเหล่านี้เพื่อแยกแยะความแตกต่างระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” และ “นอก” ระบบ ทำให้คำกล่าวเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนิยามเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” ระบบ ที่ “นายทุนนิยม” การเมืองร่วมสมัยมีส่วนได้ส่วนเสีย เราจะพิจารณาประเด็นเหล่านี้อย่างเฉพาะเจาะจงในช่วงต่อไป โดยเริ่มนั้นด้วยคำถามที่ว่า หากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐ หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ของรัฐได้นิยามและแยกแยะให้เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ มีความไม่ชอบธรรมจริง เพราะเหตุใดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้จึงยังคงอยู่ในรัฐ

ความสัมพันธ์(ที่แยกไม่ขาด)ระหว่าง เศรษฐกิจ “ใน” และ “นอกระบบ”

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบ ยังไม่ถูกกำจัดให้หมดไปจากรัฐ ก็เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “นอก” ระบบเหล่านั้น ยังสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับรัฐ โดยเฉพาะให้กับ “นายทุนนิยมการเมือง” ที่เป็นพ่อค้ารายใหญ่ “ใน” ระบบเศรษฐกิจที่รัฐกำกับควบคุม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ได้กล่าวถึงในขอบเขตของหนังสือเล่มนี้ ที่อาจถูกมองว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ มีข้อได้เปรียบบางประการเมื่อเทียบกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” ระบบ ผู้อื่นคือ 1.) ข้อได้เปรียบในการค้าและการผลิต จากการเข้าถึงแหล่งวัสดุดี และแรงงานราคากู้ 2.) ข้อได้เปรียบจากการระดมทุนราคากู้ ซึ่งมีความเสี่ยงสูง

วัตถุดีบ และแรงงานราคากู้ พ่อค้าชาวໂกรองสามารถเข้าถึงแหล่งวัสดุดีบราคาถูก จากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขวางระหว่างพ่อค้าระยะไกลในภูมิภาคต่างๆ และจากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงลึกจากเครือญาติในห้องถิน ตลาดที่ลึกและซอกซอนมากเป็นตลาดที่อยู่ในตอนต้นของกระบวนการที่ขึ้นขาย สินค้าจึงมีราคากู้ ตลาดที่กว้างทำให้พ่อค้าสามารถเบรียบเทียบราคา ความสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขวางและลงลึกในแต่ละห้องถิน ทำให้พ่อค้าสามารถเข้าถึงตลาดดังกล่าว บทบาทของพ่อค้าชาวໂกรองหลายคน คือการหาแหล่งวัสดุดีบราคากู้ เพื่อรวบรวมและขายส่งต่อให้กับพ่อค้ารายใหญ่ ซึ่งเป็นพนักงานของบริษัทสังกอกนำเข้า หรือของบริษัทในต่างประเทศ ในธุรกิจการค้าพลอย พ่อค้าพลอยชาวໂกรองคือกลุ่มคนที่ไปหาวัสดุดีบมาส่งให้ร้านค้าอัญมณีในใจกลาง หรือบริษัทผลิตเครื่องประดับในลิงค์โปรด มาเลเซีย ในทำนองเดียวกัน ในธุรกิจของเก่า ของที่ระลึก งานศิลปะ พ่อค้าชาวໂกรองคือคนที่ไปซื้อหาสินค้า ซึ่งเป็นทั้งของทำเลียนแบบของเก่าและของเก่า เพื่อนำมาส่งให้กับร้านขายของที่ระลึกในใจกลาง หรือส่งออกไปยังห้องภาพกึ่งร้านค้าที่ขายภาพวาด Thanka ราคายังต่ำ ในกรุงเทพฯ ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเชิงเผ่า และญี่ปุ่น ในการนี้ของตลาดซึ่งผู้ผลิตเครื่องประดับ เข้าสามารถเข้าถึงแหล่งวัสดุ

ดิบราคากลูกในจีน ได้หัวน อินเดีย เนปาล ไทย เยเมน กวีก เพาะเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าที่พัฒนาขึ้นตั้งแต่ เมื่อเข้ายังเป็น “พ่อค้ารายย่อย” ที่เดินทางไปมา ความสัมพันธ์ทางการค้านี้ เริ่มขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างชุมชนพ่อค้าชาวไครองที่กระจายอยู่ในประเทศต่างๆ ซึ่งเข้าพัฒนาต่อไปเป็นความสัมพันธ์กับพ่อค้าต่างชาติ กลุ่มอื่น

การซื้อขายที่เกิดขึ้นในตลาดดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นการซื้อขายที่อยู่บนฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัว การซื้อขายที่อยู่บนฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัว ที่ไม่ได้เกิดขึ้นผ่านกลไกตลาดที่อยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของสถาบัน ไม่มีการผูกมัดด้วยข้อบังคับทางกฎหมาย ทำให้กระบวนการต่างๆ มีความรวดเร็ว และยืดหยุ่นมากขึ้น แต่ความยืดหยุ่นซึ่งหมายถึงความได้เปรียบในการสำรวจราคา ก็มาพร้อมกับความไม่แนนอนและความเสี่ยงด้วยเช่นกัน ครั้งหนึ่งคอล่าเล่าว่า ภายใน 3 ชั่วโมงที่ผ่านมา เขายังจะตกลงซื้อขายสินค้าจากนา闷แลนด์ เพื่อส่งให้พ่อค้าชาวไครอง หัวน มูลค่ากว่า 2 ล้านบาท (โดยได้กำไร 50 สถาบันต่อชิ้น) ลิงที่คอล่าทำคือ ประสานงานทางโทรศัพท์ระหว่างผู้ขาย ซึ่งเป็นญาติชาวเนปาลที่อาศัยอยู่ในนา闷แลนด์และพม่า ให้จัดส่งลูกปัด หิน กระดูก ซึ่งเป็นวัตถุดินในการทำสร้อยเครื่องประดับ ไปให้ลูกค้าที่เดินทาง หากการซื้อขายในกรณีดังกล่าว อยู่ในรูปของการซื้อโดยบริษัท ที่มีชื่อ ตอนมากขึ้น หรือมีการตกลงซื้อขายด้วยหลักฐานที่ญักมัด การค้าขายในครั้งนี้อาจใช้เวลามากขึ้นและอาจไม่เกิดขึ้นก็ได้ การเป็น “พ่อค้ารายย่อย” ทำให้พ่อค้าสามารถเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบราคากลูกได้ลึกกว่าพ่อค้ารายใหญ่ เช่น บริษัทแต่ละคนรู้กันว่า การทำธุรกิจแบบนี้ต้องมีความไวเนื้อเชื่อใจกัน หรือต้องมีความกล้าที่จะเชื่อใจกัน

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้แหล่งวัตถุดินของพ่อค้าชาวไครองมีราคาถูก คือต้นทุนแรงงานที่ต่ำ ในหลาย ๆ กรณีพ่อค้าชาวไครองได้ผันตัวจากการเป็นพ่อค้าคนกลางมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตนี้เอง สำหรับพ่อค้าชาวไครองที่ผันตัวไปเป็นผู้ผลิต การผลิตของเขามีการผลิตด้วยต้นทุนที่ต่ำ เช่น ในกรณีของ คอล่าที่มีเครือข่ายการผลิตเป็นเครือญาติของภรรยาและชนกัลุ่มน้อยอื่นๆ ที่เมืองรัฐจักร รวมทั้งมีเครือข่ายของ “ยีป้า” ที่มารับซ่อมการผลิตต่อเพื่อส่งให้แรงงานราคากลูกทั่วภาคเหนือ ในทำนองเดียวกัน กฤษณะสามารถหาแรงงานราคากลูกผ่านคนรู้จักของภรรยาจากอีสาน มาช่วยในโรงงานผลิตเครื่องเงิน และเมื่อมี “order” มา ก็ไม่ทันการผลิตในเมืองไทย เข้าสามารถขยายฐานการผลิตไปยัง “ยีป้า” ที่เดลี เครือข่ายการผลิตแบบรับซ่อม มีต้นทุนต่ำกว่าการผลิตในโรงงาน เพราะการจ้างงานที่ยึดหยุ่นทำให้นายจ้างสามารถปรับเปลี่ยนปริมาณและประเภทของการผลิตได้อย่างรวดเร็ว ตามความต้องการของตลาด โดยไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น การจ้างงานแบบรับซ่อม ทำให้นายจ้างไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับความมั่นคงและความปลอดภัยของแรงงาน เช่น อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ระยะเวลาจ้างงาน สวัสดิการและสุขภาพแรงงาน¹ การคิดค่าจ้างต่อหน่วยการผลิต (รายชิ้น) ทำให้ลูกจ้างขุดรีดแรงงานตัวเองมากขึ้นเพื่อให้มีรายได้ต่อวันที่พอยังซีฟ และส่วนเกินแรงงานที่เพิ่มขึ้นก็หมายถึงกำไรของนายจ้างที่มากขึ้นตามไปด้วย แรงงานราคากลูกจำนวนมากเป็นแรงงานต่างด้าว หรือกลุ่มคนที่ไม่มีสถานภาพทางกฎหมายที่เอื้อต่อการทำงานและอาศัยอยู่ในประเทศ ซึ่งจำกัดตรงนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ลดอำนาจต่อรองของแรงงานกันนายจ้าง แรงงานราคากลูก ที่มีอำนาจ

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน David Harvey (1990) เกี่ยวกับการผลิตแบบยืดหยุ่น(flexible accumulation) ซึ่งเขาวิเคราะห์ว่าเป็นการปรับตัวของระบบเศรษฐกิจแบบ “ทุนนิยมสมัยใหม่” หลังวิกฤตของระบบเศรษฐกิจที่ผลิตได้เกินกำลังที่คนส่วนใหญ่ในสังคมจะมีความสามารถในการซื้อ (over-accumulation) โดยการผลิตแบบยืดหยุ่นอีกหนึ่งอย่างที่คุณสังเคราะห์ได้คือการซื้อขายแรงงานที่มีค่าใช้จ่ายต่ำ แต่ต้องจ่ายค่าเช่าที่ดินที่สูง ทำให้ค่าเช่าสูงขึ้น แต่แรงงานที่มีค่าใช้จ่ายต่ำ สามารถทำงานได้ต่อเนื่องและมีความสามารถในการทำงานที่สูงกว่าแรงงานที่มีค่าใช้จ่ายสูง

ต่อรองน้อย อันเนื่องมาจากสถานภาพทางกฎหมายหรือเงื่อนไขอื่นๆ ทำงานที่มีความเสี่ยงสูง พ่อค้าชาวโกร
องอาจซื้อผลอยได้ในราคากลูก แต่เราไม่อาจทราบได้ว่าสภาพการทำงานของคนงานในเหมืองผลอยที่พ่อค้ามีลักษณะ
อย่างไร มีความปลดภัยแค่ไหน พ่อค้าแม่ค้ารายย่อยที่นำผลอยมาส่งขายตามชายแดนประสบกับความเสี่ยงอะไร
บ้างในการเดินทาง กระบวนการผลิตที่ไม่ได้เกิดขึ้นผ่านกลไกตลาดที่อยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของรัฐ เป็น
ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สินค้ามีราคาถูก

ด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น ทักษะความรู้เกี่ยวกับแหล่งสินค้าที่อยู่ในช่วงต้นของการบริโภค แหล่งสินค้าที่ถูกผลิตด้วยวัสดุดิบและแรงงานราคากลูก ทำให้ “พ่อค้ารายย่อย” เช่นพ่อค้าชาวโกรong มีความได้เปรียบทาง
ราคา เมื่อเปรียบเทียบกับการซื้อขายของบริษัทใหญ่ที่มี “นายทุนนิยมการเมือง” เป็นเจ้าของ ความได้เปรียบทาง
ราคาอันเนื่องมาจากการเข้าถึงแหล่งสินค้าราคากลูก ทำให้พ่อค้าเช่นชาวโกรongสามารถขายสินค้าให้กับบริษัทส่งออก
ในท้องถิ่นได้โดยยังมีกำไรอยู่ หรือขายตรงให้บริษัทน้ำเข้าในต่างประเทศโดยมีกำไรมากขึ้น คาดว่า อดีตพ่อค้าผลอย
ซึ่งเคยค้าขายสร้อยและชิ้นส่วนของเครื่องประดับที่ทำจากหินอ่อนมี กล่าวถึงแหล่งสินค้าของเขาว่า 2-3 แห่งในเดลี
ว่าใช้เครื่อข่ายการผลิตแบบรับซ่อม เช่นเดียวกับที่ดอลช่าและกุณฑ์ทำ คาดว่าจะนำสินค้ามาส่งให้กับร้านค้าในย่าน
นักท่องเที่ยวในกรุงมัตุฯ ซึ่งขายสินค้าเหล่านั้นต่อให้กับนักธุรกิจจากญี่ปุ่น ญี่ปุ่น หรือจีน ที่นำไปขายส่งต่อ
ให้กับบริษัทน้ำเข้าในประเทศไทยต่างๆ เหล่านั้น และขายให้กับบริษัทเหล่านั้นโดยตรงที่ส่งพนักงานมาติดต่อซื้อ
อย่างไรก็ตาม ด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่าค่าที่รับซื้อสินค้าจากดาว หรือพ่อค้าเช่นดอลช่าหรือกุณฑ์ ก็สามารถขายสินค้า
ของเข้าให้กับบริษัทส่งออกในประเทศ โดยยังมีกำไรอยู่

จากการนี้ จะเห็นว่า พ่อค้าชาวโกรong อาจมีบทบาทในการจัดหาสินค้าราคากลูกและเป็นฐานการผลิตต้นทุน
ต่ำ ให้กับพ่อค้ารายใหญ่ เช่น “นายทุนนิยมการเมือง” ที่มีบริษัทส่งออก ต้นทุนที่ต่ำ ทำให้ “พ่อค้ารายย่อย”
สามารถขายสินค้าให้กับบริษัทของ “นายทุนนิยมการเมือง” โดยยังมีกำไรอยู่ ในบางกรณี “นายทุนนิยมการ
เมือง” อาจต้องพึ่งพาทักษะของ “พ่อค้ารายย่อย” ในการซื้อขายสินค้าที่ต้องการ เช่นเดียวกับที่ รัฐบาลไทยในต้น
ศตวรรษที่ 20 ใช้เครื่อข่ายของพ่อค้าชาวจีนยื่นอ่อนในการจัดซื้อผ้าในภาคเหนือ หรือบริษัท EIC ของรัฐบาลอังกฤษส่ง
พนักงานของตนในรูปของ “พ่อค้ารายย่อย” อิสระ ไปซื้อผ้าจากอินเดียเพื่อนำไปขายในจีน และในบางกรณี ด้วย
แรงกดดันของตลาด “ใน” ระบบเศรษฐกิจที่รัฐกำกับควบคุมอยู่ “นายทุนนิยมการเมือง” อาจต้องพึ่งพากระบวนการ
ผลิตของ “พ่อค้ารายย่อย” ซึ่งอยู่ “นอก” ระบบตลาดนั้น เพื่อให้ธุรกิจของตนมีความได้เปรียบและแข่งขันได้ “ใน”
ระบบเศรษฐกิจที่รัฐกำกับควบคุม ทั้งนี้ เพราะการผลิตแบบรับซ่อมในตลาดแรงงานที่อยู่ “นอก” การควบคุมของรัฐ
ช่วยอื้อให้การค้าดีเด่นและก่อให้เกิดส่วนเกินแรงงานและการสะสมทุน “ใน” ตลาดทุนนิยมเสรี ซึ่งถูกควบคุมโดยรัฐ ทำงานได้อย่างมี
ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น กล่าวสั้นๆ คือ “นายทุนนิยมการเมือง” ซึ่งเป็นผู้นิยามเงื่อนไขที่แบ่งแยกเศรษฐกิจ “นอก
ระบบ” ออกจากเศรษฐกิจ “ใน” ระบบ ยังต้องพึ่งพา “พ่อค้ารายย่อย” อยู่สองประการ คือ 1.) ในเรื่องทักษะความรู้
เกี่ยวกับการค้าขายที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ซึ่งเป็นพ่อค้ารายใหญ่ ทำได้ไม่เท่ากับพ่อค้ารายย่อย เช่น การเข้าถึง
แหล่งวัสดุดิบ และ 2.) ในการให้ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างที่อื้อประไบชน์ต่อพ่อค้ารายใหญ่ แต่ “ไม่อยาก
ทำ” เอง ด้วยความจำเป็นที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ยังต้องพึ่งพา “พ่อค้ารายย่อย” อยู่นี้ ทำให้กิจกรรมทาง
เศรษฐกิจ ที่อยู่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม มีความสัมพันธ์อย่างแยกออกไม่ได้จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่

อยู่ “นอก” ระบบการควบคุมนั้น และเงื่อนไขนี้คือปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบ ยังไม่ถูกจำกัดออกไปอย่างจริงจังจากรัฐซึ่งมี “นายทุนนิยมการเมือง” เป็นพ่อค้ารายใหญ่

การระดมทุนราคากู้ ความเสี่ยงสูง นอกจ้าการค้าของ “พ่อค้ารายย่อย” เช่นชาวเชื้อเชุง จะมีความได้เปรียบจากการเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบและแรงงานราคากู้ เมื่อเทียบกับการค้าของพ่อค้ารายใหญ่ เช่น “นายทุนนิยมการเมือง” แล้ว “พ่อค้ารายย่อย” ยังมีความได้เปรียบอีกประการหนึ่ง จากการระดมทุนราคากู้ ซึ่งมีความเสี่ยงสูง ในตอนต้น เราได้พิจารณาเกี่ยวกับทางเลือกในการระดมทุนของ “พ่อค้ารายย่อย” ซึ่งมีค่อนข้างจำกัด เมื่อเทียบกับการระดมทุนของ “นายทุนนิยมการเมือง” ซึ่งสามารถสะสมทุนจำนวนมากจากการขายดิจิตล่าสุดในงานนี้ โดยใช้ฐานจำนวนทางการเมือง ทางเลือกที่จำกัดนี้ ทำให้พ่อค้าต้องระดมเงินทุนจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความเสี่ยงสูง มีต้นทุนต่ำ และมีผลตอบแทนสูง แต่การระดมทุนในลักษณะที่มีความเสี่ยงสูงนี้ ก็มีข้อได้เปรียบทางเศรษฐกิจอยู่บ้าง เพราะหากการระดมทุนประสบผลสำเร็จ ทุนที่ได้มานี้จะเป็นทุนที่มีต้นทุนต่ำ การระดมทุนที่มีต้นทุนต่ำ และมีความเสี่ยงสูงเหล่านี้ ส่วนใหญ่มาจากผลิตและการแลกเปลี่ยน “นอก” กลไกตลาดที่รัฐบาลควบคุม แต่หากการระดมทุนจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐต้องการสนับสนุน และรัฐไม่ได้ให้ความช่วยเหลือในการระดมทุนในรูปแบบนี้จึงยังคงอยู่

การระดมทุนที่มีต้นทุนต่ำและมีความเสี่ยงสูง ชื่ออยู่ “นอก” กลไกตลาดที่รัฐกำกับควบคุม สามารถเอื้อประโยชน์บางอย่างให้กับรัฐ หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ที่มีบทบาทในรัฐ

ประการแรก “พ่อค้ารายย่อย” เช่นพ่อค้าชาวโครองจำนวนมาก นำเงินที่ได้จากการระดมทุนจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” กลไกตลาดที่รัฐกำกับควบคุม และรัฐไม่ได้ให้ความชอบธรรม มาลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐต้องการสนับสนุนและให้ความชอบธรรม การลงทุนในเนปาลจำนวนไม่น้อย ในรูปของธุรกิจโรงเรມและการท่องเที่ยว โรงงานอุตสาหกรรมผลิตพรอม ท่อน้ำ การลงทุนในตลาดการเงินระหว่างประเทศ ในธุรกิจสังหาริมทรัพย์ เป็นการลงทุนของพ่อค้าชาวโครอง ที่สะสมทุนขนาดใหญ่จำนวนมากจากการทำทองคำระหว่างย่องกง เนปาล และอินเดีย ในระหว่างปี ค.ศ. 1980-1990 การลงทุนของพ่อค้าชาวโครอง ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐให้ความชอบธรรมและต้องการสนับสนุน ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงในประเทศไทยเนปาลเท่านั้น “พ่อค้ารายย่อย” ชาวโครอง ที่ได้ผันตัวไปเป็นผู้ผลิตหรือนักธุรกิจผู้ประกอบการรายใหญ่ เช่น “นายทุนนิยมการเมือง” ลงทุนในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเบาในอินเดีย ในธุรกิจสังหาริมทรัพย์ เช่น อาคาร เช่า ห้องในประเทศไทยและในอินเดีย จากข้อมูลตรงนี้ หากมองในทางกลับกัน เราอาจตั้งคำถามว่า การลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” ระบบ เช่น การลงทุนในธุรกิจโรงเรมในไทยสมัยเศรษฐกิจฟองสบู่ จำนวนมากน้อยแค่ไหนเป็นเงินทุนที่มาจากการกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ เช่น จากการค้าสินค้าต้องห้าม กำไรจากธุรกิจที่มีกฎหมาย² ในปีัง เป็นที่รู้กันดีว่าการลงทุนของนักธุรกิจสังหาริมทรัพย์รายใหญ่ที่สุดของเกาะ เป็นการระดมทุนจากการค้าชายหาดกระหว่างสิงคโปร์ และมาบุดาเบิล หรือคูเวต ดังนั้นจำนวนเงินที่เหลวนเรียโนลย์ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” เนื่องจากการกำกับควบคุมของรัฐที่กล่าวถึงนี้ รวมทั้งจำนวนเงินที่เหลวนสู่การลงทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐต้องการสนับสนุน จึงมีจำนวนไม่น้อย แต่การที่เงิน “นอก” ระบบถูกนำมายัง

² ดุรายละเอียดเพิ่มเติมใน หัวข้อ **บ่อน ยาบ้า** (ผาสกและคณะฯ 2543)

ทุนในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐต้องการสนับสนุน ก็ทำให้เกิดการจ้างงาน รายได้ อุปทานของสินค้าและบริการ และทำให้เกิดการผลิต การจ้างงาน และการลงทุนเพิ่มมากขึ้น

ประการที่สอง ถึงแม้การระดมทุนที่มีต้นทุนต่ำและมีความเสี่ยงสูง จะมาจากการผลิตและการแลกเปลี่ยน “นอก” ระบบตลาดที่รัฐจำกัดควบคุม แต่ “นายทุนนิยมการเมือง” ที่มีบทบาทในการกำหนดกฎหมายและนโยบายของรัฐจำวนหนึ่ง ก็อาจระดมทุนขนาดใหญ่ด้วยวิธีนี้ งานของผาสุกและคณะฯ ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของ “นายทุนนิยมการเมือง” ในการระดมทุนในลักษณะนี้ เช่น ในต่างประเทศ ลูกค้าส่วนใหญ่ที่มาใช้บริการทางการเงินกับสถาบันการเงินที่เกาหลีใต้ ซึ่งมีชื่อเดียวกับธนาคารแห่งชาติ นักการเมือง และพนักงานของบริษัทลงทุนเข้ามายัง (นวัตกรรม 2543: 262-265) สำหรับในประเทศไทย การระดมเงินทุนเพื่อใช้จ่ายในการหาเลี้ยงเลือกตั้ง ธนาคารแห่งชาติ ที่สัมพันธ์กับการลงทุนและกำไรมากที่สุด อาจเป็นพื้นที่หนึ่งที่เกี่ยวพันกับธุรกิจการเงินที่อยู่ “นอก” ระบบการแลกเปลี่ยนที่รัฐ “มีนโยบาย” ที่จะควบคุมในบางครั้ง การมีบทบาทของ “นายทุนนิยมการเมือง” ในการกำหนดนโยบายและออกข้อกำหนดกฎหมาย อาจเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้ “นายทุนนิยมการเมือง” สามารถปรับกฎระเบียบให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน หรือหากซ่องไหว้วงกฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า “พ่อค้ารายย่อย” งานศึกษาของดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของ “นายทุนนิยมการเมือง” ไทยในตลาดหุ้นไทยทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อนักการเมือง (สมเกียรติ 2547) จากการที่ “พ่อค้ารายย่อย” ชาวเชียงใหม่ที่ผ่านตัวมาเป็นผู้ผลิตและผู้ประกอบการรายใหญ่ ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจค้าขาย “ใน” ระบบตลาดที่รัฐให้ความช่วยเหลือ และมีสถานภาพไม่ดีต่างจาก “นายทุนนิยมการเมือง” ทำให้อาจจะมีความต้องการได้ว่า “นายทุนนิยมการเมือง” จำนวนหนึ่งที่ผ่านตัวมาจากการเป็น “พ่อค้ารายย่อย” ที่อาศัยการระดมทุนจากตลาดที่อยู่ “นอก” ระบบการควบคุมของรัฐ

ความเลื่อนไหลไปมาได้ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” และ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐให้ความช่วยเหลือ ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งสองประเภทไม่สามารถถูกแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด การแบ่งแยกกิจกรรมทางเศรษฐกิจอันหนึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” หรือ “นอก” ระบบ อาจทำไม่ได้อย่างชัดเจนและง่าย อย่างที่คาดการณ์ ในการควบคุมหนึ่ง อาจมีการทำธุรกิจทั้งในภาคที่เป็น “ทางการ” และในภาคที่ “ไม่เป็นทางการ” ควบคู่ไปกัน และเงินทุนจากการทั้งสองที่หมุนเวียนร่วมกันในครอบครัว เช่น พ่อค้าพลอยชาวเชียงใหม่ที่เดินทางค้าขายระหว่างอินเดีย ไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย ได้นำเงินที่สะสมได้จากการค้าพลอยและการให้บริการโยกย้ายเงินแบบบุญดี มาให้ลูกชายลงทุนเปิดบริษัทนำเข้าและส่งออกเมล็ดพันธุ์พืชและอุปกรณ์ทำการเกษตร ระหว่างอินเดีย เนปาล และไทย โดยธุรกิจของลูกชายเป็นธุรกิจ “ใน” ระบบ อย่างเต็มตัว แต่กำไรและเงินลงทุนในธุรกิจทั้งสองถูกหมุนเวียนร่วมกัน ในธุรกิจอันหนึ่งอาจมีองค์ประกอบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้ง “ใน” และ “นอก” ระบบ อยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เช่น ธุรกิจการผลิตบางอย่างของพ่อค้าชาวเชียงใหม่การจดทะเบียนในรูปของบริษัท มีการจ่ายภาษี แต่ยังคงจัดซื้อวัสดุดิบบางอย่างจาก “พ่อค้ารายย่อย” ที่รวมรวมจัดซื้อสินค้าที่ผลิตด้วยเครื่องข่ายแรงงานรับซ่อม และเงินที่นำมาลงทุนในบริษัทนั้นอาจมาจากภาระภาษีสมทุนจากการตั้งกล่าวประกอบกับการภูมิภาคในชุมชน ตรวจสอบเท่าที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่ถูกควบคุมและจำกัดโดยรัฐ ยังมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบบางประการ และตรวจสอบเท่าที่ “พ่อค้ารายย่อย” ยังมี

ทักษะและความชำนาญบางอย่าง ที่พ่อค้ารายใหญ่ที่ค้าขายในรูปของบริษัททำได้ไม่ดีเท่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจของพ่อค้ารายใหญ่ เช่น “นายทุนนิยมการเมือง” ที่อยู่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐให้การยอมรับสนับสนุนและให้ความช่วยรวม ก็ยังต้องการพึงพา “พ่อค้ารายย่อย” และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐไม่ได้ให้ความช่วยรวมนัก เพื่อให้สามารถแข่งขันได้ “ใน” ตลาดทุนนิยมเสรีที่มีรัฐกำกับควบคุม

หากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” ระบบ ยังต้องพึ่งพิงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ เหตุใดรัฐ หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ซึ่งเป็นพ่อค้ารายใหญ่ของรัฐ จึงไม่ให้การสนับสนุนหรือให้ความช่วยรวม

รัฐ กำกับการค้า “นอก” ระบบการควบคุมของรัฐ: ความขัดแย้งและความร่วมมือของรัฐ

จากการพิจารณาเบรียบเทียบมิติบางอย่างของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่อยู่ “ใน” และ “นอก” ระบบตลาดที่ถูกกำกับควบคุมโดยรัฐ จะเห็นว่าความได้เบรียบบางประการของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่อยู่ “นอก” ระบบ เช่น ต้นทุนที่ต่ำ และความสามารถในการแข่งขัน มาจากเงื่อนไขที่ว่ากิจกรรมนั้นไม่ได้อยู่ภายใต้กฎระเบียบของสถาบันถึงแม้รัฐจะไม่ได้ให้ความช่วยรวมกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าว แต่รัฐ หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ของรัฐ ซึ่งเป็นพ่อค้ารายใหญ่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุมอยู่ ก็ต้องการใช้ประโยชน์จากการได้เบรียบตรงนั้น หากรัฐ หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ของรัฐ ปรับให้กิจกรรมดังกล่าวมีอยู่ภายใต้กฎระเบียบเดียวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ที่รัฐให้ความช่วยรวม โอกาสที่จะตัดวงผลประโยชน์จากความได้เบรียบดังกล่าวก็จะหมดไป เช่น หากไม่มีการจ้างแรงงานรับช่วงภาคฤดู หรือการซื้อขายวัสดุคงคลังของ “พ่อค้ารายย่อย” มีราคาสูงขึ้น การผลิตของ “นายทุนนิยมการเมือง” ซึ่งเคยพึ่งพาผลผลิตของแรงงานและวัสดุคงคลังเหล่านั้น แม้โดยทางอ้อม ก็จะมีต้นทุนที่สูงขึ้น ทำให้ความสามารถในการแข่งขันได้ในตลาดระหว่างประเทศลดลง ในทางกลับกัน หากรัฐ หรือ “นายทุนนิยมการเมือง” ของรัฐ ให้ความช่วยรวมกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าว ซึ่งมีความได้เบรียบเชิงเบรียบเทียบ “พ่อค้ารายย่อย” เหล่านั้น ก็อาจค้าขายได้อย่างสะดวก จนเติบโตมาเป็นคู่แข่งทางการค้าคนสำคัญ เช่น หากฟอร์ม เช่นคอลเซอร์วิสต์ ไม่ได้เป็นฐานการผลิตหรือขายสินค้าให้กับ “นายทุนนิยมการเมือง” ซึ่งเป็นเจ้าของบริษัทสังกัด ออก แต่ขายตรงให้กับบริษัทหน้าเข้าในต่างประเทศ เชาก็จะได้กำไรมากกว่า และอาจเข้ามาแทนที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ในที่สุด กล่าวคือ การที่ “พ่อค้ารายย่อย” สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับ “นายทุนนิยมการเมือง” แสดงว่า “พ่อค้ารายย่อย” อยู่ในสถานภาพที่มีความได้เบรียบในการแข่งขันกับ “นายทุนนิยมการเมือง” ด้วยเหตุนี้ การสร้างความไม่ชอบธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อาจเป็นคู่แข่งของ “นายทุนนิยมการเมือง” ของรัฐ ซึ่งเป็นพ่อค้ารายใหญ่ จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ “นายทุนนิยมการเมือง” ยังสามารถหาประโยชน์จากกิจกรรมเหล่านั้นอยู่ แต่ป้องกันไม่ให้ผู้ประกอบกิจกรรมเหล่านั้นได้รับการสนับสนุน และเติบโตขึ้นมาเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” คนใหม่ และทำลายอำนาจของ “นายทุนนิยมการเมือง” คนเดิม

ผาสุกและคริส กล่าวถึงการเริ่มต้นของนักธุรกิจหัวเมืองต่างจังหวัด ที่มาจากการทำธุรกิจที่ “นายทุนนิยมการเมือง” เองก็ให้การสนับสนุน เพราะได้ประโยชน์จากธุรกิจนั้น แต่ต่อมามีนักธุรกิจหัวเมืองต่างจังหวัดเหล่านั้น ได้ผันตัวมาเป็นนักการเมืองท้องถิ่น และนักการเมืองระดับชาติในเวลาต่อมา และท้ายทายอำนาจศักดินาภูมิปีโนระดับชาติจากกรุงเทพฯ มิติด้านลบของธุรกิจเหล่านั้นกลับถูกเน้นย้ำ และความช่วยรวมถูกกดดัน

“ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของหัวเมืองและโอกาสที่จะทำธุรกิจผิดกฎหมายแต่ได้กำไรสูงทำให้นักธุรกิจห้องถินที่เริ่มต้นจากทุนจำนวนน้อยสะสมความมั่งคั่งได้ในระยะเวลาอันสั้น แต่ผู้ที่ประสบความสำเร็จเหล่านี้มักต้องได้รับความปากบ่องให้พ้นเงื่อมมือกฎหมายและคู่แข่ง นั่นหมายถึง ต้องมีพรรคพวกรและสร้างพันธมิตรอย่างกว้างขวาง...จากเส้นสายฝ่ายทหาร...ฝ่ายข้าราชการพลเรือน ทหาหรือตัวรัวระดับสูงในท้องถิน... การมีเส้นสาย...จึงเปิดโอกาสให้นักธุรกิจเสนอค่าตอบแทนให้กับข้าราชการเหล่านี้เพื่อให้ช่วยคุ้มครองหรือช่วยเหลือ... คำว่า “เจ้าพ่อ” ถูกใช้เรียกนักธุรกิจชั้นนำที่ใช้ความรุนแรงหรือมีธุรกิจผิดกฎหมาย...แสดงให้เห็นว่า ผู้มีอิทธิพลหรือคนดังของท้องถินมีอำนาจพิเศษเหนือกฎหมาย... ผู้คนในกรุงเทพฯ รังเกียจการทำธุรกิจแบบไม่โปร่งใสของนายทุนห้องถิน [เพราะ] คนดังห้องถินแปรเปลี่ยนอำนาจทางเศรษฐกิจและอิทธิพลห้องถินของตนให้เป็นอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการในระดับจังหวัดและระดับชาติ ” (พาสุกและคริส 2539: 567-570: ย้ำเอง)

ไม่ว่าจะเป็นในกรณีของคลาช(es)และกุญแจ หรือนักธุรกิจต่างจังหวัดในประเทศไทย ทราบเท่าที่ “พ่อค้ารายย่อย” ที่ทำงานในระบบเศรษฐกิจที่อยู่ในภาคที่ “ไม่เป็นทางการ” ยังสามารถอื้อประโชน์ต่อ “นายทุนนิยมการเมือง” ที่อยู่ในรัฐ โดยไม่ท้าทายอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของคนกลุ่มนี้ รัฐก็จะให้ความร่วมมือกับพ่อค้า “นอก” ระบบให้เจริญเติบโตต่อไปได้ แต่ถ้าเมื่อใด “พ่อค้ารายย่อย” เริ่มกล้ายมาเป็นคู่แข่งทางเศรษฐกิจและคู่แข่งทางการเมือง “นายทุนนิยมการเมือง” เหล่านั้น ก็จะนำเสนอด้วยความไม่ชอบธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบ เพื่อควบคุมการขยายฐานอำนาจของพ่อค้า “นอก” ระบบทันที การเลือกที่จะนิ่งเฉย หรือเลือกที่จะดำเนินการกระทำเดียวแก้ สะท้อนให้เห็นว่า ความชอบธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจขั้นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ถูกนิยามขึ้นมาในเงื่อนไขหนึ่ง เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือการเมืองบางอย่างของผู้นิยาม ในทำนองเดียวแก้ ภาระด้วยค่าคุ้มครอง อาจเป็น “สิทธิพิเศษ” ทางการค้าที่มีความชอบธรรม หรือเป็น “การหลีกเลี่ยงภาษี” ก็ได้ ขึ้นอยู่กับการนิยามของผู้เก็บค่าคุ้มครอง ดูเหมือนว่า ทราบได้ที่ผู้มีบทบาทในการกำหนดกฎหมายและนโยบายรัฐ ยังมีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรัฐ ในฐานะที่เป็นพ่อค้าคนหนึ่ง การเลือกปฏิบัติต่อพ่อค้ากลุ่มต่างๆ และต่อข้อกำหนดกฎหมายที่มีผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ก็จะยังคงอยู่

Diaspora กับการค้าของรัฐ (State Mercantilism)

ตั้งแต่ตอนต้นของหนังสือเล่มนี้ ที่เราเริ่มพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพ่อค้าต่างชาติ เราได้พิจารณา รัฐ ในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสนใจในการค้าขายระหว่างรัฐและมีอำนาจ รวมทั้งได้พิจารณาผู้มีอำนาจ ปกครองในรัฐ ในฐานะที่เป็นพ่อค้าคนหนึ่ง การค้าและการเมืองเป็นสิ่งที่ถูกแยกออกจากกันได้หรือไม่

นักประวัติศาสตร์ Sanjay Subrahmanyam (1992; 2003) ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการค้าและการสร้างรัฐว่า ในมุมมองของรัฐ พ่อค้า้นักธุรกิจคือกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการนำความมั่งคั่งมาสู่รัฐ และสังคม อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้ปกครองรัฐเป็นพ่อค้า้นักธุรกิจด้วย การตักตวงผลประโยชน์จากการค้า โดยเฉพาะเพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นปกครอง ก็อาจนำมาสู่การบั่นทอนศักยภาพของการค้า ในการนำความมั่งคั่งมาสู่รัฐ การพัฒนาสังคม และการกระจายความมั่งคั่งไปสู่สมาชิกในสังคม เนื่องจากการค้าขายเป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่อาจจำกัดอยู่แต่เพียงภายในสังคมท้องถิน ฐานสำคัญอีกครั้งหนึ่งของการทำการค้า คือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ

กับชุมชนของพ่อค้าต่างชาติ (Trade Diaspora) ไม่ว่าชุมชนนั้นจะเป็นพ่อค้าระยะไกล หรือนักธุรกิจในระดับนานาชาติ ที่เข้ามาค้าขายในดินแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐต่างๆ ประเด็นที่สำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพ่อค้าต่างชาตินี้ คือ หากรัฐมีส่วนได้ส่วนเสียในฐานะที่เป็นพ่อค้าคนหนึ่ง (state mercantilism)³ ไม่ว่ารัฐนั้นจะเป็นรัฐสมบูรณ์ตามสิทธิวิริยะที่กษัตริย์และขุนนางเป็นพ่อค้ารายใหญ่ หรือรัฐประชาธิปไตยที่มีนักการเมืองเป็นนักธุรกิจ รัฐจะสามารถรักษาความเป็นกลาง ในการตัดสินใจที่เกี่ยวกับการค้ากับพ่อค้าต่างชาติ เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม ได้หรือไม่

Subrahmanyam (1992) ศึกษาเบรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพ่อค้ากลุ่มต่างๆ ในรัฐอาณาจักรในมหาสมุทรอินเดียระหว่างศตวรรษที่ 15-18 ซึ่งเป็นยุคสมัยที่รัฐในเอเชียมีความรุ่งเรืองทางการค้าระหว่างประเทศเข้าชี้ให้เห็นว่า ในรัฐการค้า (mercantile state) ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ผู้ปกครองรัฐมีส่วนได้ส่วนเสียกับการค้าในฐานะที่เป็นพ่อค้ารายใหญ่ เช่น สุลต่านของรัฐมัลดีฟและรัฐเอเดน ผู้ปกครองมักเป็นพันธมิตรและมีผลประโยชน์ทางการค้าร่วมกับพ่อค้าบางกลุ่ม เพื่อแลกกับการเมืองบทบาททางการเมืองของกลุ่มพ่อค้าเหล่านั้น ในขณะเดียวกัน สุลต่านทั้งสองก็มีความขัดแย้งกับพ่อค้าบางกลุ่ม เพราะการผูกขาดทางการค้าของผู้ปกครองทำให้พ่อค้าที่ไม่ได้เข้ามาสามิกัดถูกกีดกันทางการค้า ดังนั้นการบริหารราชการอย่างตรงไปตรงมาเพื่อประโยชน์ของสังคมในรัฐเหล่านี้ จึงเป็นไปได้ยาก

ในทางตรงกันข้าม ผู้ปกครองอาณาจักรอุดติโนมานในศตวรรษที่ 17 ได้วางมือจากการเมืองประโยชน์จาก การค้า และปล่อยให้การค้าเป็นกิจกรรมของพ่อค้าเท่านั้น อย่างไรก็ตาม Subrahmanyam ก็ชี้ให้เห็นด้วยว่า การรักษาความเป็นกลางทางการค้าของสุลต่านอุดติโนมาน ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของกลุ่มพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายในอาณาจักรด้วย กล่าวคือ พ่อค้าที่มาค้าขายส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มพ่อค้าชาวบวช ชาวอาرمเนียน ที่สนใจที่จะสร้างเฉพาะความมั่งคั่งจากการค้า พ่อค้าเหล่านี้ยินดีจ่ายภาษีให้รัฐ เมื่อรัฐอำนวยความสะดวกด้วยการเข้ามาค้าขายของเขากับชุมชนของพ่อค้าต่างชาติในดินแดนจะเป็นอิสระจากการสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองกับผู้ปกครองในท้องถิ่น หรือเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้หรือไม่ ในงานของ Curtin (1984) ที่ศึกษาเบรียบเทียบการค้าระหว่างสังคมวัฒนธรรมของชุมชนพ่อค้าระยะไกลกลุ่มต่างๆ ในแต่ละช่วงของประวัติศาสตร์ เข้าพิจารณาการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างพ่อค้ากับคนในท้องถิ่น โดยจำกัดอยู่เพียงแค่การสร้างความสัมพันธ์ของพ่อค้ากับชาวบ้านคนธรรมดามัณฑ์ เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และเพื่อที่จะให้พันธมิตรในท้องถิ่นช่วยเอื้อประโยชน์ในการค้าขาย แต่ในงานศึกษาเกี่ยวกับชุมชนพ่อค้าชาวอาหรับจากเบอร์เกย Subrahmanyam (1992) ชี้ให้เห็นว่า การสร้างพันธมิตรในท้องถิ่นกับคนในระดับผู้ปกครองก็เกิดขึ้นได้เช่นกัน เพราะความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับรัฐ จะช่วยเอื้อประโยชน์ในการค้าขายของพ่อค้า รวมทั้งการเข้ามาเมืองบทบาททางการเมืองของพ่อค้า ซึ่งจะสัมพันธ์กับการเมืองประโยชน์ทางการค้าด้วย

³ ดูรายละเอียดของกรอบคิดนี้เพิ่มเติมใน Bayly 1989 และ Subrahmanyam 1995

ในอดีต เรายได้เห็นบทบาททางการเมืองของพ่อค้าที่เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับคนในระดับผู้ปกครอง โดยการใช้อำนาจทางการเมืองที่เหนือกว่า เพื่อเข้ามามีอิทธิพลเหนือผู้ปกครองท้องถิ่น นั่นคือกรณีการสร้างรัฐอานา นิคมของพ่อค้าจากโปรตุเกส อังกฤษ และเนเธอร์แลนด์ การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (เชิงอำนาจ) ในระดับรัฐ ตรงนี้ ได้ເຊື່ອປະໂຍບນີ້ເປັນອຍ່າງມາກົດອຳນວຍພົບຕົ້ນ Estodo da India, English East India Company, และ Dutch VOC การມືບທັບທາງທາງການມືອງເໜື່ອຜູ້ນໍາໃນທ້ອງຄົນ และການເປັນຜູ້ນໍາທາງການມືອງໃນ ລະດັບນານາชาຕີ ຂ່າຍເຂົ້າໃຫ້ພົບຕົ້ນລຸ່ມນີ້ຕັດຕະວົງພົບປະຍົບນີ້ຈາກການຕໍ່າໄດ້ສະດວກນາກຝຶ່ນ

ພົບຕົ້ນລຸ່ມນີ້ທີ່ເຂົ້າມາສ້າງຄວາມສັມພັນຮັບປັນໃນລະດັບຜູ້ປົກຄອງແລະເຂົ້າມາມືບທັບທາງທາງການມືອງໃນທ້ອງຄົນ ດືອ່ພົບຕົ້ນຫາວເປົ່ວເປົ່າເຊີຍທີ່ເດີນທາງໄປຕ້າຂາຍໃນມາຫາສຸມທຽບໃດໆແລະດີນແດນໃນເອເຂີຍຕະວັນອອກເຊິ່ງໄຕ້ ໃນຊ່າງ ວະກ່າງຄົດວຽກທີ່ 13-15 ແຕ່ໃນການສ້າງຄວາມສັມພັນຮັບປັນທ່າງສັງຄົມກັບຜູ້ປົກຄອງຮັສູ ພົບຕົ້ນຫາວເປົ່ວເປົ່າເຊີຍນີ້ເປົ່າໝາຍອື່ນ ອີກນອກເໜື້ອຈາກການຕ້າຂາຍແລະກາຮະສົມພົດກຳໄວ ນັ້ນຄື່ອງ ການສ້າງຮັສູອືສລາມ ໃນການສ້າງຮັສູອືສລາມ ພົບຕົ້ນຫາວເປົ່ວເປົ່າເຊີຍໄດ້ຜົນຜານວັດນອຽມອືສລາມເຂົ້າກັບວັດນອຽມທ້ອງຄົນ ແລະສົ່ງນັກບວିହାର ຜູ້ມີຄວາມຮູ້ ທ່ານ ແລະພົບຕົ້ນໄປຢັງຮັສູອືສລາມທີ່ເພິ່ນເກີດຂຶ້ນໃໝ່ ເພຣະເປົ່າໝາຍຂອງພົບຕົ້ນຫາວເປົ່ວເປົ່າເຊີຍຄືການຂໍຍາຍອືທີ່ພົດທາງວັດນອຽມແລະຄວາມ ດືດ ເພື່ອຜົນກຸ່ມຸນອື່ນໆເຂົ້າເປັນສ່ວນໜຶ່ງຂອງຮັສູອືສລາມ⁴ (Subrahmanyam 1992; Ho 2002a; 2002b)

หากຈະພິຈານາການຕ້າກັບການສ້າງຮັສູໃນຄົດວຽກທີ່ 21 ຈະເຫັນວ່າໝຸ່ມຸນພົບຕົ້ນຫາຕ່າງໆຈາກໄຫຼຸ່ງທີ່ເດີນທາງໄປຕ້າຂາຍໃນຕ່າງແດນ ກີ່ເປັນສ່ວນໜຶ່ງຂອງຮັສູທີ່ຕ້ອງການເຂົ້າມາມືບທັບທາງທາງການຕໍ່າແລະທາງການມືອງໃນງຸມງານຕ່າງໆຂອງໂລກ ນັ້ນຄື່ອງ ການສ້າງຮັສູເສົ່ວນິຍມປະເທົບໄຕຍ ເພື່ອຜົນກຸ່ມຸນຕ່າງໆເຂົ້າເປັນສ່ວນໜຶ່ງຂອງຕາດຖຸນິຍມເສົ່ວ ການສ້າງຮັສູຖຸນິຍມປະເທົບໄຕຍ ໄນໄດ້ໝາຍຄືການເຂົ້າມາຂອງພົບຕົ້ນຫາຕ່າງໆເທົ່ານັ້ນ ແຕ່ຍັງຮົມຄືກາຈັດສົງທ່ານ ນັກບວିହାରແລະຜູ້ມີຄວາມຮູ້ ເຊັ່ນ ຕັວແທນຈາກ World Bank, IMF, UN ໄປຢັງຮັສູເສົ່ວນິຍມປະເທົບໄຕຍທີ່ເພິ່ນເກີດຂຶ້ນໃໝ່ ເຊັ່ນ ເດີຍກັບກະບວນການສ້າງຮັສູອືສລາມ ນອກຈາກນັ້ນ ຜູ້ມີຄວາມຮູ້ແລະພົບຕົ້ນຫາຕ່າງໆທີ່ເຂົ້າມາໃນຢູ່ຂອງບຣິຫຼັກລົງຖຸນ້າໝາດ ກີ່ໄດ້ຜົນຜານວັດນອຽມຕ່າງໆເຂົ້າກັບວັດນອຽມທ້ອງຄົນ ເພື່ອຜົນກຸ່ມຸນອື່ນໆໃຫ້ເປັນສ່ວນໜຶ່ງຂອງຮັສູເສົ່ວນິຍມປະເທົບໄຕຍ ແລະການເຂົ້າມາມືບທັບທາງທາງການມືອງໃນທ້ອງຄົນຂອງພົບຕົ້ນລຸ່ມນີ້ ກີ່ເຂົ້າໃຫ້ການຕັດຕະວົງພົບປະຍົບນີ້ທີ່ໄຫຼຸ່ງຂຶ້ນ

ໃນການພິຈານາການສັມພັນຮັບປັນທ່າງການຕ້າກັບການສ້າງຮັສູ Subrahmanyam ເສັນອ້າຄາເຢີ່ງວ່າ ການຮັກຊາຄວາມເປັນກຸລາງຂອງຮັສູຫຼືຜູ້ປົກຄອງ ໃນການຕັດສິນໃຈທີ່ເກີ່ຍກັບການຕ້າກັບພົບຕົ້ນຫາຕ່າງໆ ເພື່ອປະຍົບນີ້ຂອງສັງຄົມໂດຍກວມ ເປັນລິ່ງທີ່ເປັນໄປໄດ້ຍາກ ມາກອນຫຼືອົກລຸ່ມບຸຄຄລໃນຮັສູຍັງມີສ່ວນໄດ້ສ່ວນເສີຍໃນຮູ້ນະທີ່ເປັນພົບຕົ້ນຫາຕ່າງໆພົບຕົ້ນລຸ່ມນີ້ໃນສັງຄົມ ແຕ່ຈາກການພິຈານາການຕໍ່າຮ່ວມ່ວ່າປະເທົບຈາກມຸມອອງຂອງພົບຕົ້ນ ດູ໌ເໝື່ອນວ່າກາຈະແຍກການຕໍ່າອອກຈາກການມືອງ ຜູ້ປົກຄອງຮັສູທ້ອງຄົນທີ່ຕ້ອງໄມ່ມືບທັບເປັນພົບຕົ້ນ ແລະພົບຕົ້ນຫາຕ່າງໆທີ່ຕ້ອງໄມ່ເປົ່າໝາຍທີ່ຈະເຂົ້າມາຈັດຕັ້ງຮັສູ ທ່ານການຕ້າກັບການມືອງມາຮົມກັນ ອະໄຈຈະເກີດຂຶ້ນ ຜູ້ປົກຄອງຮັສູທ້ອງຄົນທີ່ມືບທັບເປັນພົບຕົ້ນ ອາຈານໄມ່ມີຄວາມເປັນກຸລາງໃນການດຳເນີນໂຍບາຍທາງການຕໍ່າ ແລະການຕັດສິນໃຈເກີ່ຍກັບການຕໍ່າຈາກເປັນໄປເຈັກ

⁴ ດູ໌ຮາຍລະເຂົ້າໃຫ້ກັບທັບທາງຂອງຄະນະວາຊາຫຼຸດຂອງກັບຕໍ່ອົງຮັສູສຸລັຍມານແທ່ງຈັງວົງ Safavid (ຄ.ສ. 1666-1694) ທີ່ໄດ້ມາເຈືອນສັມພັນຮັບປັນ ແລະເພີ່ມພົບຕົ້ນຫາສາອືສລາມໃນກຸງຄົງຕົວຢູ່ອຸ້ນຍາ ສົມຍັດຕິຈົບຮອນນາຮາຍົນ ໃນ “ສຳເນົາກັບຕໍ່ອົງຮັສູສຸລັຍມານ” (ດີເຮກ 2545)

เพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นปักษ์ของ
ในขณะเดียวกัน หากพ่อค้าต่างชาติต้องการที่จะเข้ามาจัดตั้งรัฐ เพื่อใช้บท
บททางการเมืองในการดำเนินนโยบายทางการค้า เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน ในสถานการณ์นี้ ดู
เหมือนว่า พ่อค้าต่างชาติและผู้ปกครองประเทศอาจประสานประโยชน์ โดยการร่วมมือกันดำเนินนโยบายทางการค้า
เพื่อประโยชน์ของคนทั้งสองกลุ่ม หาก “นายทุนนิยมการเมือง” ห้องถิน และ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติร่วม
ตัวกัน การนำความมั่งคั่งมาสร้าง การพัฒนาสังคม และการกระจายความมั่งคั่งไปสู่สมาชิกในสังคม อาจเกิดขึ้นอย่าง
จำกัด

บทที่ 6 สรุป

เศรษฐกิจ “นอก” ระบบ: อำนาจภายในกลุ่มผู้เริ่มอำนาจ

การจับมือกันระหว่าง “นายทุนนิยม” ห้องถิน (รัฐ หรือผู้บริหารรัฐ ที่มีอาชีพเสริมเป็นพ่อค้า) กับ “นายทุนนิยม” ต่างชาติ (พ่อค้าที่ต้องการเข้ามาเมืองทบทวนทางการเมืองในรัฐที่เข้าไปค้าขาย) ทำให้ “พ่อค้ารายย่อย” ตกเป็นเหยื่อของความไม่เป็นธรรมใช่หรือไม่ “พ่อค้ารายย่อย” อาจตกเป็นเหยื่อของความไม่เป็นธรรม แต่เขาก็ไม่ใช่เหยื่อรายสุดท้าย ที่อยู่ส่วนล่างสุดของห่วงโซ่ของการค้าเบรียบ

“พ่อค้ารายย่อย” ในห้องถิน อาจผันตัวมาเป็นพ่อค้ารายใหญ่ขึ้น และกลายมาเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” ได้ในที่สุด แต่กระบวนการนี้ก็มีความยากลำบาก จากกรณีของพ่อค้าชาวโธร่อง จะเห็นได้ว่าหากพ่อค้าชาวโธร่องต้องการลงทุนขนาดใหญ่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ได้รับความชอบธรรมจากรัฐ การสะสมทุนขนาดใหญ่โดย “พ่อค้ารายย่อย” ที่ทำการค้าขนาดเล็ก เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ดังนั้นการระดมทุนขนาดใหญ่ ที่มีต้นทุนต่ำ จากธุรกิจที่มีความเสี่ยงสูง จึงเป็นทางเลือกหนึ่ง ในทางเลือกที่ไม่มากนัก ของการขยายเข้ามาทำธุรกิจ “ใน”ระบบ อันจะทำให้การค้าของพ่อค้าได้รับความชอบธรรมมากขึ้น และพ่อค้ามีสถานภาพใกล้เดียงกับ “นายทุนนิยมการเมือง” คนอื่นในสังคม นอกจากระบวนการสะสมทุนที่มีความเสี่ยงแล้ว “พ่อค้ารายย่อย” ยังต้องสะสมทุนจากการซื้อรีดแรงงานเพิ่มขึ้น จากตลาดแรงงานที่อยู่ “นอก” การกำกับควบคุมดูแลของรัฐ ในบางครั้ง “พ่อค้ารายย่อย” อาจต้องซื้อรีดแรงงานของตัวเองด้วย ดังเช่นพ่อค้าพลอย หรือพ่อค้าชาวโธร่องคนอื่นๆ ที่ต้องจากบ้านไปต่างแดนและทำงานหามรุ่งหามค่ำ ท่ามกลางความเครียดจากการถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ และจากความชัดแย้งทางศีลธรรมภายใต้พ่อค้าเอง

เราไม่สามารถปฏิเสธความไม่เป็นธรรมของการซื้อรีดส่วนเกินแรงงานโดย “พ่อค้ารายย่อย” ในตลาดแรงงาน “นอก” ระบบ อย่างไรก็ตาม “นายทุนนิยมการเมือง” ซึ่งค้าขาย “ใน” ตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐให้ความชอบธรรมและสนับสนุน ก็เป็น “ผู้บริโภค” แรงงาน “นอก” ระบบเหล่านั้นด้วย ผ่านการซื้อขายสินค้าของ “พ่อค้ารายย่อย” ซึ่งเป็นฐานการผลิตต้นทุนต่ำให้กับ “นายทุนนิยมการเมือง” ซึ่งต้องการรักษาความสามารถในการแข่งขันในตลาดทุนนิยมเสรีระหว่างประเทศ ทราบเท่าที่ยังมีตลาด “ใน” ระบบทุนนิยมเสรี ซึ่งตอบแทนผู้ที่ผลิตสินค้าได้ในราคากถูกที่สุด ให้อยู่รอดได้ในสังคม ความต้องการสินค้าต้นทุนต่ำและการซื้อรีดส่วนเกินแรงงานโดย “พ่อค้ารายย่อย” ในตลาดแรงงาน “นอก” ระบบ ก็จะยังคงอยู่ หากกลไกของตลาดทุนนิยมเสรีไม่ถูกกำกับแทรกแซงโดยรัฐ

สำหรับ “พ่อค้ารายย่อย” ต่างชาติที่เดินทางไปค้าขายในต่างแดน การผันตัวมาเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” ระหว่างประเทศ อาจเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนห้องถินที่เป็นชาวบ้านคนธรรมดามั่น เพราในขณะที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติสามารถสร้างความสัมพันธ์ได้โดยตรงกับผู้ปกครองรัฐในต่างแดน เพื่อประสานผลประโยชน์ร่วมทางการค้า จากการเป็นคู่ค้าที่ร่วมรายและมีบารมี “พ่อค้ารายย่อย” อาจต้องเริ่มกระบวนการเช่นเดียวกันนั้นกับชาวบ้านห้องถินในสังคม ยกเว้นแต่ว่า “พ่อค้ารายย่อย” จะสามารถเชื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือทางการเมืองให้กับผู้ปกครองรัฐได้โดยตรง เช่นในกรณีของพ่อค้าชาวจีนอีกด้วย แต่การที่ “พ่อค้ารายย่อย” ใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อประโยชน์ทางการค้า กลับถูกมองว่าเป็นการ “เดินอ้อม” ข้อกำหนดหรือ

กฎหมายของรัฐ เพื่อประโยชน์ของตัวเอง
ประสานผลประโยชน์ร่วมจากการค้า เช่น กับเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นสิ่งที่ไม่ได้รับความชอบธรรม
เพื่อข้างถึงความไม่ชอบธรรมของการหลักเลี้ยงการจ่ายค่าดุมครองให้กับรัฐ คือ การหลักเลี้ยงการจ่ายภาษีเพื่อบำรุง
รัฐนั้น เป็นการเบียดเบียนสังคม

ประเด็นนี้อาจมีความเป็นจริง หากการเก็บภาษีคือกลไกการกระจายรายได้ที่แท้จริงของสังคม นั่นคือ เมื่อรัฐสามารถเก็บภาษีจากคนในสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน ตามสัดส่วนของรายได้ และเมื่อภาษีของรัฐถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ร่วมของคนในสังคมอย่างแท้จริง แต่ในความเป็นจริง รัฐได้ “เลือก” เก็บภาษีจากเฉพาะคนบางกลุ่มในสังคมเท่านั้น “นายทุนนิยมการเมือง” ห้องถินและ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีรายได้มากที่สุดในสังคม มักได้รับยกเว้นภาษีมากที่สุดด้วย โดยเหตุผลที่รัฐอ้างก็คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มนี้ คือ กิจกรรมที่ทำให้เกิดรายได้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของรัฐชาติมากที่สุด ดังนั้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของ “นายทุนนิยมการเมือง” เหล่านี้จึงควรได้รับการสนับสนุน เช่น ในรูปของการได้รับยกเว้นภาษี และการได้รับยกเว้นภาษีเหล่านี้ก็ได้รับความชอบธรรมจากรัฐและสังคมด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า คนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ได้มองว่า การหลักเลี้ยงการจ่ายค่าดุมครองให้กับรัฐท่องถิน ที่อยู่ในรูปของข้อตกลงทางการค้า เช่น GATT (General Agreement on Tariff and Trade), AFTA (Asian Free Trade Agreement), IOR-ARC (Indian Ocean Rim Association for Regional Co-operation), และ APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation) เพื่อให้สัมพันธ์ทางการค้าแก่ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติบางกลุ่ม เป็นการหลักเลี้ยงการจ่ายภาษีเพื่อบำรุงรัฐ และเป็นการเบียดเบียนสังคม

หากจะกล่าวถึงบทบาทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ในการขัดขวางกลไก “ใน” ตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐต้องการสนับสนุนส่งเสริมให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์ของคนในสังคม ประเด็นนี้อาจมีความเป็นจริงอยู่บ้างในบางส่วน กล่าวคือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม อาจมีบทบาทในการขัดขวางกลไก “ใน” ตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐต้องการสนับสนุนจริง เพราะถึงแม้ว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบ จะมีความเกี่ยวพันเข้มข้นกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” ระบบ แต่การตลาดที่รัฐกำกับควบคุม เนื่องจากตลาด “นอก” ระบบมีความได้เปรียบตลาด “ใน” ระบบบางประการ แต่การประมวลข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” ระบบ อาจทำได้อย่างจำกัดและไม่สมบูรณ์

แต่เมื่อพิจรณ์ที่อาจจะไม่เป็นความจริง คือ ตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐต้องการสนับสนุนส่งเสริมให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นตลาดที่เสรี และเป็นตลาดที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของคนในสังคมจริงหรือไม่ จากตัวอย่างการวิเคราะห์ของ Steensgaard เกี่ยวกับบทบาทของบริษัทตะวันตกในสมัยอาณานิคม เราได้เห็นแล้วว่า พ่อค้าสามารถใช้ฐานอาชญากรรมเมือง เพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างราคាសินค้าในตลาด ในลักษณะที่ทำให้พ่อค้านั้นมีความได้เปรียบในการแข่งขัน จนกลายเป็นพ่อค้ารายใหญ่ที่มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ และสามารถควบคุมโครงสร้างราคางานค้าในตลาดนั้นได้มากขึ้น จะเห็นได้ว่า หากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในตลาดเสรี ยังไม่มีความเป็นอิสระจากความสัมพันธ์ทางการเมือง ตลาดนั้นก็จะยังไม่สามารถรักษาสภาพภาวะแข่งขันอย่างเสรีได้ และการผูกขาดทางการค้าจากผู้มีฐานอำนาจทางการเมืองก็จะเกิดขึ้น ผลกระทบ ตลาดทุนนิยมเสรี ที่ควรจะเป็นตลาดที่มีการแข่งขันอย่าง

เสรีจากการผูกขาดทางการค้า เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม ในความเป็นจริงคือตลาดที่ “นายทุนนิยมการเมือง” เป็นผู้ได้ประโยชน์สูงสุด ดังนั้น หากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม มีบทบาทในการขัดขวางกลไก “ใน” ตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐต้องการสนับสนุน “นายทุนนิยมการเมือง” ที่เป็นพ่อค้ารายใหญ่ “ใน” ระบบตลาดทุนนิยมเสรีนั้น คือผู้ที่ได้รับผลกระทบมากกว่าคนอื่นในสังคม

จากที่กล่าวข้างต้น จะเห็นว่า มิติทางด้าน吕布ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบการควบคุมของรัฐ มีสองประการคือ 1.) เบี้ยดเบี้ยนคนในสังคม 2.) เบี้ยดเบี้ยน “นายทุนนิยมการเมือง”

การชูดรีดส่วนเกินแรงงานในตลาดแรงงาน “นอก” ระบบ ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ใช้แรงงานจริง การใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อ “เดินอ้อม” ข้อกำหนดกฎหมาย ทำให้รัฐ疏忽เสียรายได้จำนวนหนึ่งซึ่งรัฐอาจนำไปใช้จ่ายเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ก็อาจมีบทบาทในการขัดขวางกลไก “ใน” ตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐต้องการสนับสนุนจริง อย่างไรก็ตาม มิติทางด้าน吕布ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบการควบคุมของรัฐ ดังกล่าวข้างต้น เป็นเพียงแค่ความจริงด้านเดียว

ความจริงอีกด้านหนึ่ง คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม มีผลกระทบในด้าน吕布ต่อ “นายทุนนิยมการเมือง” ด้วย จากการที่ “พ่อค้ารายย่อย” อาจเป็นคู่แข่งทางการค้าคนสำคัญของ “นายทุนนิยมการเมือง” จากที่กล่าวในตอนต้น เรายังเห็นว่า ตลาดของ “พ่อค้ารายย่อย” เป็นตลาดที่ “นายทุนนิยมการเมือง” เข้าถึงได้อย่างจำกัด เพราะ 1.) ทักษะ ความรู้ ความสามารถบางประการ อันสัมพันธ์กับการเป็น “พ่อค้ารายย่อย” ทำให้ตลาดของ “พ่อค้ารายย่อย” ต่างจากตลาดของ “นายทุนนิยมการเมือง” 2.) ในบางครั้ง “นายทุนนิยมการเมือง” ไม่ต้องการเสี่ยงเข้าไปทำงานในตลาดที่อยู่ “นอก” ระบบที่รัฐกำกับควบคุม ซึ่งเป็นตลาดที่ “พ่อค้ารายย่อย” มีความได้เปรียบ “นายทุนนิยมการเมือง” จากการชูดรีดแรงงาน จากการเบี้ยดเบี้ยนสังคม หรือจากการเอาเปรียบคนที่มีอำนาจในการต่อรองน้อยกว่า “พ่อค้ารายย่อย” ดังนั้น “นายทุนนิยมการเมือง” จึงเข้าถึงตลาดเหล่านี้ผ่าน “พ่อค้ารายย่อย” อีกทีหนึ่ง แต่การทำงานในตลาดเหล่านี้ ทำให้ “พ่อค้ารายย่อย” มีความได้เปรียบ “นายทุนนิยมการเมือง” และหากลายมาเป็นคู่แข่งทางการค้าคนสำคัญของ “นายทุนนิยมการเมือง” ในทำนองเดียวกันการ “เดินอ้อม” ข้อกำหนดกฎหมายของรัฐ เช่น การได้รับ “สิทธิพิเศษ” ทางการค้าอย่างไม่เป็นทางการจากเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้การเลือกให้สิทธิพิเศษทางการค้าจากข้อตกลง เช่น GATT และ AFTA กับ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติบางกลุ่ม ซึ่งเข้ามาประสบประโยชน์อย่างมากกับ “นายทุนนิยมการเมือง” ท่องถิ่น หมดความพิเศษลง และ “พ่อค้ารายย่อย” สามารถแข่งขันได้มากขึ้นกับ “นายทุนนิยมการเมือง”

เหตุที่ได้กล่าวว่า การให้ความชอบธรรมกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” ระบบการควบคุมของรัฐ และการสร้างความไม่ชอบธรรมให้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบการควบคุมของรัฐ เป็นการกระบวนการนิยามของ “นายทุนนิยมการเมือง” เพื่อแยกแยะความแตกต่างระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ต้องการสนับสนุน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ต้องการกีดกัน ก็เพราะว่า

1.) “นายทุนนิยมการเมือง” ได้เลือกนำเสนอเฉพาะมิติด้านการเบี้ยดเบี้ยนสังคมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบ เพื่อปิดบังมิติด้านการเบี้ยดเบี้ยน หรือการเป็นคู่แข่ง “นายทุนนิยมการเมือง” 2.) “นายทุนนิยมการ

เมือง” เลือกนำเสนอภาพการเบี่ยดเบียนสังคมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบ เอกภาระในสถานการณ์ที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ได้ประโยชน์ เพื่อ “นายทุนนิยมการเมือง” ยังเป็น “พ่อค้ารายย่อย” ก็เคยใช้กระบวนการตั้งกล่าว เพื่อสะสมทุนของตนจนได้เดาได้มาเป็น “นายทุนนิยมการเมือง” ในที่สุด 3.) “นายทุนนิยมการเมือง” เลือกนำเสนอภาพการเบี่ยดเบียนสังคมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุมเท่านั้น ในขณะที่การเบี่ยดเบียนสังคมในลักษณะเดียวกัน จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม และต้องการสนับสนุน ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปด้วย กล่าวคือ “นายทุนนิยมการเมือง” เองก็หาประโยชน์จาก การชุดรีดส่วนเกินแรงงานที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม โดยทำผ่าน “พ่อค้ารายย่อย” เพราะ “นายทุนนิยมการเมือง” เองก็ต้องการผลิตสินค้าและบริการด้วยต้นทุนที่ต่ำที่สุดเพื่อให้แข่งขันได้ “ใน” ตลาดที่รัฐกำกับควบคุม สำหรับการใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อประสานประโยชน์ร่วมทางการค้า ก็เป็นสิ่งที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ทำอยู่เสมอ การจับมือกับ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติส่วนใหญ่ เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ร่วมของคนทั้งสองกลุ่ม มากกว่าผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม และสุดท้าย การขัดขวางกลไกของตลาดทุนนิยมเสรี เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน ก็เป็นสิ่งที่ “นายทุนนิยมการเมือง” ทำอยู่เสมอ และทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีฐานอำนาจจากการเมืองรองรับอยู่

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า “นายทุนนิยมการเมือง” มีความได้เปรียบ “พ่อค้ารายย่อย” เพราะ “นายทุนนิยมการเมือง” มีอำนาจในการนิยามความถูกผิด และความชอบธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อประโยชน์ของตน และในขณะเดียวกัน ก็ยังสามารถตักแตงผลประโยชน์จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของ “พ่อค้ารายย่อย” ซึ่ง “นายทุนนิยมการเมือง” เองก็ไม่ได้ให้ความชอบธรรม อย่างไรก็ตาม “พ่อค้ารายย่อย” ก็ยังอยู่ได้จากการเอาเปรียบคนที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่า และจากการเก็บเกี้ยวผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่อาจเป็นของสังคมส่วนรวม

ปัญหาของเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ และการกำกับควบคุมระบบเศรษฐกิจใช่หรือไม่

เนื่องจากปัญหาต่างๆ ซึ่งมักถูกยกขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความไม่ชอบธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ก็เป็นสิ่งที่คงอยู่ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม และต้องการสนับสนุนด้วย เช่นกัน คงยกที่จะกล่าวได้ว่า ปัญหาต่างๆเหล่านี้ คือ ปัญหาของเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ

เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การเอาเปรียบทางแรงงาน และการเบี่ยดเบียนสังคมในมิติต่างๆดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบที่รัฐกำกับควบคุม คือสิ่งที่ไม่เป็นความจริง อย่างไรก็ตาม การเอาเปรียบทางแรงงาน และการเบี่ยดเบียนสังคมในลักษณะเดียวกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม และต้องการสนับสนุนด้วย ดังได้กล่าวข้างต้น ดังนั้น ต้นตอที่แท้จริงของปัญหา จึงไม่น่าจะมาจากสาเหตุที่ว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านั้นอยู่ “นอก” เนื้อการกำกับควบคุมโดยรัฐ ถึงแม้ทางเราจะสามารถทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ให้หายไปได้อย่างหมดสิ้นจากสังคม ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม ปัญหาต่างๆเหล่านี้ก็จะยังคงอยู่ เพราะการเอาเปรียบทางแรงงาน และการเบี่ยดเบียนสังคมในมิติต่างๆ ในลักษณะเดียวกับที่รัฐมองว่าเป็นปัญหาของเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วย “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม และต้องการสนับสนุน

แต่ในทางความเป็นจริง หากไม่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ก็คงไม่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ทั้งนี้เพรเวกิจกรรมทางเศรษฐกิจในทั้งสองภาค มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกออกไม่ได้โดยสิ้นเชิง นายทุนนิยมการเมือง” ผู้ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ยังต้องการพึ่งพาภารกิจกรรมทางเศรษฐกิจของ “พอค้ารายย่อย” ที่อยู่ “นอก” ระบบ เพื่อให้สามารถแข่งขันได้ “ใน” ระบบตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐกำกับควบคุม ดังที่ได้พิจารณาแล้ว และนี่คือสาเหตุที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ยังไม่หายไปจากสังคม

ในขณะที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ “ใน” ระบบ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ “นอก” ระบบ ยังมีความเกี่ยวพันกันและยังเป็นองค์ประกอบของระบบเศรษฐกิจเดียวกัน เมื่อมีการนิยามเพื่อแยกแยะความแตกต่าง โดยการเลือกให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างมีความชอบธรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เหลือ ก็จะต้องมีความไม่ชอบธรรม ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า เราไม่ควรนิยามแยกแยะความแตกต่างระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความชอบธรรมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่มีความชอบธรรม แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า ใครคือผู้นิยาม และการนิยามแยกแยะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของใคร

หากผู้บริหารปักครองรัฐ ไม่ใช่พ่อค้า แต่เป็นเพียงแค่นักการเมือง การออกแบบกฎหมายและกำหนดนโยบายของรัฐ รวมทั้งการนิยามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความชอบธรรมกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่มีความชอบธรรม อาจเป็นการแยกแยะเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของคนในสังคม แต่หากผู้บริหารปักครองรัฐคือ “นายทุนนิยมการเมือง” การนิยามให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจอันหนึ่งมีความชอบธรรม อาจเป็นไปเพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เขือประ邈น์ให้กับตัวเอง ในขณะที่การนิยามให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจอันหนึ่งไม่มีความชอบธรรม อาจเป็นไปเพื่อกีดกันผลประโยชน์ของคุณแข่งทางการค้า ในทำนองเดียวกัน หากพ่อค้า ไม่ใช่นักการเมือง แต่เป็นเพียงแค่นายทุน ที่ไม่มีบทบาททางและอำนาจทางการเมือง รวมทั้งอำนาจในการปรับกฎหมายและนโยบายของรัฐ นายทุนที่ค้าขาย “ใน” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม อาจไม่สามารถพึ่งพาภารกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดนั้นได้ อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่า ถึงแม้นักการเมืองจะไม่มาเป็นพ่อค้า และพ่อค้าจะไม่เข้ามามีบทบาททางการเมือง คนทั้งสองกลุ่มก็ยังสามารถร่วมมือกัน เพื่อประสานประโยชน์ของกลุ่ม มากกว่าเพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนรวมได้ เพราะเหตุใดความสัมพันธ์ทางการค้าจึงไม่สามารถถูกแยกออกจากความสัมพันธ์ทางการเมืองได้อย่างสิ้นเชิง

นอกจากนั้น จากที่ได้พิจารณาในตอนต้น ดูเหมือนว่า ปัญหาต่างๆ ซึ่งมักถูกยกขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความไม่ชอบธรรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ “นอก” ระบบตลาดที่รัฐกำกับควบคุม ซึ่งเป็นสิ่งที่คงอยู่ด้วยเช่นกัน “ใน” ระบบตลาดทุนนิยมเสรีที่รัฐกำกับควบคุมและต้องการสนับสนุน มักเป็นปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับการตักแต่งผลประโยชน์ของบุคคลหรือของกลุ่มบุคคล จากการเบียดเบี้ยนผลประโยชน์ของสังคมโดยรวมด้วยเช่นกัน การชุดรีดแรงงาน การหลอกเลี้ยงการจ่ายภาษี การเลือกปฏิบัติตอกลุ่มบุคคลต่างๆ อย่างไม่เท่าเทียมกันเพื่อประโยชน์ของตน ไม่ว่าจะโดย “นายทุนนิยมการเมือง” หรือโดย “พอค้ารายย่อย” ต่างก็เป็นปัญหาของการเบียดเบี้ยนผู้ที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่าในสังคมทั้งสิ้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้หรือไม่ การตักแต่งผลประโยชน์ของบุคคลหรือของกลุ่มบุคคลจากสังคมโดยรวม เป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นควบคู่กับสังคมเสมอไปหรือไม่

ปัญหาของการกำกับควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม

นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ Karl Polanyi (1886-1964) ตัวชี้อักษรเด็กจากการศึกษาเบรียบเที่ยบเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ในประวัติศาสตร์ว่า ระบบเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม แต่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบเศรษฐกิจ ก็เป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มนุษย์ในสังคมสามารถร่วมกันกำหนดได้ เขามองการปกป้องผลประโยชน์กลุ่มของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันว่า เป็นปฏิกรรมต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม จากการเกิดขึ้นของตลาดทุนนิยมเสรี ออกจากการความสัมพันธ์ทางสังคม มุ่งมองนี้มาจากการข้อสังเกตที่ว่า ในสังคมส่วนใหญ่ในอดีต มนุษย์ได้พัฒนาการล่าทางสังคมที่จะปกป้องคุ้มครองมนุษย์จากความไม่มั่นคงต่างๆ โดยการสร้างหลักประกันทางสังคมให้กับสมาชิกในกลุ่มที่มีความขัดสนและเสียเบรียบมากที่สุด แต่ภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป กลไกทางสังคมต่างๆ เหล่านี้ได้สูญหายไป ในหนังสือ The Great Transformation (1944) Polanyi ได้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงตรงนี้ว่า มีความสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของระบบตลาดทุนนิยมเสรี นั่นคือ การให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบตลาดทุนนิยมเสรี เป็นแนวทางในการกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะเข้าใจว่าตลาดเสรีคือกลไกที่จะสร้างความมั่นคงให้กับสังคม และเป็นกลไกที่สามารถรักษาสมดุลย์ของระบบได้ด้วยตัวเอง อย่างไรก็ตาม การแข่งขันและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมหลังการเกิดขึ้นของระบบตลาดทุนนิยมเสรี ทำให้ Polanyi พบว่ามุมมองดังกล่าว และได้ชี้ให้เห็นว่าความคิดดังกล่าวอยู่บนฐานของความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง เกี่ยวกับตลาดทุนนิยมเสรี และเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของมนุษย์

Polanyi ได้แก่ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องในสองมิติซึ่งมีความสัมพันธ์กัน คือ 1.) ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ถูกกำหนดโดยกลไกของตลาดทุนนิยมเสรี ไม่สามารถจะเป็นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ได้ เพราะ 2.) ตลาดเสรีไม่สามารถรักษาสมดุลย์ของระบบได้ด้วยตัวเอง โดยปราศจากการแทรกแซงจากมนุษย์ ประการแรก ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไม่สามารถถูกแยกออกให้เป็นอิสระจากความสัมพันธ์ทางสังคม ดังอุดมคติของตลาดทุนนิยมเสรีได้ เพราะแรงงานมนุษย์ ที่ดิน และเงินตรา ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อการแลกเปลี่ยนในระบบตลาด (fictitious commodities) ดังนั้นการปล่อยให้ตลาดเป็นกลไกในการจัดการกับ “สินค้า” เหล่านี้ จะทำให้เกิดความผันผวนต่อแรงงาน ที่ดิน เงินตรา ในลักษณะที่มนุษย์ไม่สามารถทนได้ เช่น ความอดอยากรากเหง้าร่วงงานเป็นระยะยาว สภาพการทำงานที่ลดลงความเป็นมนุษย์ การหายประโยชน์จากการหัว พฤษภาคมชาติจนสภาพแวดล้อมถูกทำลาย สร้างภัยเงี่ยนฟื้นฟื้น ด้วยเหตุนี้ มนุษย์หรือรัฐจึงต้องเข้ามาแทรกแซงกลไกการทำงานของระบบตลาด เพื่อจัดการกับ fictitious commodities นี้ ออกจาก “สินค้า” เหล่านี้ไม่สามารถถูกแยกออกจากมิติอื่นๆ ทางสังคม ความจำเป็นที่มนุษย์ หรือรัฐจะต้องเข้ามาแทรกแซงกลไกการทำงานของระบบตลาดเสรี จึงนำไปสู่ข้อสังเกต ประการที่สอง คือ ตลาดเสรีไม่สามารถรักษาสมดุลย์ของระบบได้ด้วยตัวเอง โดยปราศจากการแทรกแซงจากมนุษย์ ความจำเป็นที่มนุษย์ หรือรัฐจะต้องเข้ามาจัดการกับ fictitious commodities ทำให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไม่สามารถเป็นอิสระได้จากความสัมพันธ์ทางการเมือง หรือความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งมิติทางจริยธรรม ในเมื่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ยังต้องอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคม ในการจัดการกับ “สินค้า” ที่มีมิติเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ และความเป็นมนุษย์ มนุษย์จึงต้องพัฒนาการล่าทางสังคม ที่สามารถกำกับความสัมพันธ์ทางสังคม

หรือสถาบันทางสังคม ที่จัดการกับ fictitious commodities เพื่อให้การจัดการนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง

ในความเป็นจริง ดูเหมือนว่า กลไกดังกล่าวยังเกิดขึ้นอย่างจำกัด สรวนหนึ่งอาจเป็นเพราะความคิดที่ว่า ตลาดทุนนิยมเสรีสามารถสามารถดูแลย์ของระบบได้ด้วยตัวเอง ดังนั้น เมื่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีถูกปล่อยให้ทำงานอย่างเป็นอิสระ มันจะยังคงเกิดความกลัวต่อความไม่มั่นคงที่จะเกิดขึ้น และตอบสนองโดยการพยายามตักแต่งผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับตัวเอง การประสานผลประโยชน์ร่วมของกลุ่มบุคคล เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับตัวเองมากขึ้น เป็นก้าวแรกของการพยายามสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อต้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบตลาดทุนนิยมเสรี ซึ่งอยู่บนฐานของการแข่งขันและความเดี่ยวต่อความไม่มั่นคง เราอาจมองได้ว่า การประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่าง “นายทุนนิยมการเมือง” ห้องถิน และ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติ ก็เป็นส่วนหนึ่งของการนำความสัมพันธ์ทางสังคมมาต้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบตลาดทุนนิยมเสรี เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับกลุ่มบุคคลดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การประสานผลประโยชน์ร่วมเฉพาะระหว่างกลุ่มบุคคล ก็ยังสร้างความมั่นคงได้อย่างจำกัด เพราะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลนั้นกับกลุ่มบุคคลอื่นๆ ก็ยังเป็นความสัมพันธ์ของการแข่งขันและความขัดแย้ง และทราบเท่าที่ยังมีการแข่งขัน ความไม่มั่นคงก็จะยังคงอยู่ เพราะแม้แต่ “นายทุนนิยมการเมือง” ที่มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและฐานอำนาจทางการเมือง ก็ยังต้องเผชิญกับการแข่งขันจาก “พ่อค้ารายย่อย” และอาชญาเข้ามาแทนที่ได้ ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อประสานประโยชน์ระหว่างคนทุกกลุ่มในสังคม เพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนทุกกลุ่มในสังคมโดยรวม น่าจะเป็นวิธีสร้างความมั่นคงให้กับคนในสังคมที่มั่นคงมากที่สุด

จากมุมมองนี้ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่แท้จริงของมนุษย์จึงไม่ได้มาจากความมั่นคงทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลในสังคม แต่มาจากการความมั่นคงของความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถประกันความผันผวนทางเศรษฐกิจให้กับปัจเจกบุคคลได้ ดังนั้น การสร้างความมั่นคงให้กับคนในสังคมจึงไม่อาจขึ้นอยู่กับการจัดการกับ fictitious commodities และการแทรกแซงกลไกของระบบตลาดแต่เพียงอย่างเดียว แต่เราอาจต้องเพิ่มความสำคัญให้กับการกำกับควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม หรือสถาบันทางสังคมที่กำกับควบคุมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบตลาดดังกล่าว ในลักษณะที่ทำให้การจัดการนั้นนำมาซึ่งความมั่นคงของสมาชิกในสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง จากที่ได้กล่าวในหนังสือเล่มนี้ จะเห็นว่า ความสัมพันธ์ในระบบตลาดทุนนิยมเสรี ไม่ได้มีความเป็นอิสระจากความสัมพันธ์ทางการเมืองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในการกำกับควบคุมความสัมพันธ์ในระบบตลาดเพื่อประโยชน์ของบุคคลหรือของกลุ่มบุคคลตลาดทุนนิยมเสรีจะนำมาซึ่งการแข่งขัน ความขัดแย้ง และความไม่มั่นคงของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางสังคมที่รองรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบตลาดทุนนิยมเสรี ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพราะความสัมพันธ์ทางสังคมก็เป็นความสัมพันธ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงมีบทบาทที่จะร่วมกันกำหนดเงื่อนไขและกลไกทางสังคม เพื่อป้องกันการใช้อำนาจนั้น หากมนุษย์สามารถร่วมกันกำหนดเงื่อนไขและกลไกทางสังคม เพื่อให้ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือสถาบันทางสังคมจัดการกับ fictitious commodities ในตลาดทุนนิยมเสรี เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง ตลาดทุนนิยมเสรีก็สามารถนำมาซึ่งความมั่นคงของสังคมโดยรวมได้ กล่าวโดยสรุปคือ ตลาดทุนนิยมเสรีเป็นกลไกหนึ่งในการจัดการความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ แต่ความ

สัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไม่สามารถถูกแยกออกจากความสัมพันธ์ทางสังคมได้ ดังนั้น การที่ตลาดทุนนิยมเสรีจะถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของคนบางกลุ่มในสังคม หรือเพื่อประโยชน์ของคนในสังคมโดยรวม ก็ขึ้นอยู่กับการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมและการสร้างเงื่อนไขทางสังคมของมนุษย์

ในมุมมองของ Polanyi สังคมประชาธิปไตยและรัฐสวัสดิการในยุโรปเหนือ อาจเป็นรูปธรรมอันหนึ่งของเงื่อนไขทางสังคมดังกล่าว อุปทาน ความหลากหลายของความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละสังคม อาจเอื้อให้กลไกดังกล่าวมีความเป็นไปได้ในหลายรูปแบบ สังคมของชา虫รองก็มีกลไกการกระจายรายได้และกลไกการกำกับควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ทางศาสนาและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ ในท้องถิ่น เนื่องจากการที่กลไกทางสังคมอันหนึ่งจะทำงานได้ดีมีประสิทธิภาพ กลไกนั้นต้องมีความสอดคล้องกับฐานคิด ภากฐานทางประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ ในสังคม ดังนั้น การพัฒนากลไกดังกล่าวจึงต้องเป็นผลผลิตร่วมของแต่ละสังคม จากมุมมองนี้ ตลาดทุนนิยมเสรีระหว่างประเทศ ก็เป็นหน่วยทางสังคมอันหนึ่งเช่นกัน หากการค้าระหว่างประเทศจะสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับสังคมโดยรวม สังคมคงต้องมีกลไกที่จะกำกับความสัมพันธ์ทางสังคมหรือสถาบันทางสังคม ที่จะเข้ามาแทรกแซงกลไกของตลาดทุนนิยมเสรีระหว่างประเทศอีกทีหนึ่งด้วย มิฉะนั้นตลาดการค้าระหว่างประเทศ ก็จะยังเป็นตลาดที่เอื้อประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม

ข้อสรุปดังกล่าวข้างต้น มีนัยต่ออินไซด์ชาร์ติและนโยบายความสัมพันธ์ข้ามชาติอย่างไรบ้าง
นัยต่ออินไซด์ชาร์ติ คือ การพัฒนากลไกทางสังคมจากภายในสังคม เพื่อกำกับควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคมหรือสถาบันทางสังคม (เช่น ความสัมพันธ์ทางการเมือง หรือสถาบันธุรกิจ) ที่มีบทบาทในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบตลาด

- 1.) เพื่อให้การจัดการแรงงาน ที่ดิน เงินตรา (fictitious commodity) โดยรัฐเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนรวม เนื่องจากการจัดการแรงงาน ที่ดิน เงินตรา เพื่อจำกัดผลกระทบที่เกินขอบเขตของกลไกตลาด มีมิติของความสัมพันธ์ทางสังคมและมิติทางจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง การจัดการกับ “สินค้า” ดังกล่าวจึงไม่อาจทำได้โดยปราศจากสถาบันทางสังคม รวมทั้งสถาบันการเมือง ในขณะเดียวกัน การประเมินค่าและการตัดสินใจทางสังคม ก็ต้องอยู่บนฐานของความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกทางเศรษฐกิจของระบบตลาด
- 2.) เพื่อกำกับไม่ให้ผู้กำหนดนโยบายการค้าของรัฐทำหน้าที่เป็นพ่อค้า หรือมีส่วนได้ส่วนเสียจากการค้าที่เกิดขึ้นภายในรัฐ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการใช้ฐานอำนาจทางการเมืองเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างตลาด (เช่น การผูกขาดทางการค้า) หรือเพื่อให้การดำเนินนโยบายการค้าระหว่างประเทศ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของกลุ่มบุคคล มากกว่าเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม

นัยต่ออินไซด์ชาร์ติความสัมพันธ์ข้ามชาติ ในฐานะที่สังคมไทยเป็นส่วนประกอบหนึ่งของสังคมโลก การสร้างความร่วมมือกับสังคมอื่น เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม อาจทำได้โดย

- 1.) หลีกเลี่ยงการให้ความร่วมมือกับสถาบันทางเศรษฐกิจระดับระหว่างประเทศ ที่ผลักดันให้ตลาดทุนนิยมเสรีทำงานอย่างเสรี เพราะตลาดเสรีไม่สามารถรักษาสมดุลย์ของระบบได้ด้วยตัวเอง โดยปราศจากการแทรกแซงจากมนุษย์ ตลาดที่ทำงานอย่างเสรีจะนำมาซึ่งความหายนะของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ภาครัฐได้แรงงานและการตักแต่งผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติใน “โลกที่สาม” เป็นตัวอย่างหนึ่งของการปล่อยให้ตลาดทำงานอย่างเสรี
- 2.) ป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองจากต่างชาติ หากกลไกทางสังคม ที่กำกับควบคุมสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบตลาด จะทำงานได้ดีมีประสิทธิภาพ การสร้างกลไกดังกล่าวต้องเป็นผลผลิตของคนในสังคม และต้องมีความสอดคล้องกับฐานคิดและความสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ ในสังคม ประชาธิปไตยที่เป็นเพียงแค่รูปแบบของความสัมพันธ์ทางการเมือง อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อตักแต่งผลประโยชน์ของบุคคลหรือของกลุ่มบุคคล เช่นเดียวกับที่ตลาดทุนนิยมเสรีอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของคนบางกลุ่มในสังคม เช่นประชาธิปไตยอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปราบ-san ประยุชน์ร่วมระหว่าง “นายทุนนิยมการเมือง” ท้องถิ่น และ “นายทุนนิยมการเมือง” ต่างชาติ เพื่อดำเนินนโยบายทางการค้าและนโยบายทางเศรษฐกิจในการจัดการกับ fictitious commodity เพื่อประโยชน์ร่วมของกลุ่ม
- 3.) ให้ความร่วมมือเพื่อสร้างสถาบันทางสังคมในระดับระหว่างประเทศ ที่จะเข้ามารับผิดชอบการแรงงาน ที่ดิน เงินตรา (fictitious commodity) เพื่อจำกัดผลกระทบที่เกินขอบเขตของกลไกตลาดเสรีระหว่างประเทศ ที่มีมนุษย์ไม่อาจรับได้ เพื่อประโยชน์ของทุกสังคมโดยรวม สถาบันทางสังคมดังกล่าวต้องเป็นทั้งสถาบันทางเศรษฐกิจและสถาบันทางการเมือง เพราะการจัดการกับ “สินค้า” ดังกล่าวต้องอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกตลาดและความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งการสนับสนุนกลไกประชาธิปไตยที่เป็นผลผลิตของคนในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์โดยรวมของคนในท้องถิ่น มิใช่ประชาธิปไตยที่เป็นเครื่องมือเพื่อตักแต่งผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มในท้องถิ่น
- 4.) ให้ความร่วมมือเพื่อสร้างกลไกทางสังคมโลก เพื่อกำกับควบคุมการทำงานของสถาบันทางสังคมดังกล่าวให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของทุกสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- 2530 รายงานผลการสัมมนาระดับชาติ เรื่องการส่งเสริมการทำงานนอกระบบในเมือง จัดโดย
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับ The International Labour
Organization ณ โรงแรมสยามเบย์วิว พัทยา ระหว่างวันที่ 18-20 พฤศจิกายน 2530

จิราภรณ์ พิตรปีรีชา

- 2533 “ขั้นนาน การค้าทางไกลในอดีต” ศิลปวัฒนธรรม ผิงหาคม: 25-82

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

- 2544 อุยกากับเอเชีย กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี (เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการนานาชาติทาง
ประวัติศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ) (บ.ก.)

ดิเรก กุลธิรัตน์

- 2545 สำนักชัตติร์สุลัยมาน ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน

ธงชัย วนิจจะกุล

- 2544 “ประวัติศาสตร์ไทย แบบราชชาตินิยมจากยุคอาณานิคม到 พระราชนิยมใหม่:
หรือลักษณะเด็จพ่อของกรกฎพีไทรในปัจจุบัน” ศิลปวัฒนธรรม 23 (1): 57-65

นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์

- 2538 ปากไก่และใบเรือ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์-วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ:
แพรวสำนักพิมพ์

ผาสุก พงษ์เพจิตรา สังคิต วิวิยะรังสรรค์ และ นวลน้อย ติริรัตน์

- 2543 หมาย ซ่อง ป่อน ยาบ้า เศรษฐกิจนอกระบบที่มายกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ตัวสิน (ชิลค์เวอร์นบุคส์)

ผาสุก พงษ์เพจิตรา และ คริส เปเคอร์

2539 เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ เรียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรัสรัตน (ชิลค์ເກອ້ມບຸກສ)

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์

2547 “ทุนนิยมไทยบนแนวทางทักษิณิคส์และผลต่อนโยบายการพัฒนา” ผ้าเดียวกัน 1 (3)

ศุภลักษณ์ พ ragazzi

2544 “การศึกษา “จีนฮ่อ” ในประเทศไทย” วารสารสังคมวิทยามานุชยวิทยา 21 (1): 25-66

បរទនានុករម

ភាសាខ្មែរ

2001 Cheap and Trusted: Terrorists and *hawala* banking. In *The Economist*. pp. 77.

Appadurai, Arjun

1996 Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Appadurai, Arjun.

1991 Global ethnoscapes. Notes and queries for a transnational anthropology. Santa Fe: New Mexico: School of American Research Press.

Bista, Dor Bahadur

1996 People of Nepal. Kathmandu: Ratna Pustak Bhandar.

Chopra, J.K.

2000 The Kingdom of Nepal. Jaipur: Sublime Publications.

Clifford, James

1997 Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Cooke, Merritt Todd

1985 The People of Nyishan: Identity, Tradition, and Change in the Nepal-Tibet Borderland. doctoral. University of California, Berkeley.

Curtin, Philip D.

1984 Cross-Cultural Trade in World History. Cambridge, UK: University of Cambridge Press.

David Seddon, Jagannath Adhikari, Ganesh Gurung

2001 The New Lahures: Foreign Employment and Remittance Economy of Nepal. Kathmandu: Nepal Institute of Development Studies.

Des Chenes, Mary Katherine

1991 Relics of empire: A cultural history of the Gurkhas, 1815 - 1987. Doctoral. Stanford University.

Featherstone, Mike

1990 Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity. London: Sage Publications.

Featherstone, Mike, Scott Lash, and Roland Robertson

1995 Global Modernities. pp. 292. London: Sage Publications.

- Fernand, Braudel
1979 The Perspective of the World:Civilization and Capitalism 15th-18th Century. S. Reynolds, transl. 3 vols. California: Berkeley: University of California Press.
- Fisher, James F.
1986 Trans-Himalayan Traders: Economy, Society, and Culture in Northwest Nepal. Delhi: Shri Jainendra Press.
- Fisher, William F
1987 The Re-creation of Tradition: Ethnicity, Migration and Social Change Among the Thakali of Central Nepal. Columbia University.
- Frank, Andre Gunder
1998 ReOrient. Berkeley: University of California Press.
- Furber, Holden
1948 John Company at Work: A study of European expansion in India in the late eighteenth century. Cambridge: Harvard University Press.
- Furer-Haimendorf, Christoph von
1975 Himalayan Traders. New Delhi: Pearl Offset Press.
- Geertz, Clifford
1963 Peddlers and Princes: Social Development and Economic Change in Two Indonesian Towns. Chicago: The University of Chicago Press.
- Gupta, Ashin Das
1991 Changing Faces of the Maritime Merchant. In Emporia, Commodities and Entrepreneurs in Asian Maritime Trade, C. 1400-1750. R. P. a. D. Rothermund, ed. pp. 353-362. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
—
2001 The World of the Indian Ocean Merchant 1500-1800: Collected Essays of Ashin Das Gupta. New Delhi: Oxford University Press.
- Hannerz, Ulf
1996 Transnational Connections: culture, people, places. London: Routledge.
- Harvey, David
1990 The Condition of Postmodernity. Cambridge, MA: Blackwell.
- Hill, Ann Maxwell
1983 The Yunnanese: Overland Chinese in Northern Thailand. In Highlanders of Thailand. J. a. B. Mckinnon, Wanat, ed. pp. 123-133. New York: Oxford University Press.

- Ho, Engseng
 2001 Diaspora and Empire. *In* the Harvard Academy for International Area Studies.
 Cambridge, MA.
-
- 2002a Before Parochialization: Diasporic Arabs Cast in Creole Water. *In* Transcending borders: Arabs, Politics, Trade and Islam in Southeast Asia. H. d. a. K. Jonge, Nico, ed. Leiden: KITLV Press.
-
- 2002b Names Beyond Nations: the making of local cosmopolitans. *Etudes Rurales* (July - December 2002).
- Kasetsiri, Charnvit
 1976 The Rise of Ayudhya. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Keay, John
 1991 The Honourable Company: A History of the English East India Company. New York: Macmillan Publishing Company.
- Krause, Inga-Britt
 2002 The Shahas of West Nepal: Political Autonomy and Economic Dependence in Former Nepalese Community. New Delhi: Andarsh Enterprises.
- Lane., Frederic C.
 1979 Profits from power : readings in protection rent and violence-controlling enterprises. Albany: State University of New York Press.
- Na Pombejra, Dhiravat
 1998 Port, Palace and Profit: An Overview of Siamese Crown Trade and the European Presence in the Seventeenth Century. *In* Port Cities and Trade in Western Southeast Asia. Bangkok: The University Historical Research Center, Yangon and The Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.
- Nordstrom, Carolyn
 2000 Shadow and Sovereigns. *Theory, Culture & Society* 17(4):35-54.
- Prasertkul, Chiranan
 1989 Yunnan Trade in the Nineteenth Century: Southwest China's Cross-Boundaries Functional System. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.
- Regmi, Mahesh C.
 2002 Nepal: An Historical Miscellany. Delhi: Adroit Publishers.
- Reid, Anthony
 1993 Southeast Asia in The Age of Commerce 1450-1680. New Haven and London: Yale University Press.

- Shaha, Rishikesh
1990 Modern Nepal: A Political History 1769-1955. 2 vols. New Delhi: Manohar Publishers & Distributors.
-
- 1997 Ancient and Medieval Nepal. Delhi: Manohar Publishers & Distributors.
- Skinner, George William
1957 Chinese Society in Thailand: An Analytical History. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Soonthornpasuch, Suthep
1986 Islamic Identity in Chiengmai City: A Historical and Structural Comparison of Two Communities. Michigan: University Microfilms International.
- Steensgaard, Niels
1973 The Asian Trade Revolution of the Seventeenth Century: The East India Companies and the Decline of the Caravan Trade. Chicago: The University of Chicago Press.
- Subrahmanyam, Sanjay
1992 Iranians Abroad: Intra-Asian Elite Migration and Early Modern State Formation. *The Journal of Asian Studies* 51(2):340-363.
-
- 2003 Of Imarat and Tijarat: Asian merchants and State Power in the Western Indian Ocean, 1400 to 1750. *Comparative Studies in Society and History* 37(4):750-780.
- Subramanian, Lakshmi
1987 Banias and the British: the role of indigenous credit in the process of imperial expansion in western India in the second half of the eighteenth century. *Modern Asian Studies* 21(3):473-510.
- Taylor, Jean Gelman
1983 The Social World of Batavia: European and Eurasian in Dutch Asia. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Valli, Eric, and Diane Summers
1994 Caravans of the Himalaya. Washington D.C.: National Geographic Society.
- Van Spengen, Wim
2000 Tibetan Border Worlds: A Geohistoric Analysis of Trade and Traders. London: Kegan Paul International.
- Van Leur, J.C.
1955 Indonesian Trade and Society: Essays in Asian Social and Economic History. The Hague, Bandung: W. van Hoeve Ltd.

Viraphol, Sarasin

1977 Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade, 1652-1853. Cambridge: Harvard University Press.

Weber, Max

1968 Economy and Society. Berkeley: University of California Press.

(2001; Appadurai 1996; Appadurai 1991; Bista 1996; Chopra 2000; Clifford 1997; Cooke 1985; Curtin 1984; David Seddon 2001; Des Chenes 1991; Featherstone 1990; Featherstone, Lash, and Robertson 1995; Fernand 1979; Fisher 1986; Fisher 1987; Frank 1998; Furber 1948; Furer-Haimendorf 1975; Geertz 1963; Gupta 1991; Gupta 2001; Hannerz 1996; Harvey 1990; Hill 1983; Ho 2001; Ho 2002a; Ho 2002b; Kasetsiri 1976; Keay 1991; Krause 2002; Lane. 1979; Leur 1955; Na Pombejra 1998; Prasertkul 1989; Regmi 2002; Reid 1993; Shaha 1990; Shaha 1997; Skinner 1957; Soonthornpasuch 1986; Steensgaard 1973; Subrahmanyam 1992; Subrahmanyam 2003; Subramanian 1987; Taylor 1983; Valli and Summers 1994; Van Spengen 2000; Viraphol 1977; Weber 1968) (Nordstrom 2000)